

SYYTTÄJÄN RATKAISUVAIHTOEHDOT

Jenni Tuomainen

Opinnäytetyö
Toukokuu 2014
Liiketalouden koulutusohjelma
Oikeudellinen asiantuntijuus

TIIVISTELMÄ

Tampereen ammattikorkeakoulu
Liiketalouden koulutusohjelma
Oikeudellinen asiantuntijuus

JENNI TUOMAINEN:
Syyttäjän ratkaisuvaihtoehdot

Opinnäytetyö 82 sivua
Toukokuu 2014

Opinnäytetyön tavoitteena oli selvittää syyttäjän käytössä olevia erilaisia ratkaisuvaihtoehtoja. Syyttäjä on avainasemassa rikosprosessissa. Hän on ainoa toimija, joka toimii prosessin aikana sen kaikissa vaiheissa. Jokaisessa vaiheessa syyttäjällä on erilaisia ratkaisuvaihtoehtoja, joiden perusteella hän joko siirtää asiaa seuraavaan vaiheeseen tai lopettaa asian käsittelyn kokonaan. Tarkoitus opinnäytetyön tekemisessä oli laatia kattava selvitys näistä ratkaisuvaihtoehdoista sekä koota tieto yhteen teokseen.

Opinnäytetyössä käytetty tutkimusmenetelmä oli lainopillinen. Opinnäytetyö sisältää myös oikeusvertailevia kohtia verrattaessa suomalaista lainsäädäntöä etenkin muuhun pohjoismaiseen lainsäädäntöön. Pääasiallisina lähteinä työssä käytettiin aihetta koskevaa oikeuskirjallisuutta ja voimassa olevaa lainsäädäntöä.

Opinnäytetyötä kirjoittaessa syyttäjän tyypillisimmäksi ratkaisuvaihtoehdoksi ratkaisumäärien perusteella selvisi syytteen nostaminen. Syytteen tehtävänä on asian siirtäminen tuomioistuimen käsiteltäväksi, jotta sille saataisiin tuomioistuimen antama ratkaisu. Syytteen nostamiselle vaihtoehtoisia ratkaisuvaihtoehtoja ovat esitutinnan rajoittamispäätös, syyttämättäjäättämisspätös, rangaistusmääräysmenettelyn mukaiset päätökset ja päätös lähettää asia sovitteluun.

Pääasiallinen syy useiden vaihtoehtojen ratkaisumallien kehittämiseksi oli ollut kritiikki oikeusjärjestelmää, sen raskautta ja siitä syntyviä kustannuksia kohtaan. Ratkaisumalleja oli kehitetty rajallisten resurssien parempaa kohdentamista varten. Tarkoituksena oli selkeästi keventää rikosprosessia ja tarpeen vaatiessa tarjota erilaisia mahdollisuuksia asian ratkaisemiseksi.

Lopputuloksena voidaan todeta, että eri vaihtoehtojilla rikosprosessista on saatu joustavampi ja niiden avulla pystytään säästämään resursseja. Vaihtoehtoisia ratkaisumuotoja käytettäessä tulee varmistaa, ettei yksilöiden oikeuksia loukata. Päätökset tulee tehdä objektiivisesti, joutuisasti ja taloudellisesti. Tehdyt päätökset tulee perustella asianosaisille ja heille tulee mahdollistaa muutoksenhakuvaihtoehto, jos he eivät ole tyytyväisiä päätöksen sisältöön. On tärkeää, että päätösten taso ja linja ovat yhtenäisiä läpi Suomen riippumatta päätöksen tehneestä syyttäjistä. Tämä saavutetaan parhaiten selkeällä lainsäädännöllä ja ohjeistuksilla, valtakunnallisella seurannalla ja työnohjauksella sekä tavoitteiden ylittyessä seuraamusten määräämisellä.

Asiasanat: syyttäjä, syyte, syyteharkinta, toimenpiteistä luopuminen, rikosprosessi

ABSTRACT

Tampereen ammattikorkeakoulu
Tampere University of Applied Sciences
Degree Program in Business Administration
Option of Legal Expertise

JENNI TUOMAINEN:
The Prosecutor's Options for Decision

Bachelor's thesis 82 pages
May 2014

The objective of this thesis was to find out what kind of options prosecutors have when they make their decisions. Prosecutors play a key role in criminal procedures. The prosecutor is the only authority that acts at every phase of the procedure. The prosecutor has different options for making a decision, whether to transfer the case to the next authority or to stop the procedure at any given phase. The purpose of this thesis was to draw up an extensive report on these decision options and compile a consistent piece of work.

The research method of this thesis was juridical. This thesis also compares the Finnish legislation to the legislation of other Nordic countries in particular. The main source material was literature about criminal procedure and the valid legislation.

The typical option for the prosecutor's decision was to press charges. The duty of the prosecutor is to take the case to the court for a juridical decision. The prosecutor also has other options to make decisions. The prosecutor can stop the preliminary investigation, waive prosecution, use summary penal proceedings or send the case to an arbitrator.

The main reason for developing several different options was the criticism on the legal system, its complexity and expenditure. The decision options were developed to allocate meagre means better. The idea was to lighten the procedure and provide different solutions to solve the case.

The findings indicated that, with different options, the procedure has been made more flexible and resource-efficient. When the prosecutor uses other options than pressing charges, it is important to ensure that the decision does not violate the rights of any party. It is still important to make the decisions with objective judgement, in a prompt and economical way. The prosecutor must validate the decisions and both parties involved in the case should have the right to appeal against the prosecutor's decisions. It is important that the level and line of the judgement is the same despite the decision-maker. This is possible to reach with clear legislation and instructions, nationwide follow-up and supervision of work, and with consequences if the prosecutor does not act within the limits of the authority.

Keywords: prosecutor, charges, consideration of charges, waive actions, criminal procedure

SISÄLLYS

1	JOHDANTO.....	7
1.1	Aihe.....	7
1.2	Tarkoitus ja tavoite	8
1.3	Metodi ja lähteet	8
1.4	Rakenne	9
2	RIKOSPROSESSI.....	10
2.1	Rikosprosessi ja sitä koskeva lainsäädäntö.....	10
2.2	Syyttäjä rikosprosessissa.....	12
2.2.1	Syyttäjän tehtävät	12
2.2.2	Syyttäjän rooli	15
2.2.3	Syyttäjän toimintaa ohjaavat periaatteet	16
2.2.4	Syyttäjän esteellisyys	18
2.3	Rikosprosessin muut osalliset.....	19
2.3.1	Asianosaiset	19
2.3.2	Viranomaistoimijat.....	20
2.4	Rikosprosessin vaiheet.....	21
2.4.1	Esitutkinta	21
2.4.2	Syyteharkinta.....	25
2.4.3	Asian käsittely käräjäoikeudessa.....	29
2.4.4	Muutoksenhaku	32
3	SYYTEEN NOSTAMINEN	35
3.1	Yleistä ja lainsäädäntö	35
3.2	Syyteen nostaminen käytännössä.....	36
3.3	Syyteen muuttaminen	37
4	PÄÄTÖS ESITUTKINNAN RAJOITTAMISESTA.....	42
4.1	Esitutkinan rajoittamispäätös ja sitä koskeva lainsäädäntö	42
4.2	Päätöksen soveltamismahdollisuudet.....	43
4.3	Päätöksen antaminen konkretiassa.....	46
4.4	Muutoksenhaku.....	47
5	PÄÄTÖS SYYTTÄMÄTTÄ JÄTTÄMISESTÄ	49
5.1	Syyttämättäjättämispäätös ja sitä koskeva lainsäädäntö	49
5.2	Päätöksen soveltamisvaihtoehdot	52
5.3	Päätöksen antaminen konkretiassa.....	55
5.4	Vaikutukset asian jatkokäsittelyyn	58
5.5	Muutoksenhaku.....	59

6	RANGAISTUSMÄÄRÄYSMENETTELY.....	61
6.1	Rangaistusmääräysmenettely ja sitä koskeva lainsäädäntö	61
6.2	Menettelyn soveltamismahdollisuudet	62
6.3	Rangaistusmääräysmenettely konkretiassa	63
6.4	Vaikutukset asian myöhempään käsittelyyn	65
6.5	Muutoksenhaku.....	66
6.6	Uuden lain vaikutukset	68
7	SOVITTELU	69
7.1	Sovittelu rikosasiassa ja sitä koskeva lainsäädäntö	69
7.2	Sovittelutoiminta prosessina	70
7.3	Vaikutukset asian myöhempään käsittelyyn	75
8	LAINSÄÄDÄNTÖUUDISTUKSET	77
9	POHDINTA.....	79
	LÄHTEET.....	81

LYHENTEET JA TERMIT

EIS	Euroopan ihmisoikeussopimus (4.11.1950)
ETL	Esitutkintalaki (22.7.2011/805)
HE	Hallituksen esitys
HL	Hallintolaki (6.6.2003/434)
HO	Hovioikeus
KKO	Korkein oikeus
mp.	Mainittu paikka
mt.	Mainittu teos
mts.	Mainittu teos, sivu
OK	Oikeudenkäymiskaari (1.1.1734/4)
OMTR	Oikeusministeriön työryhmä
PATJA-järjestelmä	Poliisiasiaain tietojärjestelmä
PL	Perustuslaki (11.6.1999/731)
RikosSovL	Laki rikosasioiden ja eräiden riita-asioiden sovittelusta (9.12.2005/1015)
RL	Rikoslaki (19.12.1889/39)
RML	Laki rangaistusmääräysmenettelystä (26.7.1993/692)
ROL	Laki oikeudenkäynnistä rikosasioissa (11.7.1997/689)
Sakari-järjestelmä	Rikosasioiden diariointi- ja asianhallintajärjestelmä
SjäL	Laki syyttäjälaitoksesta (13.5.2011/439)
SOL	Sotilasoikeudenkäyntilaki (25.3.1983/326)
VKSV	Valtakunnansyyttäjänvirasto

1 JOHDANTO

1.1 Aihe

Oikeusministeriön alaisuuteen kuuluva syyttäjälaitos on merkittävä toimija suomalaisessa rikosprosessissa. Syyttäjän toiminnasta säädelään 1.1.2012 voimaan tulleella lailla syyttäjälaitoksesta (439/2011). Yleisesti syyttäjä toimii moottorina ja prosessia eteenpäin vievänä toimijana prosessin eri osissa. Olennaisin syyttäjän tehtävistä on syyteharkinta, joka on yksi merkittävä välivaihe oikeusprosessissa. Syyttäjän tehtävät eivät kuitenkaan rajoitu ainoastaan syyteharkintavaiheeseen.

Yksi syyteharkinnan lopputulos on syytteen nosto käräjäoikeuteen jätetyllä haastehakemuksella. Tietyissä poikkeustapauksissa syyttäjällä on käytettävissä muita, vaihtoehtoisia ratkaisuvaihtoehtoja, jotka sijoittuvat rikosprosessin eri vaiheisiin. Aikaisimmat ratkaisusta voidaan tehdä jo esitutkintavaiheen ensimetreillä ja viimeiset syytteen nostamisen jälkeen ennen tuomioistuimen antamaa tuomiota. Useimmat syyttäjän vaihtoehtoisista ratkaisusta päättävät asian käsittelyn.

Opinnäytetyössäni pyrin kuvaamaan syyttäjän ratkaisupäätöksiä rikosprosessin aikana. Työ keskittyy niihin syyttäjän päätöksiin, joilla asian käsittely päätetään joko kokonaan tai siirretään seuraavalle toimijalle. Syyttäjän ratkaisusta on rajattu kokonaan pois pakokeinoratkaisujen tarkastelu, vaikka niissä olisikin syyttäjällä toimivaltuuksia voimassa olevan lainsäädännön perusteella.

Opinnäytetyössä pohdittavia kysymyksiä ovat: Millaisia ratkaisuvaihtoehtoja syyttäjällä on rikosprosessin aikana? Miksi syyttäjällä on vaihtoehtoisia ratkaisuvaihtoehtoja? Lisäksi työssä pohditaan missä vaiheessa vaihtoehtoja voidaan hyödyntää ja millaisissa asioissa. Vaihtoehtoja pyritään kuvailemaan kattavasti vastaamalla edellä oleviin kysymyksiin. Työ ei keskity ainoastaan yhteen ratkaisuvaihtoehtoon, vaan tarkempaan käsittelyyn on valikoitunut ratkaisumäärien perusteella tyypillisimmät ja yleisimmät syyttäjän ratkaisuvaihtoehdot. Vastausta kysymykseen selvitetään ja analysoidaan olemassa olevan säännösmateriaalin ja oikeuskirjallisuuden kautta.

1.2 Tarkoitus ja tavoite

Olin syksyllä 2013 harjoittelussa Pirkanmaan syyttäjänvirastossa, nykyisessä Sisä-Suomen syyttäjänviraston Tampereen päätoimipaikassa. Huomasin silloin heidän perehdytysmateriaalissaan selkeän puutteen syyttäjän päätöksiin liittyvässä osiossa. Koin silloin haasteeksi sihteerin tehtävien tekeminen ymmärtämättä täysin niiden kaikkia perusteita ja taustoja. Tein siis tehtäviä vain sillä perusteella, että asia oli näin opetettu ja näytetty tehtäväksi. Taustoittavaa perehdytysmateriaalia ei joko ollut tai se oli hyvin hajanaista ja vaikeasti ymmärrettävää. Haasteena oli myös asiaa käsittelevän oikeuskirjallisuuden moninaisuus. Tämä haastavoittaa kokonaiskuvan hankkimista etenkin henkilölle, jolla ei ole kokemusta ja koulutusta oikeuskirjallisuuden hallitsemiseen.

Työn tarkoitus on laatia selvitys syyttäjän eri ratkaisuvaihtoehdoista. Uskon, että työstäni on hyötyä esimerkiksi syyttäjänsihteereiden tai harjoittelijoiden perehdyttämisessä. Tavoitteena on, että opinnäytetyö toimisi kattavana esityksenä tietoa tarvitseville henkilöille. Opinnäytetyötä voitaisiin käyttää esimerkiksi syyttäjänviraston sihteereiden perehdytysmateriaalina ja täydentävänä lisämateriaalina prosessioikeuden kurssin opiskelijoille. Työstä on pyritty tekemään helposti lähestyttävä ja helppolukuinen, unohtamatta kuitenkaan perinteistä tiedonantoa laajempaa näkökulmaa.

1.3 Metodi ja lähteet

Opinnäytetyön tutkimusmenetelmänä on lainopillinen menetelmä. Lainopillisen tutkimuksen avulla opinnäytetyössä on tarkoitus selvittää, kuinka käsittelyn kohteena olevissa tilanteissa tulisi toimia voimassa olevan oikeuden ja oikeusjärjestelmän mukaisesti. Samalla on tarkoitus selvittää voimassa olevan ja sovellettavan lainsäädännön sisältöä sekä tulkita lainsäädännön merkitystä. Kokonaisuus on tarkoitus jäsentää helposti ymmärrettävään ja selkeään muotoon, joka olisi helposti sisäistettävissä ja tutustuttavissa.¹ Työ auttaa hahmottamaan oikeudellista kokonaiskuvaa sekä lakien välisiä suhteita. Opinnäytetyötä täydentävät myös oikeusvertailevat osiot, joissa vertaillaan suomalaista lainsäädäntöä etenkin muiden Pohjoismaiden lainsäädäntöön.

¹ Husa ym. 2008, 20.

Pääasiallisina lähteinä opinnäytetyössä käytetään voimassa olevaa lainsäädäntöä ja aihetta käsittelevää oikeuskirjallisuutta. Lisäksi työn tekemistä varten olen tutustunut lainvalmisteluaineistoon, kuten hallituksen esityksiin. Tärkeänä osana ovat olleet myös VKSV:n ohjeistukset ja määräykset. Käytetty oikeuskirjallisuus on ollut suomalaista ja koostunut prosessioikeudellista alaa käsittelevästä kirjallisuudesta ja artikkeleista.

Aikaisemmin tehdyt opinnäytetyöt ja pro gradu -tutkielmat olivat työni kannalta merkityksellisiä vain tiettyihin osiin. Opinnäytteitä oli tehty ammattikorkeakouluissa niin syyttäjälaitoksen historiasta, rikosasioiden kirjallisesta menettelystä, sovintomenettelystä kuin poliisin ja syyttäjän esitutkintayhteistyöstä. Viimeisestä teemasta oli myös tehty Jennimari Lehtelän Pro Gradu -tutkielma Helsingin yliopistosta. Näistä opinnäytteistä sain siis virikkeitä ja ajatuksia lähinnä johonkin osa-alueeseeni työstäni, en koko työhön.

1.4 Rakenne

Opinnäytetyöni koostuu yhteensä 9 pääluvusta. Seuraavassa eli toisessa pääluvussa käydään läpi rikosprosessi kokonaisuutena, jotta lukijan olisi helpompi hahmottaa yleiskuva rikosprosessista, sen osa-alueet ja niiden järjestys. Samalla pääluvussa käydään läpi prosessissa sovellettavat lait ja prosessin toimijat. Tämän jälkeen opinnäytetyössä esitellään syyttäjällä olevat ratkaisuvaihtoehdot. Ensimmäisenä käsitellään pääsääntönä oleva syytteen nostaminen, jonka jälkeen loput vaihtoehdot kronologisessa järjestyksessä: esitutkinnan rajoittamispäätös ja syyttämättäjäättämispäätös sekä mahdollisuudet rangaistusmääräysmenettelyyn että sovitteluun lähettämiseen.

Jokaisen vaihtoehdon yhteydessä syvennyttään ratkaisun taustoihin ja lainsäädännöllisiin perusteluihin, konkreettiseen toteuttamiseen sekä ratkaisujen vaikutuksiin asian myöhemmässä käsittelyvaiheessa. Lisäksi kappaleissa käydään läpi asianosaisten mahdollisuudet muutoksenhakuun, jos he eivät ole tyytyväisiä syyttäjän tekemään ratkaisuun. Pääluvussa 8 käydään läpi käynnissä olevia lakiuudistuksia ja viimeisessä eli ”Pohdinta” -kappaleessa vedetään yhteen syyttäjän eri ratkaisuvaihtoehtojen käsittelystä heränneet ajatukset.

2 RIKOSPROSESSI

2.1 Rikosprosessi ja sitä koskeva lainsäädäntö

Rikosasian käsittelyä kutsutaan rikosprosessiksi, joka on osa suomalaista prosessioikeutta. Prosessissa tarkoituksena on selvittää epäilty rikos, siihen syyllistyneet henkilöt ja määrätä tutkinnan lopuksi rikoslain (39/1889, RL) mukainen seuraamus tapahtuneesta rikoksesta². Prosessioikeuden toinen haara yleisissä tuomioistuimissa on siviili-prosessi, jossa käsitellään yksityisoikeudellisia riita-asioita. Kolmantena osa-alueena on hallinto-oikeuksissa käsiteltävä hallintoprosessi eli oikeudenkäynti hallinto-asioissa.

Rikosprosessia säätelevä lainsäädäntö koskee pääasiassa rikoksentekijää vastaan nostetun syytteen käsittelyä tuomioistuimessa. Lisäksi säädökset käsittelevät tuomioistuin-vaihetta edeltäviä toimia eli esitutkintaa, syyteharkintaa ja niihin liittyvää päätöksente-koa. Rikosprosessin säädöksiä on useissa eri laeissa, joista tärkeimmiksi voidaan maini-ta oikeudenkäymiskaari (4/1734, OK), laki oikeudenkäynnistä rikosasioissa (689/1997, ROL) ja esitutkintalaki (805/2011, ETL). Perussäädös oikeusprosessista on OK, jota on täydennetty vuonna 1997 rikosprosessin erityislailla ROL:lla. Jos sen säännökset eivät sovellu kyseiseen käsittelyssä olevaan tapaukseen, täydennetään niitä OK:n säädöksillä. Aikoinaan OK sisälsi niin rikos- kuin siviiliproessin keskeiset säädökset voimaantulos-taan lähtien siihen asti, kun ROL tuli voimaan³.

Esitutkintavaiheen lainsäädäntö sisältyy ETL:ään ja syyttäjän toimintaa käsittelevä yleislaki on SjäL. Syyttäjän ja poliisin mahdollisuuksista rangaistusmääräysmenettelyyn löytyy säädökset rangaistusmääräysmenettelyä koskevasta laista (692/1993, RML). RML on tosin kumottu lailla sakon ja rikesakon määräämisestä (754/2010), joka on annettu Helsingissä 27.8.2010. Oikeusministeriön mukaan lain voimaantulolakia koske-va hallituksen esitys annetaan aikaisintaan vuonna 2014⁴. Ennen voimaantulolain astu-mista voimaan sovelletaan kumotun lain säädöksiä. Lisäksi laki rikosasioiden ja eräiden riita-asioiden sovittelusta (1015/2005, RikosSovL) sisältää säädökset mahdollisuuksista lähettää rikosasia soviteltavaksi.

² Frände ym. 2012, Rikosvastuu toteutuminen.

³ mt. Prosessin päälajit.

⁴ Rikesakko- ja rangaistusmääräysmenettelyn kehittäminen 2013, 6. Aikataulu.

Rikosprosessin tehtäviä on määritelty useallakin tavalla. Yhden määrittelyn mukaisesti prosessin on tarkoitus toteuttaa rikosvastuuta, ratkaista konflikteja, antaa oikeussuojaa, vaikuttaa uusia rikoksia ehkäisevästi eli preventiivisesti, kehittää oikeutta sekä taata perustuslain säännösten toteutuminen lainsäädännössä ja sen soveltamisessa.⁵ Rikosprosessin merkitys on myös määritelty rikoslainsäädännön taustalla olevien kriminaalipoliittisten tavoitteiden toteuttamisena ja jalkauttamisena käytäntöön⁶.

Lisäksi eräässä näkökulmassa korostetaan rikosprosessin ehkäisevää vaikuttavuutta, jolloin prosessilla ajatellaan olevan kaksiosainen tarkoitus. Rikosprosessin tarkoituksena on vaikuttaa yhteiskuntaan ja rikosten uusiutumiseen niin yleisestävasti kuin erityisestävasti. Yleisestävän vaikutuksen myötä kansalaisten tieto ja mielikuva teon rangaistavuudesta ehkäisevät rikosten syntymistä. Erityisestävä vaikutus puolestaan koskee rikoksen tehneitä ja rangaistuksen saaneita henkilöitä, jolloin vanhojen rangaistusten ajatellaan ehkäisevän uusien rikosten syntymistä.⁷

Yhteiskunnassa on kuitenkin ymmärretty, etteivät lait pelkkinä moraalinormeina toimi tarpeeksi tehokkaasti. Tämän vuoksi normeja tehostamassa yhteiskunnassa toimii viranomaisten verkosto, joka huolehtii rikosten tutkinnasta, syyttämisestä, tuomitsemisesta ja saadun rangaistuksen täytäntöönpanosta.⁸ On tärkeää muistaa, ettei kyse ole pelkästään tuomitsemisesta ja rikokseen syyllistyneen tuomitsemisesta syylliseksi. Välillä parempi ratkaisu onkin rankaisematta jättäminen ja niin sanottu vaihtoehtoisten ratkaisumallien käyttäminen.⁹ Tietyissä tapauksissa myös sanktiolla uhkaaminen ja muut vaihtoehtoiset keinot toteuttavat edellä mainittua tarkoitusta yhtä tehokkaasti.

Prosessioikeutta yleisesti sekä rikosprosessia ohjaavat erityiset prosessiperiaatteet. Periaatteet jaetaan oikeudenmukaisuus- ja tarkoituksenmukaisuustavoitteisiin. Oikeudenmukaisuustavoitteet liittyvät etenkin oikeudenmukaiseen oikeudenkäynnin toteutuksen vaatimuksiin ja kriteereihin. Nämä määritetään Suomen perustuslaissa (731/1999, PL), Euroopan neuvoston ihmisoikeussopimuksessa ja YK:n kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskevassa yleissopimuksessa. Tarkoituksenmukaisuustavoitteet ovat

⁵ Helminen ym. 2012, 19.

⁶ Tolvanen 2003, 347.

⁷ Helminen ym. 2012, 21; Linna 2012, 13.

⁸ Helminen ym. 2012, 21; Linna 2012, 13.

⁹ Tolvanen 2003, 347.

prosessia määritteleviä käytännön periaatteita. Molempien ryhmien tavoitteet ovat kiinteässä yhteydessä toisiinsa. Voidaan sanoa, että jos prosessin toteuttamisessa epäonnistutaan niin, ettei se palvele tarkoituksenmukaisesti, vaarantaa se myös prosessin oikeudenmukaisuuden.¹⁰ Etenkin oikeudenmukaisen oikeudenkäyntiin liittyy useita alaperiaatteita. Nämä periaatteet vaikuttavat myös omalta osaltaan syyttäjän tekemään syyteharkintaan.

Raja rikos- ja siviiliprosessin välillä ei ole ehdoton. Rikosprosessin yhteydessä voidaan ajaa yksityisoikeudellisia korvausvaatimuksia liitännäis- eli adheesioperiaatteen mukaisesti¹¹. Periaate mahdollistaa asianomaiselle tai muulle rikoksesta vahinkoa kärsineelle oikeuden esittää rikoksesta johtuva yksityisoikeudellinen vaatimus rikosasiaa käsittelevässä oikeudenkäynnissä, ja syyttäjällä on lähtökohtainen velvollisuus ajaa tätä korvausvaatimusta¹². Yksityisoikeudellisen vaatimuksen ajamisesta syyteasian yhteydessä säädellään ROL 3 luvussa, jonka mukaan tämä on mahdollista, jos vaatimus johtuu syytteessä tarkoitettusta rikoksesta. Myös muissa Pohjoismaissa syyttäjät ovat jo pitkään ajaneet asianomistajien yksityisoikeudellisia vaatimuksia syytteidensä ohella¹³.

2.2 Syyttäjä rikosprosessissa

2.2.1 Syyttäjän tehtävät

Syyttäjä on avainasemassa rikosprosessissa. Syyttäjän tehtävänä on huolehtia rikosoikeudellisen vastuun toteutumisesta yhteiskunnan puolesta SjäL 6.1:n nojalla. Tämä vaikuttaa asemaan myös prosessin myöhemmissä vaiheissa¹⁴. Merkitystä vahvistaa myös se, että syyttäjä on viranomaispuolelta ainoa toimija, joka on tekemisissä rikosasian kanssa esitutkintavaiheesta korkeimpaan muutoksenhakuvaiheeseen saakka¹⁵.

Syyttäjän tehtävänä on huolehtia syyllisten joutumisesta vastuuseen rikoksistaan mahdollisimman nopeasti. Tärkeää on myös huolehtia siitä, ettei rikosoikeudellisia

¹⁰ Linna 2012, 14.

¹¹ mts. 6.

¹² Jokela 2002, 268; Linna 2012, 136.

¹³ Jokela 2002, 268.

¹⁴ Frände ym. 2012, Syyttäjä asianosaisena.

¹⁵ Helminen ym. 2012, 159; Virolainen & Pölönen 2004, 38.

toimenpiteitä kohdisteta syyttömiä vastaan. Toimintaa ohjailevat yleinen etu ja asianosaisten oikeusturvan turvaamisen periaate.¹⁶ Syyttäjän tekemät ratkaisut eivät vaikuta vain yhteiskuntaan vaan myös yksittäisen henkilön oikeusasemaan ja -turvaan¹⁷. Syyttäjän vastuulla onkin omalta osaltaan myös oikeudenmukaiset tuomiot¹⁸.

Suomalainen rikosprosessi perustuu akkusatoriseen menettelyyn, eli tuomioistuim ei voi ryhtyä tutkimaan rikosasiaa omasta aloitteestaan, vaan asiasta tulee nostaa syyte (ROL 1:1). Aloite asian käsittelylle tulee siis tuomioistuimen ulkopuolelta¹⁹. Oikeus syytteen nostamiseen on aina ensisijaisesti syyttäjällä ja vasta toissijaisesti asianomistajalla. Syyteoikeus asianomistajalla on vain silloin, kun kyseessä on niin sanottu asianomistajarikos, ja syyttäjä on päättänyt, ettei asiasta nosteta syytettä tai esitutkintaa ei toimiteta joko ollenkaan tai loppuun asti syyttäjän tai esitutkintaviranomaisen päätöksestä (ROL 1:14).

Rikos voi olla asianomistajarikos, kun se koskee yksityistä, suhteellisen vähäistä etua tai jos rikostyyppi on erityisen henkilökohtainen. Tällöin syyttäjä saa ajaa syytettä silloin, kun asianomistaja on esittänyt syytteen ajamisesta syyttämispyyntönsä.²⁰ Tosin kaikki vähäiset ja yksityistä etua kokevat rikokset eivät suoraan ole asianomistajarikoksia. Muut rikokset ovat virallisen syytteen alaisia rikoksia, joista syyttäjä voi nostaa syytteen aina niin tahtoessaan. Virallisen syytteen alaisista rikoksista syyttäjän on nostettava syyte aina syytekynnyksen ylittyessä, vaikkei asianomistaja olisi ilmoittanut mitään liittyen syytteen nostamiseen²¹. Lisäksi rikoksissa, joissa on useampi epäilty, syyttäjä saa nostaa syytteen kaikkia vastaan, vaikka asianomistaja olisi tehnyt syyttämispyyntönsä vain yhdestä tai osasta henkilöitä. Syyttäjällä on oikeus syytteen nostamiseen myös, mikäli rikos koskee huoltajan, edunvalvojan tai muun laillisen edustajan tekemää rikosta alaikäistä tai edunvalvonnassa olevaa henkilöä vastaan.²²

Syyteoikeuden lisäksi syyttäjällä on ROL 1:6 mukainen syytevelvollisuus, jota voi kuvailla jopa syytepakoksi. Syytevelvollisuuden mukaisesti syyttäjällä on ehdoton velvollisuus syytteen nostamiseen siinä vaiheessa, kun nostamisen rikosprosessuaaliset

¹⁶ Jokela 2002, 7.

¹⁷ Virolainen & Pölönen 2004, 38.

¹⁸ Helminen ym. 2012, 11.

¹⁹ mts. 14.

²⁰ Linna 2012, 130–131.

²¹ Jokela 2008, 213.

²² Jokela 2002, 44–46.

edellytykset täyttyvät²³. Toisin kuin tuomitseminen oikeudenkäynnissä, syytekynnyksen ylittyminen ei edellytä täyttä näyttöä rikoksesta. Syyttäjän on nostettava syyte, jos syyllisyyden tueksi on olemassa todennäköisiä syitä. Syyttäjä onkin velvollinen huolehtimaan, että rikoksiin syyllistyneet henkilöt asetetaan rikosoikeudelliseen vastuuseen silloin, kun teon ja syyllisyyden riittävän näytön vaatimus ylittyy.²⁴ Syyttäjä ei saa nostaa syytettä, jos sen tueksi ei ole osoitettavissa riittävästi todennäköisiä syitä. Syyte on jätettävä ehdottomasti nostamatta, kun syytekynnys ei ylity²⁵. Syyttäjä ei myöskään saa nostaa syytettä silloin, vaikka olisi mahdollista, että pääkäsittelyssä tulee ilmi esimerkiksi henkilötodistelun kautta sellaista materiaalia, joka riittäisi syyksi lukevaan tuomioon²⁶.

Poikkeuksen syyttämispakosta muodostavat ne tapaukset, joista ROL 1:7 ja 8:n perustella voidaan jättää syyte nostamatta²⁷. Lisäksi syytteen nostamisen vaihtoehtona syyttäjä voi käynnistää rangaistusmääräysmenettelyn oikeudenkäynnin sijasta²⁸. Syytteen nostamisessa noudetaan tietyissä määrin tarkoituksenmukaisuus- eli opportunitteettiperiaatetta, jolloin syyttäjä voi harkita syytteen noston perusteita ja tarkoituksenmukaisuutta. Syytevelvollisuus on ehdollinen ja rikosprosessuaalisten edellytysten lisäksi asiassa painaa syyttäjän tarkoituksenmukaisuusharkinta²⁹. Harkinnassa huomioon voidaan ottaa myös sosiaalisia ja rikospoliittisia näkökohtia. Syytevelvollisuutta voi siis ajatella enemminkin pakolliseksi, mutta harkinnanvaraiseksi toimeksi.³⁰

Suomalainen syytevelvollisuus ja syytteen nostamiseen edellytetyt perusteet poikkeavat esimerkiksi ruotsalaisesta syytevelvollisuudesta. Ruotsissa syyttäjällä on katsottu olevan syytevelvollisuus vasta, kun hänellä on syytteeseen ”riittäviä syitä”. Tämä edellyttää syyttäjältä suurempaa varmuutta syyllisyydestä kuin suomalainen ilmaus ”todennäköiset syyt”. Suomessa syytekynnystä tulee pohtia syylliseksi toteavan tuomion todennäköisyyden kautta, vaikka tämä johtaa helposti syytekynnyksen lähentymistä kohti tuomiokynnystä. Koska syyttäjä tekee arvionsa vain käytettävissään olevan eli esitutkinnassa muodostuneen materiaalin pohjalta, ei se ole verrattavissa tuomioistuimen tekemään arviointiin. Tuomioistuimella on käytössään arvioinnissaan koko oikeudenkäyntiaineisto, jolloin esitutkintamateriaalin lisäksi on käytettävissä vastaajan esittämä aineisto.

²³ Jokela 2008, 211.

²⁴ Linna 2012, 132.

²⁵ Virolainen & Pölönen 2003, 28.

²⁶ Tolvanen 2003, 354.

²⁷ Linna 2012, 132.

²⁸ Virolainen & Pölönen 2003, 28.

²⁹ Jokela 2008, 211.

³⁰ Jokela 2002, 203.

Tämän takia syyttäjän arvioinnille ei voida asettaa täyden näytön vaatimusta. Syyteharkinta perustuu siis todennäköisyysarviointiin.³¹

2.2.2 Syyttäjän rooli

Syyttäjän rooli muuttuu prosessin aikana, joten tulee sitä tarkastella rikosprosessin vaiheiden kautta³². Syyttäjän tehtävät voidaan jakaa neljään päävaiheeseen: ohjaamis- ja päättäväisvaltaan esitutkinnan aikana, harkintaan oikeudenkäynnin käynnistämisestä syyteharkinnassa, asianosaistoimintaan ja syytteen ajamiseen oikeudenkäynnissä sekä tuomiovallan käyttöön rinnastettaviin tehtäviin, jolloin käytetään kriminaalipoliittista päätösvaltaa³³. Syyteharkinta tarkoittaa käytännössä pohdintaa syytteen nostamisesta epäiltyä vastaan. Pohdittavana on täyttääkö jokin teko rikoksen tunnusmerkistön ja onko epäillyn syyllisyydestä riittävä näyttö³⁴. Syyteharkintaan liittyvät tehtävät alkavat esitutkintavaiheessa, jolloin syyttäjän on huolehdittava syyteharkintaan riittävästä todistusaineiston hankinnasta³⁵. Tässä korostuu syyttäjän velvollisuus tehdä yhteistyötä esitutkintaviranomaisena toimivan poliisin kanssa³⁶. Syyttäjän ei siis ole tarkoitus toimia kontrollielimenä poliisin esitutkinnalle³⁷. Yhteistyön merkitystä korostetaan vielä SjäL 19 §:n 1 momentin 4. kohdassa, jonka mukaisesti koko syyttäjänviraston tehtävänä on huolehtia viranomaisyhteistyöstä.

Syyteharkinnan jälkeen syyttäjä toimii asianosaisen roolissa oikeudenkäynnissä syytettä ajaessaan. Syyttäjä toimii aktiivisesti asian selvittämiseksi yhteiskunnan edun mukaisesti.³⁸ Syyttäjän tehtäviin kuuluu oikeudenkäynnin eteenpäin vieminen ja syytteen toteen näyttäminen. Rikosprosessia kuvaillaankin tästä syystä syyttäjävetoiseksi.³⁹ Syyttäjän rooli on merkittävä, koska hänen toimintansa vaikuttaa konkreettisesti käsittelyn etene miseen ja lopputuloksen muodostumiseen. Istunnon jälkeen syyttäjän tehtävänä on ratkaisun oikeellisuuden arviointi, sekä tarpeen vaatiessa muutoksenhaku ratkaisuun.⁴⁰

³¹ Jokela 2008, 221.

³² Virolainen & Pölönen 2004, 41.

³³ Jokela 2008, 58–59; Lehtelä 2009, 10.

³⁴ HE 286/2010, 18.

³⁵ Jokela 2008, 58–59.

³⁶ HE 286/2010, 18.

³⁷ Helminen ym. 2012, 165; Virolainen & Pölönen 2004, 43.

³⁸ Frände ym. 2012, Syyttäjä asianosaisena; Helminen ym. 2012, 159; Jokela 2008, 59.

³⁹ Linna 2012, 130.

⁴⁰ Jokela 2008, 59.

Neljannen osa-alueen eli tuomiovaltaan rinnastettavia toimia syyttäjällä on silloin, kun hän tekee päätöksiä seuraamusluonteisesta syyttämättäjäättämisestä tai RML:n mukaisista asioista.⁴¹ Näissä tehtävissä syyttäjällä on rikosoikeudellisen vastuun toteutumiseen liittyviä velvollisuuksia⁴². Syyttäjä toimii tuomarina myös päättäessään tuomioistuinkäsittelyyn päätyvistä jutuista. Syyttäjä tekee kriminaalipoliittisia päätöksiä käyttäessään itsenäistä päätösvaltansa harkinnassaan olevien asioiden suhteen⁴³.

Syyttäjän viimeistä osa-aluetta ei tule kuitenkaan sekoittaa tuomarin viralliseen rooliin. Syyttäjän ratkaisuvallta ei ole samanlaista kuin tuomarilla, vaan tehtävänä on viedä prosessia eteenpäin esitutkinnasta tuomioistuimen käsittelyyn. Tämä antaa valtuuden karsia joitain asioita tuomioistuinkäsittelyltä, mutta pääpaino on edelleen silti rikosvastuun toteuttamisessa ja rikoksen lopullisessa selvittämisessä. Tuomarilla tämä pääpaino on oikeudenmukaisuuden vaalimisessa ja rikosoikeudenkäynnillä oikeusturvasta huolehtimisessa.⁴⁴

2.2.3 Syyttäjän toimintaa ohjaavat periaatteet

Yleisesti syyttäjän tulee toimia noudattaen hyvää syyttäjätapaa, joka velvoittaa syyttäjää kohtelemaan kaikkia ihmisarvoa kunnioittaen, objektiivisesti ja suorittamaan tehtävänsä asianmukaisesti ja rehellisesti⁴⁵. Själ 6 §:ssä säädetään syyttäjän toimintaa ohjaavista virallisista periaatteista. Syyttäjän tulee toimia tehtävässään tasapuolisesti, joutuisasti ja taloudellisesti (Själ 6 §). Tasapuolisuus syyttäjän toiminnassa tarkoittaa sitä, että syyttäjän tehtävänä on taata kaikille oikeudenmukainen ratkaisu. Syyttäjän ei tule keskittyä ainoastaan syytteen toteennäyttämiseen, vaan hänen tulee ottaa huomioon myös vastajalle myönteiset seikat.⁴⁶ Toiminnan tulee täten toteuttaa objektiivisuusperiaatetta. Tämä näkyy toiminnassa etenkin niin, ettei pääasiana ole tuomion tavoittelu, vaan laissa säädetyn rikosvastuun toteutuminen⁴⁷.

⁴¹ Jokela 2008, 59.

⁴² HE 286/2010, 18.

⁴³ Virolainen & Pölönen 2004, 33.

⁴⁴ mts. 37.

⁴⁵ Lehtelä 2009, 14; Virolainen & Pölönen. 2004, 98–99.

⁴⁶ Frände ym. 2012, Tasapuolisuus.

⁴⁷ Lehtelä 2009, 11; Linna 2012, 131.

Objektiivisuusperiaate pätee esitutkintavaiheesta oikeudenkäyntiin asti. Periaate kuitenkin painottuu eri tavoin prosessin edetessä. Rikosprosessin alussa syyttäjän toimii viranomaisena, eikä epäillyn vastapuolena, jolloin objektiivisuutta vaaditaan enemmän⁴⁸. Esitutkintavaiheessa syyttäjän tulee nimittäin arvioida myös epäillyn syyllisyyttä vastaan puhuvien seikkojen riittävästä selvittämisestä⁴⁹. Syytteen nostamisen jälkeen syyttäjistä tulee syytetyn vastapuoli, jolloin objektiivisuudella ei ole samanlaista merkitystä kuin aikaisemmin. Tällöin vastaajan oikeusturvasta huolehtiminen siirtyy pääasiassa tuomioistuimen ja vastaajan avustajan tehtäväksi.⁵⁰ Kuitenkin yleisen edun mukaisesti toimiminen ei täysin mahdollista objektiivisuudesta luopumista. Hyvänä esimerkkinä oikeudenkäynnin jälkeisestä objektiivisuudesta toimii puolestaan ROL 1:13, jossa säädetään syyttäjän muutoksenhakuoikeudesta myös vastaajan eduksi.

Syyttäjän on noudattava toiminnassaan joutuisuutta. Ripeä toiminta on tärkeää, jotta asia saadaan varmemmin selvitettyä silloin, kun asiat ovat asianosaisilla ja todistajilla paremmin muistissa⁵¹. Joutuisuus takaa myös PL 21 §:n toteutumisen, jonka mukaan asiat on käsiteltävä ilman aiheetonta viivytystä. Tämä on myös vaatimuksena EIS 6 artiklassa. Kolmantena toimintaperiaatteena on taloudellisuus. Taloudellisuutta voidaan hakea etenkin tarkoituksenmukaisilla ja kustannuksiltaan järkevillä valinnoilla⁵². Syyttäjän tulee valita asialle taloudellisin käsittelymuoto. Tämä tarkoittaa esimerkiksi ROL 5 a luvun mukaista asian ratkaisemista kirjallisessa menettelyssä ilman pääkäsittelyä, jos asia ja tilanne sen sallivat⁵³. Vaihtoehtona syyttäjällä on myös asian käsitteleminen rangaistusmääräysmenettelyssä. Taloudellisuusperiaatteen kautta syyttäjä osaltaan huolehtii, ettei tuomioistuinta kuormiteta turhaan vähäisillä rikoksilla.

Lisäksi syyttäjän tulee noudattaa toiminnassaan PL 21 §:n oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin periaatetta ja ETL 4:2:ssa todettua syyttömyysolettamaa, jonka mukaan epäiltyä ja syytettyä on pidettävä syyttömänä niin kauan kuin syyllisyys on näytetty toteen laillisesti. Myös tämä perustuu EIS 6 artiklaan. Yleisen edun vaatimus puolestaan velvoittaa syyttäjää kohtelemaan kaikkia yhdenvertaisesti. Tämän PL 6 §:kin taatun yhdenvertaisuusperiaatteen mukaisesti kaikki ihmiset ovat yhdenvertaisia lain edessä.

⁴⁸ Lehtelä 2009, 12; Virolainen & Pölönen 2004, 88.

⁴⁹ Jokela 2008, 58–59; Lehtelä 2009, 12; Virolainen & Pölönen 2004, 88.

⁵⁰ Lehtelä 2009, 12; Virolainen & Pölönen 2004, 90.

⁵¹ Frände ym. 2012, Tasapuolisuus, Joutuisuus, Taloudellisuus.

⁵² Jokela 2002, 9.

⁵³ Frände ym. 2012, Tasapuolisuus, Joutuisuus, Taloudellisuus.

Ketään ei siis ketään saa ilman syytä asettaa epäedullisempaan asemaan. Syyttäjän tulee tehdä omat päätöksensä tasapuolisesti ja syrjimättä ketään.⁵⁴

Syyttäjän toimivalta on itsenäinen ja toisista toimijoista riippumaton (Själ 7 §). Tätä riippumattomuutta on pidetty eräänä syyttäjätöiminnan keskeisenä kulmakivenä. Edes syyttäjälaitosta johtava valtakunnansyyttäjä ei voi antaa sitovia määräyksiä yksittäiseen syyteharkintaan, vaan ainoastaan yleisiä ohjeita ja määräyksiä.⁵⁵ Itsenäinen ja toisista riippumaton toimivalta sisältää kaikki syyttäjän päätösvaltaan kuuluvat päätökset, eli niin syyteharkinnan ratkaisut kuin ne päätökset, joihin syyttäjillä on toimivaltaa esittämässä tai rikosprosessin muissa vaiheissa⁵⁶. Valtakunnansyyttäjä voi kuitenkin ottaa devoluutio-oikeuteen perustuen itselleen ratkaistavaksi alaiselleen kuuluvan asian tai määrätä syytteen nostettavaksi⁵⁷. Tällöin kuitenkin asiaan liittyvät vastuut ja velvollisuudet siirtyvät valtakunnansyyttäjälle. Lisäksi valtakunnansyyttäjä voi määrätä säännönmukaisesta poikkeavasti alaisensa syyttäjän ajamaan nostamaansa syytettä substituutio-oikeuteen perustuen⁵⁸.

2.2.4 Syyttäjän esteellisyys

Koska syyttäjällä on tehtävänä yleisen edun mukaisen rikosoikeudellisen vastuun toteuttaminen objektiviteettiperiaateen mukaisesti, on syyttäjällä tiettyjä esteellisyyssäännöksiä. Syyttäjän esteellisyydestä säädetään Själ 26 §:ssä. Jos jokin esteperusteista toteutuu, syyttäjä ei saa toimia kyseisessä asiassa.

Syyttäjä on esteellinen toimimaan asiassa, jos hän on asianosainen, hänelle on odotettavissa asiasta erityistä hyötyä tai vahinkoa, ja jos hän avustaa tai edustaa asianosaista tai sellaista henkilöä, jolle asiassa on odotettavissa erityistä hyötyä tai vahinkoa. Lisäksi edellä mainitut seikat koskevat myös syyttäjän lähiomaista. Syyttäjä on esteellinen myös silloin, jos hän on jäsenenä hallituksessa tai siihen verrattavassa toimielimessä tai esimerkiksi toimitusjohtajana sellaisessa yhteisössä, joka on asianosainen tai jolle olisi

⁵⁴ Lehtelä 2009, 13; Virolainen & Pölönen 2004, 92–94.

⁵⁵ Jokela 2008, 60.

⁵⁶ HE 286/2010, 18.

⁵⁷ Jokela 2008, 212.

⁵⁸ Linna 2012, 130.

asiassa odotettavissa erityistä hyötyä tai vahinkoa. Myös jonkin muu sellainen seikka, joka saattaisi vaarantaa syyttäjän puolueettomuuden, toimii esteperusteena. (Själ 26 §.)

Tiettyssä tilanteessa esteellisyyssäännöksistä voidaan kuitenkin poiketa. Själ 26 §:n viimeisen momentin mukaisesti syyttäjä saa ryhtyä toimeen myös esteellisenä, jos asiaa ei voida viivyttää. Syyttäjän tulee kuitenkin ilmoittaa esteellisyydestään sellaiselle henkilölle, joka määrää hänelle sijaisen. (Själ 26 §)

2.3 Rikosprosessin muut osalliset

2.3.1 Asianosaiset

Rikoksen uhri eli asianomistaja ja rikoksen tekijä ovat asianosaisia rikosasiassa⁵⁹. Heidän roolinsa asianosaisina alkaa esitutkintavaiheesta toisin kuin syyttäjällä. ROL:n säättämisen yhteydessä lainsäätäjä ei katsonut tarpeelliseksi yleistä määrittelyä asianomistajalle, joten määrittelyvastuu on jäänyt oikeuskäytännön ja -kirjallisuuden varaan⁶⁰. Nykyisin asianomistaja-asema pohjautuu pitkälti oikeushyvän käsitteeseen tai siihen, onko henkilölle syntynyt rikoksen johdosta jokin yksityisoikeudellinen vaade. Jos rikoksella on loukattu jollekin kuuluvaa oikeushyvää, voidaan henkilöä pitää asianomistajana.⁶¹

Tiettyssä tapauksessa asianomistajina rikosasioissa voivat olla myös alkuperäisen asianomistajan sukulaiset. Tämä tulee kyseeseen silloin, jos asianomistaja on saanut rikoksen johdosta surmansa, jolloin hänen leskellään ja lapsillaan on oikeus käyttää asianomistajan syyteoikeutta ROL 1:17 nojalla. Jos leskeä tai lapsia ei ole, on oikeus vastaavasti asianomistajan vanhemmilla ja sisaruksilla. Vanhemmat ja sisarukset ovat oikeutettuja käyttämään syyteoikeuttaan myös siinä tapauksessa, kun ensisijaisen syyteoikeuden haltija on epäiltynä kyseisestä rikoksesta. (ROL 1:17.1)

Asianomistajan roolia rikosprosessissa korostaa hänen oma syyteoikeutensa. Vaikkakin syyteoikeus on toissijainen, taataan oikeudella asianomistajalle mahdollisuus saada

⁵⁹ Linna 2012, 29.

⁶⁰ Frände ym. 2012, Asianosaisen määrittely.

⁶¹ mt. Oikeushyvä.

asiansa tuomioistuimen käsittelyyn aina halutessaan. Lisäksi syyteoikeus turvaa asianomistajan oikeuden vaatia häneen kohdistuneesta rikoksesta ja mahdollisesta vahingosta hyvitystä. Syyteoikeudella on siis kaksi funktiota: oikeussuojafunktio sekä hyvitysfunktio. Asianomistajalla on ollut aikoinaan ensisijainen syyteoikeus syyttäjän rinnalla, mutta tämä poistettiin vuoden 1997 uudistuksessa. Toissijaisen oikeuden katsotaan kuitenkin turvaavan asianomistajan oikeudet yhtä hyvin kuin ensisijainen syyteoikeus.⁶²

Riippuen rikosprosessin vaiheesta tekijän nimike vaihtelee. Rikoksentekijää kutsutaan esitutkintavaiheessa ETL:n 1:5:n perusteella epäillyksi. Lisäksi termiä käytetään syyteharkinnan aikana ennen syytteen nostoa. Kun syyte on nostettu, kutsutaan tekijää syyte-tyksi ja oikeudenkäyntivaiheessa vastaajaksi⁶³. Jotta henkilö voi olla rikosprosessissa vastaajan roolissa, tulee hänen olla vastaajakelpoinen, eli hänellä tulee olla yleistä kykyä olla oikeudenkäynnissä asianosaisena. Yleensä tämä toteutuu vain luonnollisten henkilöiden osalta, jos oikeudenkäynnissä vaaditaan tuomitsemista johonkin rangaistukseen.⁶⁴ Jos henkilö on alle 15-vuotias, ei hän ole rangaistusvastuussa (RL 3:4.1). Tällöin hän ei ole siis vastaajakelpoinen. Myöskään RL 3:4.1–2:sen mukainen syyntakeeton tekijä ei ole vastaajakelpoinen rikosasiassa.

2.3.2 Viranomaistoimijat

Kolmas keskeinen toimijaryhmä rikosprosessissa ovat viranomaistoimijat. Viranomais-toimijat vaihtuvat riippuen rikosprosessin vaiheista. ETL 2:1.1:ssä osallisiksi esitutkin-taan säädetään esitutkintaa suorittava poliisi ja 2:1.3:ssa esitutkintaan osallistuva syyttä-jä. Esitutkintaviranomainen voi olla myös ETL 2:1.2:n mukaisesti rajavartio-, tull- ja sotilasviranomaiset.

Yleiset tuomioistuimet ovat myös rikosprosessin viranomaistoimijoita. Yleisiin tuomio-istuihin lasketaan alioikeuksina käräjäoikeudet, ylioikeuksina hovioikeudet (HO) ja ylimpänä oikeusasteena Korkein oikeus (KKO) (OK 1:1). Tuomioistuinten kokoon-panosta säädetään OK 1:2–4:ssa. Tuomioistuimissa voi olla myös muita työntekijöitä. Heistä tuomioistuinharjoittelussa olevat notaarit voivat toimia puheenjohtajina

⁶² Jokela 2008, 238–240.

⁶³ Linna 2012, 5.

⁶⁴ Frände ym. 2012, Vastaajakelpoisuus.

käräjäoikeudessa tietyissä, yksinkertaisissa oikeudenkäynneissä. Nykyisin myös HO:ssa voi olla myös käräjänotaareita⁶⁵. Jos prosessissa päädytään käyttämään sovittelumenetelyä, ovat sovitteluun osallistuvat toimijat myös viranomaistoimijan roolissa.

2.4 Rikosprosessin vaiheet

2.4.1 Esitutkinta

Rikosprosessi tulee vireille, kun asia tulee tietoon esitutkintaviranomaiselle. Lähtökohteisesti rikos ei voi tulla syyteharkintaan ja sitä kautta tuomioistuimen käsittelyyn muuten kuin esitutkinnasta⁶⁶. Esitutkintavaihetta voidaan ajatella rikosprosessin valmisteluvaiheeksi, jonka tavoitteena on riittävän selvityksen hankkiminen syyteharkintaan⁶⁷. ETL 3:3:n mukaisesti esitutkinta tulee toimittaa, kun tehdyn ilmoituksen tai muun syyn perusteella syytä epäillä rikoksen tekoa. Esitutkinnassa selvitetään epäilty rikos, sillä aiheutettu vahinko ja saavutettu hyöty, asianomistajat ja muut syyteharkintaan vaikuttavat asiat (ETL 1:2). Esitutkinnan suorittaa pääsääntöisesti ETL 2:1.1:n mukaisesti poliisi. Syyttäjä voi johtaa esitutkintaa, jos rikoksen on tehnyt poliisi virkatehtävissään taikka rikoksen vakavuus tai asian laatu sitä edellyttää (ETL 2:4.1).

Esitutkinnan tarkoitus ei ole pelkästään osoittaa jonkun syyllisyyttä rikokseen. Lopputuloksena voi olla myös se, että selvitetty teko ei täytä minkään rikoksen tunnusmerkistöä, tai ettei henkilö ole syyllistynyt rangaistavaan tekoon. Tarkoituksena on selvittää, mitä todellisuudessa on tapahtunut, toteutuvatko minkään rikoksen tunnusmerkistöt sekä onko joku henkilö saatettavissa vastuuseen rikoksesta. Tarkoituksena ei ole kuitenkaan mahdollisimman monen asettaminen epäillyksi, vaan rikosvastuun toteuttaminen neutraalisti.⁶⁸ Hyvin valmisteltu ja toteutettu esitutkinta säästää niin poliisin kuin myös syyttäjän ja tuomioistuimen resursseja myöhemmissä vaiheissa⁶⁹. Tämän takia esitutkinnan merkitys on suuri.

⁶⁵ Linna 2012, 41.

⁶⁶ Helminen ym. 2012, 30.

⁶⁷ VKS:2007:5, 1.

⁶⁸ Helminen ym. 2012, 16–17, 19.

⁶⁹ VKS:2007:5, 3.

Esitutkintaa ohjaavat ETL 4 luvun mukaiset esitutkintaperiaatteet. Esitutkinnan tulee olla tasapuolista ja rikoksesta epäiltyä tulee kohdella esitutkinnan aikana syyttömänä. Jokaisella on myös oikeus olla myötävaikuttamatta rikoksensa selvittämiseen. Esitutkinnan suorittamisen tulee olla puolustettavaa rikoksen laatuun ja esitutkinta tulee suorittaa hienotunteisesti aiheuttaen mahdollisimman vähän haittaa. Lapsia ja nuoria kohdellaan lisäksi omien säännöstensä mukaisesti. Jokaiselle henkilölle on myös ilmoitettava esitutkinnan aikana hänen prosessuaalinen asemansa, koska se vaikuttaa heidän oikeuksiinsa. Lisäksi asianosaisilla on oikeus käyttää avustajaa esitutkinnassa. (ETL 4:1–11.) Esitutkinta tulee myös suorittaa ilman aiheetonta viivytystä (ETL 3:11).

Esitutkinta on toimitettava, kun syytä epäillä -kynnys ylittyy⁷⁰. Aloittamiskynnyksestä säädetään tarkemmin ETL 3:3.1:ssä. Asianomistajarikoksissa tutkintaa ei jatketa, jos asianomistaja ei vaadi epäillylle rangaistusta asiasta (ETL 3:4.1). Tietyissä tapauksissa aloittamiskynnyksestä voidaan kuitenkin poiketa ETL 3:9:n mukaisesti tutkinnanjohtajan päätöksestä tai ETL 3:10 nojalla syyttäjän rajoituspäätöksen perusteella. Lisäksi esitutkinnan suorittamiseen vaikuttaa esitutkinnan selvittämiskynnys. Selvittämiskynnyksessä on kyse siitä, kuinka laaja esitutkinta tulee suorittaa, jotta syyttäjä voi päättää syytteestä tai syyttämättä jättämisestä ja milloin hänellä on käytössään riittävän laaja todistelumateriaali⁷¹. Käytännössä selvittämiskynnyksen taso riippuu tapauksesta ja sen tulee olla realistinen asian laatuun ja käytettävissä oleviin resursseihin nähden.⁷² Kirjattu rikosilmoitus ei siis sido esitutkintaviranomaisia suorittamaan tutkintaa, jos tutkinnan edistyessä ilmeneekin jotain sellaista, joka muuttaa esimerkiksi tutkinnan kohdetta tai tapauksen yleistä rikosoikeudellista arviointia⁷³.

Esitutkinta päättyy normaalitapauksessa asian siirtämisellä syyttäjälle syyteharkintaan. Lisäksi poliisilla on mahdollisuus antaa rikoksen johdosta rangaistusvaatimus tai rikesakkomääräys. Jos tutkinnassa kuitenkin selviää, ettei rikosta ole tehty tai ettei asiassa voida nostaa ketään vastaan syytettä tai antaa muuta julkisoikeudellista vaatimusta, esitutkinta päätetään, eikä asiaa lähetetä syyttäjälle (ETL 10:2.2). Kun esitutkinta on valmis, kootaan kertyneestä aineistosta esitutkintapöytäkirja, johon sisällytetään kuulustelupöytäkirjat, selostukset tutkintatoimenpiteistä ja niissä tehdyistä havainnoista sekä tutkinnassa kertyneet asiakirjat, tallenteet ja valokuvat. (ETL 9:6.1-2.)

⁷⁰ Jokela 2008, 153–154.

⁷¹ Tolvanen 2003, 350.

⁷² mts. 351.

⁷³ Helminen ym. 2012, 17.

Syyttäjän osallistuminen esitutkintaprosessiin riippuu asian laadusta. Syyttäjän toimivaltuuksista esitutkinnan aikana säädetään ETL 5 luvussa. Käytännössä syyttäjällä on kolme päätehtävää esitutkinnan aikana. Ensimmäinen tehtävistä on aktiivinen yhteistyö esitutkintaviranomaisten kanssa, toinen on esitutkinnan ja sen aikana tuotettavien aineistojen objektiivisuudesta ja asianmukaisuudesta huolehtiminen, ja kolmas tehtävistä on rikosasian pääkäsittelyyn valmistautuminen ja sen keskittämisen onnistumisesta huolehtiminen.⁷⁴ Esitutkinnan alussa syyttäjällä ja esitutkintaa suorittavalla viranomaisella on monesti vain epäselvä hahmotelma rikosoikeudellisesti relevanteista seikoista, jotka ovat tutkinnan kohteena⁷⁵. Yhteistyö ja esitutkinnan seuraaminen mahdollistavat tarkemman käsityksen muodostumisen tapauksesta, kuin pelkästään kirjalliseen materiaaliin perehtyminen. Syyttäjä pystyy tällöin myös helpommin ohjaamaan poliisin esitutkintatyötä turvatakseen esitutkinnan tavoitteiden toteutumisen.⁷⁶

Etenkin esitutkintavaiheessa syyttäjän rooli on rikosvastuun toteuttamisessa neutraali. Tämä korostuu etenkin silloin, kun epäillyllä ei ole käytössään avustajaa. Tällöin syyttäjä pohtii vaihtoehtoisia tapahtumainkulkuja, jotka saattavat jäädä helposti poliisin todennäköisimmän oletusteorian varjoon.⁷⁷ Lisäksi on ajateltu, että syyttäjä on asiantuntija oikeuskysymyksissä ja rikosasian ajamisessa, kun taas poliisi hallitsee paremmin taktisen ja teknisen puolen tutkinnassa⁷⁸. Näin syyttäjä osaa määrittää millaista näyttöä tarvitaan ja poliisi sen, kuinka tämä on parhaiten toteutettavissa.

Lähtökohtaisesti syyttäjä ei saa ratkaista asiaa puutteellisen esitutkinnan perusteella⁷⁹. Koska syyttäjä on myös vastuussa siitä, että esitutkinta on suoritettu asianmukaisesti, on intressi poliisin ohjailuun joissain tapauksissa suuri⁸⁰. VKSV toteaa omassa ohjeistuksessaan, että syyttäjän ohjailu ei ole pelkästään syyttäjien oikeus, vaan myös velvollisuus⁸¹. Eräs ohjailun keino on lisätutkinnan, kuten laajempien kuulusteluiden tilaaminen poliisilta. Syyttäjän pyynnöstä esitutkintaviranomaisen on toimitettava esitutkinta tai jokin esitutkintatoimenpide ilman harkinnanvaraa⁸². ETL 3:7:ssa kuitenkin säädetään

⁷⁴ Virolainen & Pölönen 2004, 45–46.

⁷⁵ Tolvanen 2003, 362.

⁷⁶ Jokelan 2008, 152.

⁷⁷ Helminen ym. 2012, 20; VKS:2007:5, 2.

⁷⁸ Helminen ym. 2012, 161.

⁷⁹ Tolvanen 2003, 350.

⁸⁰ Jokela 2008, 152.

⁸¹ VKS:2007:5, 1.

⁸² Helminen ym. 2012, 162.

esitutinnan suorittamisvelvollisuudesta asianosaisten pyynnöstä silloin, kun ne eivät aiheuta asianlaatuun nähden kohtuuttomia kustannuksia. Tämä vaikuttaa myös syyttäjän ratkaisuvaltaan puutteellisesti selvitettyissä asioissa. Rikos- ja prosessioikeuden professorin Matti Tolvasen mielestä syyttäjä saa ratkaista asian tai puutteellisen esitutinnan perusteella, jos asian selvittäminen tulisi jutun laatuun nähden kohtuuttoman kalliiksi⁸³.

Lainsäädäntö poliisin ja syyttäjän välisestä ilmoitusmenettelystä on tarkentunut tammi-kuussa 2014 liittyen poliisin ja syyttäjän väliseen ilmoitusmenettelyyn. Valtakunnan-syyttäjä Matti Nissisen ja poliisiylijohtaja Mikko Paateron nimittämä työryhmä pohti ETL:n 1.1.2014 voimaan tulleen 5:1:ssä säädettyä ilmoitusmenettelyn sisältöä ja menettelyä. Työryhmän pohdinnan perusteella VKSV julkaisi työryhmän raportin omassa julkaisusarjassaan ja ohjeistuksen VKS:2013:4 asiasta kesäkuussa 2013. Ohjeistuksessa listataan selkeästi tapaukset, joista esitutkintaviranomaisen tulee tehdä syyttäjälle ETL 5:1:n mukainen ilmoitus. Yhteensä erilaisia tapauksia on 19 erilaista.⁸⁴

Roolien käytännön toteutumisesta ollaan kahta mieltä. Valitettavasti yhteydenpito esitutinnan aikana on jäänyt selkeästi vähemmäksi kuin olisi mahdollista. Koska lainsäädäntö ei ole pakottavaa, eikä syyttäjillä ole velvollisuutta yhteydenpitoon, vaihtelee käytäntö paljolti tutkinnanjohtajan ilmoituksesta ja syyttäjän omasta toiminnasta.⁸⁵ Lähtökohta yhteistyövelvollisuudelle syntyy kuitenkin poliisin yhteydenotosta. Esitutkintaviranomaisen tulee ilmoituksessaan priorisoida asia joko kiireellistä reagointia vaativaan tai kiireettömämpään luokkaan. Tämä vaikuttaa syyttäjän toimintaan, koska jälkimmäinen edellyttää syyttäjän yhteydenottoa vain silloin, jos hän näkee sen tarpeelliseksi asiaan liittyen.⁸⁶ Syyttäjän reagointi pohjautuu siis poliisin tekemään arvioon asiasta. Syyttäjää ei siis voida velvoittaa koko ajan kyselemään rikostilanteesta tai tutkinnan etene- misestä, vaan hänen tulee pystyä luottamaan esitutkintaviranomaisen ajantasaiseen informointiin⁸⁷.

Verratessa muuhun eurooppalaiseen käytäntöön, Suomen syyttäjäjärjestelmä on poikkeuksellinen. Monissa Euroopan maissa esitutkintaprosessia johtaa syyttäjä. Suomessa syyttäjä toimii tutkinnanjohtajana ainoastaan poliisirikosasioissa eli poliisimiehen

⁸³ Tolvanen 2003, 352.

⁸⁴ VKS:2013:4, 1–2.

⁸⁵ Virolainen & Pölönen 2004, 45–46.

⁸⁶ VKS:2013:4, 3.

⁸⁷ Helminen ym. 2012, 168.

tekemisissä rikoksissa (ETL 2:2). Syyttäjä toimii esitutkinnan tutkinnanjohtajana esimerkiksi Ruotsissa, Norjassa ja Saksassa. Tällöin syyttäjä suorittaa syyteharkinnan kyseisessä asiassa ja ajaa syytettä myöhemmin tuomioistuimessa. Ruotsissa syyttäjistä tulee tutkinnanjohtaja heti, kun jotakuta voidaan epäillä syylliseksi paitsi yksinkertaisissa asioissa. Norjassa syyttäjä johtaa esitutkintaa kaikissa muissa paitsi vähäisissä asioissa ja Tanskassa pelkästään talousrikosasioissa. Tanskassa syyttäjä on kuitenkin läheisessä yhteistyössä poliisin kanssa muissa asioissa.⁸⁸ Muutos tähän suuntaan ei kuitenkaan tosiasiallisesti aina lisää syyttäjän toimivaltuuksia. Esimerkiksi Ruotsissa syyttäjä ei todellisuudessa käytä mitään sellaisia menetelmiä, joihin suomalaisen syyttäjän toimivaltuudet eivät nykyisellään jo riittäisi. Ruotsissa syyttäjän tutkinnanjohtajan asema onkin varsin muodollinen.⁸⁹

2.4.2 Syyteharkinta

Syyteharkinta on keskeisin syyttäjän tehtävistä. Sen merkitys on kasvanut syyttäjän harkintavallan laajentuessa ja kun syytteen luopumisen mahdollisuuksia on väljennetty⁹⁰. Virallisesti syyteharkinta sijoittuu esitutkinnan ja tuomioistuinkäsittelyn välille. Poliisi siirtää asian syyttäjälle syyteharkintaan, jos esitutkinnan jälkeen on syytä epäillä rikoksen tapahtuneen tai jos esitutkinnan perusteella ei voida sulkea pois rikoksen tapahtumista.⁹¹ Syyteharkinta voi päättyä syytteen nostamiseen, syyttämättä jättämiseen tai syytteen nostamisen sijasta asian käsittelyyn rangaistusmääräysmenettelyssä.

Syyteharkinta perustuu esitutkinnan jälkeen koottuun esitutkintapöytäkirjaan⁹². Syyteharkintavaiheessa syyttäjän tehtävänä on arvioida, täyttääkö teko jonkin rikoksen tunnusmerkistön ja onko epäilty varmasti tekijä eli täytyykö syyllisyydestä riittävän näytön vaatimus⁹³. Riittävyyttä pohdittaessa arvioidaan esitutkintamateriaalia ja sitä, onko sen perusteella todennäköisiä syitä epäillyn syyllisyydestä⁹⁴. Osittain syyteharkinta on

⁸⁸ Virolainen & Pölönen 2004, 41.

⁸⁹ Helminen ym. 2012, 161.

⁹⁰ Jokela 2002, 8.

⁹¹ Tolvanen 2003, 352.

⁹² Helminen ym. 2012, 39.

⁹³ Jokela 2002, 202; Linna 2012, 131.

⁹⁴ Jokela 2008, 210.

rikosoikeudellista harkintaa pohdittaessa lain soveltuvuutta konkreettiseen tekoon⁹⁵. Jos syytteen nostamiselle ei ole riittäviä edellytyksiä, syyttäjä ei saa nostaa syytettä.

Syyteharkinta ei rajoitu ainoastaan hetkeen, jolloin asia on virallisesti käsiteltävänä syyttäjänvirastossa. Jos syyttäjä seuraa tutkintaa ja osallistuu siihen aktiivisesti ETL:n suomien valtuuksien mukaisesti, alkaa harkinta todellisuudessa jo esitutkintavaiheessa⁹⁶. Lisäksi harkinta jatkuu joissain tapauksissa vielä oikeudenkäynnin aikana, koska syyttäjällä on syytteen nostamisen jälkeen mahdollisuus peruuttaa syyte, rajoittaa sitä tai laajentaa sitä jatkuvan syyteharkinnan periaatteen mukaisesti⁹⁷.

Syyteharkinnassa syyttäjällä on tuomarin tehtäviä heijastava rooli pohtiessaan epäillyn syyllisyyden todennäköisyyttä. Vaihetta voidaan verrata tuomioistuimen ratkaisutoimintaan. Rajatapauksissa syyttäjällä voi olla harkinnanvaraa, jota ei ole mahdollista ohjailla yleisillä säännöksillä ja ohjeilla. Lisäksi syyteharkinta on jossain määrin eettistä harkintaa.⁹⁸ Syyteharkintavaiheessa kuitenkin korostuu syytepakon merkitys, koska syyttäjällä on velvollisuus nostaa syyte⁹⁹.

Syyteharkinta toimii suodattimena tuomioistuimeen menevien juttujen osalta¹⁰⁰. Käytännössä tämä tarkoittaa niiden tapausten karsintaa, joita ei ole perusteltua viedä tuomioistuin­käsitte­lyyn laissa määriteltujen kriteerien nojalla¹⁰¹. Syyteharkinta voi tällöin päättyä rangaistus­määräyksen antamiseen tai syyttämättä­jättä­mispäätökseen. Lisäksi syyteharkinta voi päättyä syyttäjän tekemään muuhun päätökseen. Muu päätös voidaan tehdä silloin, kun syyteoikeutta asianomistajarikoksessa ei ole, kun henkilöä on kuulusteltu epäiltynä, mutta syyttäjän mielestä hän on asianomistaja. Lisäksi muu päätös voidaan tehdä silloin, kun esitutkinnassa on selvinnyt, ettei hänellä ole mitään osuutta asiaan ja esitutkinta olisi pitänyt lopettaa jo esitutkintaviranomaisen toimesta.¹⁰²

Lisäksi syyteharkinta voi päättyä muuhun päättymisperusteeseen, jos tekijä on ollut tekohetkellä alle 15-vuotias tai kuollut syyteharkinnan aikana. Lisäksi jos esitutkintaviranomainen on tehnyt esitutkinnan lopettamispäätöksen, mutta syyttäjä ratkaisee

⁹⁵ Virolainen & Pölönen 2004, 49.

⁹⁶ mts. 33.

⁹⁷ Jokela 2008, 210.

⁹⁸ mts. 210–211.

⁹⁹ Linna 2012, 132.

¹⁰⁰ Jokela 2002, 8.

¹⁰¹ Virolainen & Pölönen 2004, 25.

¹⁰² VKS:2007:4, 12.

kysymyksen tutkinnan suorittamisesta, voidaan asia ratkaista muulla päättymisperiaatteella, jos asia on kirjattu syyttäjän diaariin. Muu päättymisperuste -perustelua voidaan käyttää myös silloin, kun asia siirtyy syyteharkintaan ulkomaille, kun mikään muu päätösperuste ei sovellu asiaan, tai jos kyseessä on tekninen virhe. Sekä muu päätösperusteella, että muu päättymisperuste -perustelulla tehty päätös tulee lähettää tiedoksi asianosaisille.¹⁰³

Jos syyttäjä päätyy muuhun ratkaisuun kuin syytteen nostamiseen, tulee hänen perustella ratkaisunsa. Vastaavaa perusteluvelvollisuutta ei ole olemassa syytteen nostamisen yhteydessä, koska ratkaisun sisältö ilmenee haastehakemuksesta sisällöstä.¹⁰⁴ Perusteluvelvollisuus voidaan johtaa PL 21.2:sta. Muuta lain tasoista määräystä syyttäjän perusteluvelvollisuudesta ei ole. VKSV on kuitenkin antanut asiasta omat suosituksensa.

Perusteluissa on ilmoitettava, mihin seikkoihin ja millaiseen päättelyyn ratkaisu perustuu sekä miten jokin riittävä seikka on tullut näytetyksi tai jäänyt näyttämättä toteen. Perusteluissa on punnittava niin syyllisyyttä tukevaa kuin sitä vastaan olevaa näyttöä. Tämä johtuu syyttäjän puolueettomasta ja objektiivisesta roolista syyteharkintavaiheessa. Perusteluissa pääteemoja ovat tunnusmerkistön mukaisuus, oikeudenvastaisuus ja syyllisyys. Kaikkiin osa-alueisiin ei kuitenkaan ole pakko ottaa kantaa, jos niiden huomioon ottaminen ei ole tarkoituksenmukaista. Jos laintulkinnassa on epäselvyyttä, tulee se mainita ja tulkintaratkaisu perusteltava. Koska perustelut kuitenkin pohjautuvat vain esitutkimusmateriaaliin, eivät ne ole samantasoisia tuomioistuinten ratkaisujen perusteluiden kanssa. Perusteluiden laatuun on kuitenkin kiinnitettävä huomiota, koska ne toimivat myös tietynlaisina kriminaalipolitiikan heijastumina yhteiskunnassa.¹⁰⁵

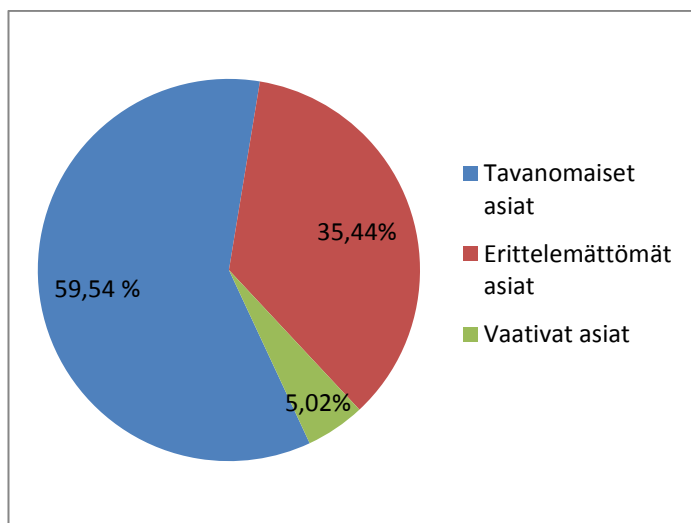
Vuonna 2013 kaikkiin Suomen syyttäjävirastoihin saapui yhteensä 83 720 asiaa, joista tavanomaisia oli suurin osa eli 59,54 % kaikista asioista. Erittelemättömiä asioita oli 35,44 % ja vaativia asioita 5,02 %. (kuviot 1) Yhteensä asioita ratkaistiin vuonna 2013 kaikissa syyttäjälaitoksen yksiköissä 78 293 kappaletta, joista tavanomaisia asioita oli 60,29 % ja vaativia asioita 4,93 %. Syyteharkinnassa syytteesen päättyi yhteensä

¹⁰³ VKS:2007:4, 13.

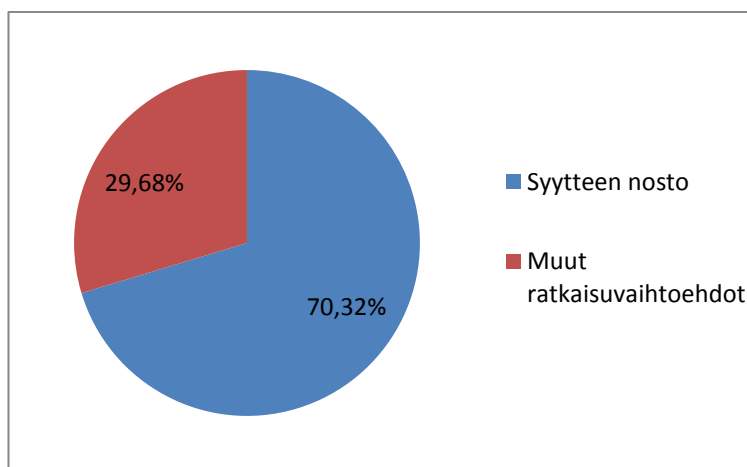
¹⁰⁴ Jokela 2008, 210–211.

¹⁰⁵ Tolvanen 2003, 358–359.

55 058 asiaa eli 70,32 % ratkaistuista asioista. Loput 29,68 % päättyi johonkin muuhun syyttäjän tekemään ratkaisuun (kuvio 2).¹⁰⁶

KUVIO 1. Syyttäjänvirastoon saapuvien asioiden vaativuuden jakautuminen

KUVIO 2. Syyttäjänvirastojen päätöksistä hieman yli 70 % päättyy syytteen nostamiseen.

Keskimääräinen syyteharkinta-aika oli vuonna 2013 syyttäjälaitoksella 1,9 kuukautta. Tavanomaisissa asioissa keskimääräinen syyteharkinta-aika oli 1,6 kuukautta, erittelemättömissä asioissa 2,3 kuukautta ja vaativissa asioissa 3,8 kuukautta. Vuoden 2013 lopussa syyteharkinnassa oli syyttäjälaitoksella vireillä 14 227 asiaa, joista yli vuoden vireillä oli ollut 169 asiaa ja 6–12 kuukautta 1 791 asiaa.¹⁰⁷ Syyttäjäviraston tavoitteena on vähentää pitkään vireillä olleiden asioiden määrää.

¹⁰⁶ Syyttäjälaitos lukuina 2014.

¹⁰⁷ mp.

2.4.3 Asian käsittely käräjäoikeudessa

Käräjäoikeudessa rikosasia tulee vireille syyttäjän tekemällä haastehakemuksella. Käräjäoikeus antaa haastehakemuksen perusteella haasteen, ja nämä annetaan tiedoksi vastaajalle. Tällöin vastaaja tulee myös tietoiseksi siitä, että häntä vastaan on nostettu syyte syyttäjän toimesta. Poikkeuksellisissa tapauksissa voidaan hyödyntää myös syyttäjähastetta, jolloin syyttäjä voi nostaa syytteen antamalla haasteen itse tietyssä tuomioistuimen määräämässä laajuudessa. Käytännössä menettelyä käytetään vähäisissä, tunnus-tetuissa rikoksissa suoraan esitutinnan päätteeksi tai jos asialla on kiire syyteoikeuden vanhentumisen vuoksi. Joissain käräjäoikeuksissa syyttäjähastetta käytetään haastamis-tapana kirjallisiin asioihin.¹⁰⁸

Normaalissa rikosprosessissa oikeudenkäynti alkaa vastaajan antamalla vastauksella haastehakemukseen. Vastaus voidaan pyytää kirjallisena, suullisesti valmisteluistunnos-sa tai suullisesti suoraan pääkäsittelyssä riippuen asian laadusta ja vastaajan kannan aikaisemmasta tiedossa olost.¹⁰⁹ Jos asia ei ole selvä ja yksinkertainen, voidaan asiaa valmistella valmisteluistunnossa ROL 5:10:n mukaisissa tilanteissa. Asianomistajan ajaessa syytettä yksin, on valmisteluistunton järjestäminen pääsääntö (ROL 7:9).

Jotta rikosasia voidaan käsitellä tuomioistuimessa, tulee kaikkien prosessinedellytysten toteutua ehdottomasti¹¹⁰. Tämä onkin yksi rikos- ja riita-asioita erottava tekijä. Tuomio-istuimen tulee siis itse varmistaa alueellinen toimivaltaisuutensa, syyttäjän tulee olla esteetön ja muutoinkin kelpoinen sekä toimivaltainen ja vastaajan tulee olla rikosoikeu-dellisesti vastuunalainen eli syyntakeinen.¹¹¹

Rikosoikeudenkäynnillä on myös omat prosessimenettelyn periaatteet. Oikeudenkäyn-nin tuleekin olla aina suullista, välitöntä ja keskitettyä. Suullisuudella tarkoitetaan ROL 6:2:n mukaisesti sitä, että asianosaisten on esitettävä omat lausumansa suullisesti, eikä tuomioistuimelle saa jättää esimerkiksi kirjelmiä tai käyttää todisteena kirjallista todista-jakertomusta. Välittömyydellä puolestaan taataan, että todisteet ja muut oikeudenkäyn-tiaineistot esitetään suoraan ratkaisevalle tuomioistuimelle, jolloin esimerkiksi syytetyl-lä ja hänen avustajallaan sekä syyttäjällä on mahdollisuus esittää kysymyksiä

¹⁰⁸ Linna 2012, 139.

¹⁰⁹ mts. 143–144.

¹¹⁰ mts. 144.

¹¹¹ mp.

kuultaville. Keskitysperiaate puolestaan tarkoittaa sitä, että asian varsinainen käsittely tapahtuu yhtäjaksoisessa tai lyhyin aikavälein toteutuvassa pääkäsittelyssä. Lisäksi asian päätösneuvottelu pidetään pääsääntöisesti heti käsittelyn jälkeen ja tuomio annetaan tämän neuvottelun jälkeen tai vaikeissa asioissa myöhemmin kansliapäätöksenä.¹¹²

Pääkäsittelyyn paikalle kutsutaan aina syyttäjä ja vastaaja sekä asianomistaja, joka ajaa itse vaatimuksiaan tai joka kutsutaan paikalle todistelutarkoituksissa. Jos kumpikaan edellä mainituista ei toteudu, ei asianomistajaa tarvitse kutsua istuntoon. Hän on kuitenkin aina puhevaltainen asiassa.¹¹³ Lisäksi pääkäsittelyyn kutsutaan mahdolliset todistajat. Pääkäsittely on itsessään suullinen, eikä kirjallisia lausumia saa antaa. Kuitenkin vaatimusten lukeminen ja viittaaminen suoriin oikeuslähteisiin tai teknisiin tietoihin on sallittua myös kirjallisesta materiaalista.¹¹⁴

Ensimmäisenä pääkäsittelyssä esitellään vaatimukset ja niiden perusteet sekä syyttäjän ajamat asianomistajan vaatimukset. Tämän jälkeen vuorossa on vastaajan kannan ilmoittaminen sekä vaateiden kehittäminen, eli syytteen ja korvausvaatimuksen käsittely yksityiskohtaisemmin. Tässä yhteydessä syyttäjä ei saa tuoda esiin ainoastaan vastaajalle epäedullisia seikkoja. Syyttäjän tuleekin esitellä myös vastaajan puolesta puhuvat seikat. Yksityiskohtaisen esittelyn jälkeen vuorossa on mahdollinen todistelu sekä viimeisenä loppulausuntojen esittäminen. Tarkoitus on, että asia käsitellään yhtäjaksoisesti tai mahdollisuuksien mukaan peräkkäisinä päivinä asian ollessa laaja.¹¹⁵

Tuomioistuimen ratkaisu on rikosasiassa tuomio, jossa vastaaja joko todetaan syylliseksi tai vapautetaan syytteestä. Tuomio koskee vain sitä tekoa, josta rangaistusta on vaadittu ja sen antamisessa saadaan ottaa huomioon aineisto, joka on ollut esillä pääkäsittelyssä. Tuomioistuinta ei sido rikosasiassa muu kuin teonkuvaus ja syyttäjän arvio tahallisuudesta tai huolimattomuudesta. Tuomiossa rikosnimike ja vedottu lainkohta voivat siis muuttua. Rikosasian tuomio ja sen näyttökysymykset tulee perustella ja niistä tulee ilmetä, mihin asioihin ja millaiseen oikeudelliseen päättelyyn ratkaisu perustuu. Perustelut ovat tärkeitä, koska vain silloin asianosaiset voivat ymmärtää tuomion taustat. Tuomio annetaan tuomioistuimen jäsenten päätösneuvottelun jälkeen, joka käydään välittömästi pääkäsittelyn jälkeen tai viimeistään seuraavana päivänä. Jos asia on laaja tai

¹¹² Helminen ym. 2012, 12–13.

¹¹³ Linna 2012, 145.

¹¹⁴ mts. 146.

¹¹⁵ mp.

vaikea, voidaan tuomio antaa erillisenä kansliapäätöksenä. Tällöin tuomio tulee antaa 14 päivän kuluessa pääkäsitteilyn päättymisestä.¹¹⁶

Jos ratkaisusta ollaan erimielisiä useampijäsenisessä kokoonpanossa, lopputuloksesta äänestetään (ROL 10 luku). Äänestys toimitetaan asioiden selvitysjärjestyksen mukaisesti. Äänestyksessä enemmistön kanta voittaa ja jos äänet menevät tasan, voittaa vastaajan kannalta lievempi kanta.¹¹⁷

Normaalia menettelyä on kuitenkin kritisoitu. Sen sanotaan aiheuttavan oikeudenkäyntien pitkittymistä ja kustannusten kasvua. Tätä perustellaan sillä, että normaali menettely on liian monimutkainen siellä käsiteltävien asioiden vaikeusasteeseen nähden ja sitä pidetään varsin raskaana vähämerkityksellisten rikosasioiden ratkaisemiseksi.¹¹⁸ Osittain tästä syystä lukumäärällisesti suurin osa rikosasioista käsitellään ja ratkaistaan tuomioistuinten ulkopuolella. Tuomioistuinten toimivaltaa on siis siirretty syyttäjille ja poliiseille, joiden tekemään päätökseen osa rikosasioista päättyy.¹¹⁹

Tämän lisäksi käräjäoikeuksilla on nykyisin käytössään mahdollisuus kokonaan kirjalliseen menettelylle. Käräjäoikeuksien mahdollisuus käyttää kirjallista on ollut voimassa vuodesta 2006 lähtien. Viralliset säädökset kirjallisesta menettelystä on ROL 5a luvussa. Ajatuksena kirjallisessa menettelyssä on ollut käytettävissä olevien resurssien järkevämpi mitoittaminen rikosasian laatuun nähden. Koska kaikki rikosasiat eivät edellytä yhtä perusteellista käsittelytapaa, voidaan kirjallista menettelyä hyödyntää tunnustettujen rikosten ratkaisussa. Kirjallista menettelyä ei kuitenkaan voida käyttää aivan törkeimpien rikosten kohdalla.¹²⁰ Vuonna 2013 syyttäjä esitti VKSV:n tilastojen mukaan kirjalliseen menettelyyn yhteensä 22 051 tapausta. Tämä oli 39,97 % kaikista käräjäoikeuksille jätetyistä haastehakemuksista.¹²¹

¹¹⁶ Linna 2012, 155–156.

¹¹⁷ mts. 148.

¹¹⁸ Virolainen & Pölönen 2003, 239.

¹¹⁹ mts. 414.

¹²⁰ Linna 2012, 139–140.

¹²¹ Syyttäjälaitos lukuina 2014.

2.4.4 Muutoksenhaku

Jos asianosainen tai syyttäjä ei ole tyytyväinen annettuun tuomioon, on hänellä PL 21.2:sen mukaisesti muutoksenhakuoikeus. Muutoksenhakua koskeva lainsäädäntö on pääasiassa OK 25–31 luvuissa. ROL:ssa on vain muutama erityissäännös muutoksenhausta. Pääosaa säädöksistä sovelletaan niin riita- kuin rikosasioihin.¹²² Lähtökohtana Suomessa on järjestelmän kolmiportaisuus.

Käräjäoikeuden päätökseen haetaan muutosta hovioikeudesta (HO)-. Korkeimmalta oikeudelta (KKO). Linja ei ole täysin suora, vaan järjestelmä sisältää tiettyjä kynnyksiä. Tiettyjen asioiden muutoksenhakuun käräjäoikeuden päätöksestä HO:hon liittyy esimerkiksi erityinen jatkokäsittelylupa, ja valitus KKO:hon vaatii aina valituslupaa.¹²³ Jatkokäsittelyluvan saaminen on sidottu asianomaisen intressin eli rangaistuksen määrän merkittävyyteen ja sitä kautta oikeussuojan tarpeeseen. Tarkoituksena on estää resurssihukkaa.¹²⁴

Käräjäoikeuden päätökseen haetaan muutosta valituksella. Lähtökohtana on, että muutoksenhaku valittamalla on aina sallittua, ellei sitä ole erikseen kielletty muutoksenhakukiellolla. Käräjäoikeuden on tuomion antamisen yhteydessä ilmoitettava mahdollisesta muutoksenhakuoikeudesta sekä siihen liittyvistä ohjeista.¹²⁵ Vuonna 2013 syyttäjä valitti käräjäoikeuden ratkaisuihin HO:hon 1 368 asiasta. Tämä oli yhteensä 2,77 % kaikista käräjäoikeuden ratkaisuihin.¹²⁶

Ensimmäinen askel muutoksenhaussa on tyytymättömyyden ilmoittaminen, joka on tehtävä viimeistään seitsemäntenä päivänä tuomion tai ratkaisun antamisesta. HO:lle osoitettu valituskirjelmä tulee toimittaa käräjäoikeuteen ennen 30 päivän valitusajan päättymistä, jolloin valitus on tullut vireille. Tarvittaessa käräjäoikeudelta voidaan pyytää uutta määräaikaa ennen alkuperäisen päättymistä.¹²⁷ Alkuperäisen muutoksenhakijan vastapuolella ja syyttäjällä on oikeus tehdä vastavalitus OK 25 luvun mukaisesti. Vastavalitus on vastaava muutoshakemus kuin alkuperäinen valitus, mutta sen voi tehdä ilman tyytymättömyyden ilmoitusta kahden viikon kuluessa alkuperäisen valitusajan

¹²² Linna 2012, 160.

¹²³ mp.

¹²⁴ mts. 173.

¹²⁵ mts. 163.

¹²⁶ Valtakunnansyyttäjävirsto 2014.

¹²⁷ Linna 2012, 163–164.

päättymisestä, jos alkuperäinen valitus on tehty.¹²⁸ Vastavalitus onkin riippuvainen alkuperäisestä valituksesta.

HO:n käsittelystä säädetään tarkemmin OK 26 luvussa. Asia voidaan ratkaista hovioikeudessa kirjallisen aineiston perusteella, ellei kukaan asianosaisista tai syyttäjä vaadi pääkäsittelyä. Vaatimuksen toteuttaminen ei kuitenkaan ole ehdotonta, jos asiassa ei ole välttämätöntä ottaa vastaan suullista todistelua. HO voi toimittaa pääkäsittelyn myös silloin, kun se katsoo siihen olevan aihetta.¹²⁹

HO:n ratkaisuun haetaan muutosta korkeimmalta oikeudelta OK 30 luvun mukaisesti. Valitus edellyttää valituslupaa, jonka voi saada kolmesta eri perusteesta. Ensimmäinen ja käytännössä katsoen tärkein peruste on niin sanottu ennakkopäätösperuste. Tällöin lain soveltamisen kannalta tai oikeuskäytännön yhtenäisyyden vuoksi on tärkeää saada asiasta KKO:n ratkaisu perusteluineen. Kyseeseen tämä tulee silloin, kun laintulkinta ei ole selvää tai muodostunut oikeuskäytäntö ei ole yhtenäistä. Toinen valituslupan saamisen peruste on purkuperuste, jota käytetään silloin, kun valitukselle on erityistä aihetta asiassa tapahtuneen virheen vuoksi, jonka perusteella ratkaisu olisi tosiasiallisesti purettava. Kolmas syy on niin sanottu painava syy -peruste, jolloin perusteena valituslupan myöntämiselle on jokin muu painava syy.¹³⁰

Valituslupahakemuksessa on perusteltava valituslupan tarve sekä peruste sille. Määräaika valituslupan pyytämiseen ja valituksen tekemiseen on 60 päivää HO:n ratkaisun antamisesta. Määräajan kuluessa hakijan tulee toimittaa lupahakemuksen ja valituksen sisältävä muutoksenhakukirjelmä HO:lle. Vuosittain KKO:hon tulee noin 2500 valituslupahakemusta. Lupa myönnetään alle 10 %:iin hakemuksista.¹³¹

Vuodesta 2011 lähtien käräjäoikeuden päätöksestä on voinut tehdä niin sanotun ennakkopäätösvalituksen suoraan KKO:hon ilman valittamista hovioikeuteen. Ennakkopäätösvalituksessa käräjäoikeuden päätökseen haetaan muutosta suoraan KKO:lta. Myös ennakkopäätösvalitus edellyttää valituslupaa ja perusteita sille. Ennakkopäätösvalitus tulee aiheelliseksi silloin, jos KKO:n ratkaisu kyseessä olevasta asiasta on tärkeä lain

¹²⁸ Linna 2012, 171–172.

¹²⁹ mts. 181–182.

¹³⁰ mts. 184–185.

¹³¹ mts. 185.

soveltamisen kannalta muissa samanlaisissa tapauksissa tai kun oikeuskäytännön yhtenäisyys sitä erityisesti vaatii.¹³²

Jos kukaan asianosaisista ei vaadi muutosta käräjäoikeuden päätökseen tai HO:n ratkaisuun, tulee se lopulliseksi saaden lainvoiman. Kun tuomio on saanut lainvoimaisuuden, siihen ei voi hakea enää muutosta tavallisilla muutoksenhakekeinoilla. Tämän jälkeen asianosaisella on käytössään vain ylimääräiset muutoksenhakekeinot. Tuomio saa silloin myös tuleviin tapauksiin nähden sitovan oikeusvoimavaikutuksen, joka voi olla negatiivista tai positiivista. Negatiivisella oikeusvaikutuksella estetään saman asian uudelleen tutkiminen ja uuden kanteen nostaminen. Positiivinen oikeusvoimavaikutus taas tarkoittaa, että aiempi tuomio otetaan uuden tuomion perustaksi asiaa uudestaan tutkimatta, jos aiemmin ratkaistu kysymys on myöhemmin oikeudessa ennakkokysymyksenä. Myös tuomion osittainen lainvoimaisuus on mahdollista, joka takaa vain osittaisen oikeusvoimavaikutuksen. Tällöin tuomio tulee lainvoimaiseksi siihen nähden, joka on tyytynyt tuomioon.¹³³

¹³² Linna 2012, 187.

¹³³ mts. 169–170.

3 SYYTTEEN NOSTAMINEN

3.1 Yleistä ja lainsäädäntö

Syyte on rikosoikeudenkäynnin peruselementti ja pohja rikosoikeudenkäynnin syyttämismenetelmälle¹³⁴. Virallisen syyttäjän tulee nostaa syyte rikoksesta ja ajaa sitä ROL 1:2.1:n nojalla. Syyttäjä määrittää syytteellään kohteen rikosprosessille. Lisäksi se kytkee aineellisen rikosoikeuden tunnusmerkistön ja tuomioistuimen ratkaisuvallan toisiinsa.¹³⁵ Haastehakemuksen ja siinä olevan syytteen olennaisena tarkoituksena rikosprosessissa on oikeudenkäynnin kohteen rajaaminen ja siihen liittyen vastaajan puolustautumismahdollisuuksien turvaaminen¹³⁶.

Syytteen nostamista ohjailevat myös tietyt periaatteet. Aikaisemmin mainittu ROL 1:6:n syytepakko eli legaliteettiperiaate ohjaa syyttäjää nostamaan syytteen aina, kun esitutkinta-aineiston perusteella siihen on riittävästi todennäköisiä syitä epäillyn syyllisyydestä. Syyttäjät harkitsevat asiaa kuitenkin tarkoituksenmukaisuuden kautta, jonka perusteella syyte on mahdollista jättää nostamatta, vaikka todennäköiset syyt sitä puoltaisivatkin.

Nykyisin haastehakemuksen jättämisestä ja syytteen nostamisesta säädetään ROL 5 luvussa. ROL 5:1.1:ssä mahdollistetaan myös syyttäjän mahdollisuus antaa haaste itse ja siten nostaa syyte tuomioistuimen katsomassa laajuudessa. Ennen vuoden 1997 rikosprosessiuudistusta syyttäjä luki alioikeusmenettelyn aluksi oikeudessa syytekirjelmän, jonka hän esitti syytteeksi asiassa.¹³⁷ Tämä on parantanut vastaajan mahdollisuuksia parempaan puolustautumiseen, kun konkreettinen valmistautuminen on helpottunut.

¹³⁴ Helminen ym. 2012, 14.

¹³⁵ Tolvanen 2003, 347.

¹³⁶ Jokela 2002, 206; VKS:2007:3, 1.

¹³⁷ Jokela 2002, 206.

3.2 Syytteen nostaminen käytännössä

Syyttäjän päätös syytteen nostamisesta ilmenee tuomioistuimelle toimitettavasta haastehakemuksesta¹³⁸. Haastehakemus tehdään syyteharkinnan päätteeksi. Haastehakemus sisältää syytelausekkeen, jossa esitetään se teko, josta syytettyä epäillään ja josta tuomioistuimelta vaaditaan seuraamusten määrittämistä¹³⁹. Syyttäjän tulee tässä yhteydessä myös ilmoittaa, mihin rikokseen vastaaja on syyllistynyt, millaista rangaistusta hän tästä vaatii ja mihin lainkohtiin hän vetoaa. Teonkuvaus sisältää teon ajan ja paika sekä kuvailun toiminnasta historiallisena tapahtumien kulkuna. Kuvaukseen liitetään myös teosta aiheutuneet seuraukset sekä tieto teon tahallisuudesta tai mahdollisesta huolimattomuudesta. Yksilöidyn kuvauksen tehtävänä on varmistaa, että kaikilla käsittelyssä mukana olevilla toimijoilla on riittävän tarkka tieto siitä, mitä asia koskee ja mihin seikoihin kannattaa kiinnittää huomiota.¹⁴⁰ Esitutkintapöytäkirja toimitetaan haastehakemuksen liitteenä tuomioistuimelle joko sen yhteydessä tai viipymättä syytteen nostamisen jälkeen. Lisäksi tuomioistuimelle tulee toimittaa todistelussa käytettävä todistusaineisto. (ROL 5:4.)

Haastehakemus tulee laatia siten, että vastaaja kykenee sen perusteella vastaamaan syytteesen ja valmistautumaan oikeudenkäyntiin. Ongelmana on se, ettei haastehakemuksesta pystytä tarkemmin päättelemään syyttäjän pohdintaa vaihtoehtoisia otaksumia, tai miksi ne ovat syyttäjän mielestä epätosia.¹⁴¹ Syyte tulee kuitenkin yksilöidä haastehakemuksessa tarpeen mukaisesti, eikä sen muuttaminen ole pääsääntöisesti myöhemmin mahdollista. Syyttäjän ei kuitenkaan tarvitse vielä tähän yksilöidä rikoksesta mahdollisesti aiheutuvia rangaistusseuraamuksia.¹⁴² Haastehakemukseen ei tarvitse kirjata erillisiä perusteluita syytteelle, vaan perusteet selviävät teon kuvauksesta. Lisäksi haastehakemuksessa tulee ilmoittaa ne todisteet, joita syyttäjä aikoo käyttää ja mitä niillä aiotaan näyttää toteen¹⁴³. Haastehakemus siis ilmaisee kattavasti sen, miten syyttäjä perustelee omaa syytettään. Lisäksi haastehakemuksessa on mainittava syyttäjän ajamat asianomistajan yksityisoikeudelliset vaateet¹⁴⁴. Nämä tulee eritellä ja yksilöidä niin perusteiltaan kuin määrittään vastaajalle annettavaan haastehakemukseen.

¹³⁸ Linna 2012, 138; Tolvanen 2003, 359.

¹³⁹ Jokela 2002, 206.

¹⁴⁰ Linna 2012, 138–139.

¹⁴¹ Tolvanen 2003, 359.

¹⁴² Jokela 2002, 206.

¹⁴³ Linna 2012, 139; Tolvanen 2003, 359; VKS:2007:3, 1.

¹⁴⁴ Jokela 2002, 206; Linna 2012, 139.

Kun syyte nostetaan, muuttuu epäillyn asema syytetyksi. Annettaessa syyte syytetyn tietoon ja hänelle varataan oikeudenkäynnissä mahdollisuus tulla kuulluksi, taataan PL 21.2 §:ssä säädetty vastapuolen kuulemisen periaatteen toteutuminen. Tämän takia syytetyn on tärkeää saada etukäteen häneen kohdistunut syyte, vaatimukset perusteineen sekä todistusmateriaali. Lisäksi oikeudenkäynnissä hänelle on taattava mahdollisuus esittää oma kantansa esitettyihin materiaaleihin sekä oma vastanäyttönsä todisteisiin. Tämä takaa osapuolten välistä prosessuaalista tasa-arvoa¹⁴⁵.

Ennen oikeudenkäyntiä esitutkintamateriaalit, haastehakemus, haaste ja siihen annettu vastaus ovat pääasiassa salassa pidettäviä asiakirjoja. Asiakirjat tulevat julkisiksi asian tullessa esille oikeudenkäynnissä. Salassapitovelvollisuus ei kuitenkaan ole ehdoton, vaan tarpeen vaatiessa asiakirjojen julkisuutta voidaan aikaistaa viranomaisten harkinnan mukaisesti. Tällöin kuitenkin tulee huolehtia asianomaisten yksityisyydestä.¹⁴⁶

3.3 Syytteen muuttaminen

Lähtökohtaisesti syytteen muuttaminen on kiellettyä. Kun rikosasiassa on nostettu syyte käräjäoikeuteen, tulee voimaan syytteenmuutoskielto. Kieltoa perustellaan sillä, että vastaajan tulee voida jo haasteen perusteella tietää tulevan oikeudenkäynnin aihe, jotta hän pystyy valmistautumaan siihen.¹⁴⁷ Syytteen nostamisen jälkeen syyttäjä ei voi enää peruuttaa syytettä tai luopua siitä ilman perusteltua syytä. Tietyissä tapauksissa syyttäjälle voi tulla kuitenkin tarve muuttaa omaa syytettään, luopua siitä tai peruuttaa se kokonaan. Muutoskielto ei ole ehdoton, vaan syytteen riittävän suuri muuttuminen voi merkitä uutta syytettä, ellei seuraavia poikkeuksia voida käyttää¹⁴⁸. Syytteen peruuttamisesta oma säädöksensä löytyy ROL 1:12:sta ja syytteen muuttamisesta sekä siihen liittyvästä menettelystä säädetään ROL 5:17:ssa.

Syyttäjä voi peruuttaa nostamansa syytteen, jos käsittelyn aikana tulee ilmi jotain sellaista selvitystä, joka vaikuttaa asiaan olennaisella tavalla¹⁴⁹. ROL 1:12.1:n mukaan

¹⁴⁵ Helminen ym. 2012, 12.

¹⁴⁶ Jokela 2002, 352.

¹⁴⁷ Linna 2012, 149.

¹⁴⁸ Jokela 2008, 319.

¹⁴⁹ Tolvanen 2003, 349.

syyttäjä voi peruuttaa syytteensä, jos sen nostamisen jälkeen ilmenee jokin sellainen seikka, jonka perusteella hänellä olisi ollut oikeus jättää syyte nostamatta ROL 1:7-8:n nojalla. Tällaisessa peruuttamisessa vastaaja kuitenkin katsotaan syyllistyneen rikolliseen tekoon, jonka takia peruuttamista kutsutaan seuraamusluonteiseksi peruuttamiseksi¹⁵⁰. Jos syyte peruutetaan, tulee siitä ilmoittaa ROL 1:9.1:n mukaisesti hyvissä ajoin, jotta asianomistajalla on mahdollisuus käyttää omaa syyteoikeuttaan ja valmistella oma syyte sekä nostaa se ROL 1:14:ta nojalla (ROL 1:12). Asianomistajalla on siis mahdollisuus ottaa syyttäjän peruuttama syyte ajaakseen riippumatta syyttäjän tai toisen asianomistajan syytteen peruuttamisen syistä. Syytteen ajamista voi siis jatkaa myös silloin, kun syyttäjä on peruuttanut syytteensä sillä perusteella, ettei teko ole rangaistava tai syyttäjän syyteoikeus olisi vanhentunut.¹⁵¹

Syytteen peruuttaminen ei kuitenkaan ole mahdollista, jos asiasta on annettu jo tuomio tai vastaaja vastustaa peruuttamista (ROL 1:12). Koska seuraamusluonteisesta peruuttamisesta saattaa olla haittaa vastaajalle, on hänellä oikeus vaatia asiasta tuomiota. Tämä voi olla hyödyllistä esimerkiksi silloin, jos vastaaja kiistää tekonsa tai katsoo, että on syyllistynyt lievempään tekoon ja hänet voitaisiin jättää tuomitsematta rikoksesta.¹⁵² Jos vastaaja vastustaa syytteen peruuttamista, tulee syyttäjän jatkaa syytteen ajamista. Tällöin vastaaja ottaa riskin siitä, että syyte voidaan hyväksyä ja rangaistus määrätä¹⁵³. Jos syytetty ei vastusta peruuttamista, jätetään asia sillensä. Syytetyllä ei kuitenkaan ole oikeutta vastustaa peruuttamista muussa kuin sellaisessa tapauksessa, jossa peruuttaminen koskee seuraamusluonteisista toimenpiteistä luopumista. Silloin kun syyte perutaan muusta syystä, voi syytetty vaatia syytteen sillensä jättämisen sijasta sen hylkäämistä tuomiolla ROL 1:15:3:n mukaisesti.¹⁵⁴ Lisäksi jos asianomistaja peruuttaa oman yksityisoikeudellisen vaatimuksen, vastaajalla on oikeus kuitenkin saada asiansa ratkaistuksi, jos hän on vastannut vaatimukseen (ROL 3:7). Tällöin hän estää sen, että samasta vaatimuksesta laitettaisiin myöhemmin vireille uusi asia. Myös asianomistajan syyttämispyyntöä peruuttaminen vaikuttaa rajoittavasti asian uuteen esiin nostoon.¹⁵⁵

Syytteen peruuttaminen ei kuitenkaan ole sama asia kuin syytteestä luopuminen. Tässä tapauksessa syyttäjä ilmoittaa tuomioistuimelle siitä, että syyte on hänen mielestään

¹⁵⁰ Linna 2012, 150.

¹⁵¹ Jokela 2008, 244.

¹⁵² Linna 2012, 150.

¹⁵³ Jokela 2008, 236; Linna 2012, 150.

¹⁵⁴ Jokela 2008, 237, 246.

¹⁵⁵ Jokela 2002, 225–226.

hylättävä.¹⁵⁶ Tällöin syyttäjän mielestä syytettä ei olisi pitänyt alun perinkään nostaa esimerkiksi syyteoikeuden vanhentumisen tai rikoksen tunnusmerkistön jäädessä täyttymättä¹⁵⁷. Syytteestä luopumisesta huolimatta asianomistajalla on oikeus jatkaa syytteen ajamista ROL 1:15.1:n nojalla. Jos asianomistaja ei ota syytettä ajaakseen, tulee se prosessioikeuden emeritusprofessori Antti Jokelan mielestä hylätä. Tällaisessa tilanteessa myös syytetty voi hakea syytteen hylkäämistä tuomiolla ROL 1:15.3:n nojalla, jolloin syyttäjä ei voi enää myöhemmin nostaa asiasta uutta syytettä. Uuteen aineelliseen tutkintaan vastaajalla ei kuitenkaan ole oikeutta, vaan päätös perustuu syytetyn vaatimukseen sekä syyttäjän syytteen peruuttamiseen oman virkavastuunsa nojalla.¹⁵⁸

Syyttäjän tulee olla valmis jossain määrin myös muuttamaan alkuperäistä syytettään, jos pääkäsittelyssä tulee ilmi jotain sellaista, joka antaa siihen aiheita esimerkiksi vastatodistelun yhteydessä¹⁵⁹. Syyttäjä voi ROL 5:17.1:n nojalla laajentaa syytettään toiseen samaa vastaajaa koskevaan tekoon, jos tuomioistuimien sallii sen sille esitettävän selvityksen ja muiden seikkoihin perusteella. Perusteena laajentamiselle voi olla esimerkiksi se, että teko on kohdistunut useampaan henkilöön tai tekoja on ollut useampi, mitä syytteessä oli alkuperäisesti mainittu. Jos uusi vaatimus esitetään, on tuomioistuimen harkittava sopiiko se alkuperäisen asian yhteyteen vai tuleeko se käsitellä erikseen omana asianaan. Vähäistä laajentamista helpompi pitää hyväksyttävänä kuin oleellista laajentamista alkuperäisestä. Lisäksi laajentaminen aikaisemmassa vaiheessa on todennäköisempää, kuin tapauksessa, jossa on edetty pitkälle ja uusi todistelu lykkäisi asian käsittelyä.¹⁶⁰

Laajentaminen voidaan sallia esimerkiksi prosessiekonomian ja yhteisen rangaistuksen määräämisen vuoksi. Laajentaminen ei kuitenkaan ole sallittua, jos se koskee uutta vastaajaa, vaikka se koskisikin samaa tekoa. Tällöin asia tulisi käsitellä omana tapauksenaan. Lisäksi muutoksenhakuvaiheessa ei ole enää sallittua laajentaa syytettä muuhun tekoon.¹⁶¹ Tätä perustellaan sillä, ettei asiaa ole tällöin käsitelty alemmassa tuomioistuimessa, eikä instanssien välistä järjestystä noudateta. Lisäksi laajentaminen edellyttää vastaajan läsnäoloa oikeuden istunnossa, koska hänellä on oikeus tulla kuulluksi

¹⁵⁶ Jokela 2008, 237.

¹⁵⁷ Linna 2012, 150–151.

¹⁵⁸ Jokela 2008, 237, 244–245.

¹⁵⁹ Tolvanen 2003, 361.

¹⁶⁰ Jokela 2002, 237.

¹⁶¹ Jokela 2008, 319–320; Linna 2012, 149.

muuttamisesta¹⁶². Laajentamisen lisäksi syyttäjä voi esittää asiasta tuomioistuimelle vaihtoehtoisen syytteen¹⁶³.

Jos kuitenkin syyttäjä rajoittaa syytettään, ilmoittaa toisen lainkohdan kuin haastehakemuksessa tai vetoaa uuteen seikkaan alkuperäisen syytteen tueksi, ei tätä katsota syytteen muuttamiseksi (ROL 5:17.2). Tapauksessa on kyse silloin syytteen tarkistamisesta¹⁶⁴. Tällöin syyttäjän katsotaan luopuneen syyteoikeudestaan siltä osin ja vastaajaa ei voida syyttää enää kyseisestä osasta tekoa¹⁶⁵. Jos syyttäjä rajoittaa omaa syytettään, voi istunnosta pois ollut asianomistaja menettää oikeuden vaatia myöhemmin vastaajalle rangaistusta alkuperäisestä syytteestä. Tämän vuoksi syyttäjän tulisi ilmoittaa rajoittamisesta myös asianomistajalle ainakin silloin, kun se vaikuttaa hänen oikeuteensa, vaikka laissa ei tällaisesta ilmoituksesta olekaan mitään säädöksiä.¹⁶⁶

Syyttäjän mahdollisuus vedota uuteen seikkaan on tärkeää muun muassa syytesidonnaisuuden vuoksi. Syytesidonnaisuus estää tuomitsemasta muusta teosta kuin, josta henkilö on syytetty. Syyttäjän tuomiokuvaus siis sitoo tuomioistuinta. Samalla asian ratkaiseminen merkitsee oikeusvoimavaikutusta, jolloin asiasta ei voida nostaa syytettä ratkaisun jälkeen. Käytännössä uudet seikat ovat sellaisia asioita, jotka luonnehtivat tai täydentävät kuvattua tekoa, esimerkiksi poikkeamia, lisäyksiä tai vaihtoehtoisia tapahtumakuvauksia. Ne vaikuttavat rikosoikeudellisesti merkityksellisesti, mutta eivät muuta alkuperäistä toimintaa muuksi toiminnaksi tai laiminlyönniksi.¹⁶⁷

Lisäksi syyttäjä voi tarkistaa teon muodon astetta lievästä tavalliseen tai tästä törkeään. Tämä edellyttää alkuperäiseen arviointiin vaikuttavan seikan ilmituloa käsittelyn aikana.¹⁶⁸ Tarkistus voidaan tehdä myös toisin päin tilanteesta riippuen. Esimerkiksi prosessioikeuden professori Tuula Linna pitää tätä muutosmahdollisuutta tärkeänä, koska asian ratkaisemisen jälkeen asiasta ei voida nostaa uutta syytettä, vaikka myöhemmin ilmi tullut seikka antaisikin siihen aiheita¹⁶⁹. Tarkastus voidaan tehdä ensimmäisen oikeusasteen pääkäsittelyssä ja sitä puoltaviin seikkoihin voidaan nojautua vielä HO:n muutoksenhakuvaiheessa. KKO:ssa uusiin oikeustositseikkoihin ei kuitenkaan enää voi vedota.

¹⁶² Jokela 2008, 319.

¹⁶³ Jokela 2002, 239.

¹⁶⁴ Virolainen & Pölönen 2003, 403.

¹⁶⁵ Linna 2012, 150.

¹⁶⁶ Jokela 2008, 246.

¹⁶⁷ mts. 320–321.

¹⁶⁸ Linna 2012, 150.

¹⁶⁹ mp.

Käytännössä uusiin seikkoihin on parasta vedota mahdollisimman aikaisessa vaiheessa.¹⁷⁰

Ero syytteen tarkistamisessa ja syytteen laajentamisessa on pieni ja käytännössä hankala tehdä. Virolainen ja Pölönen kuitenkin esittävät keinon eron selvittämiseksi. Heidän mielestään tarkistaminen ja laajentaminen on luontevaa erotella oikeusvoiman ulottuvuuden ja etenkin negatiivisen ulottuvuuden kautta. Jos kyse on samasta teosta, joka voidaan arvioida tuomioistuimessa oikeusvoimavaikutuksen takia ainoastaan kerran, on kyseessä syytteen tarkistaminen. Jos uuden syytteen nostaminen myöhemmin olisi mahdollista negatiivisen oikeusvaikutuksen estämättä, on kyseessä syytteen laajentaminen. Tällöin pätee ROL 5:17.1:ssä oleva syytteen muuttamiskiellon säädös.¹⁷¹ Tässä tapauksessa on myös mahdollista nostaa uusi syyte, ellei tuomioistuin salli laajentamista.

¹⁷⁰ Jokela 2008, 324.

¹⁷¹ Virolainen & Pölönen 2003, 404–405.

4 PÄÄTÖS ESITUTKINNAN RAJOITTAMISESTA

4.1 Esitutinnan rajoittamispäätös ja sitä koskeva lainsäädäntö

Esitutinnan rajoittaminen on esitutinnan lopettamista kesken tai sen kokonaan toimitamatta jättämistä ETL 3:10:n mukaisesti. Rikosprosessi voi siis päättyä ennen syyteharkintaa tiettyjen edellytysten puuttuessa.¹⁷² Säädöksen 1 momentin nojalla syyttäjällä on oikeus tietyissä tapauksissa tutkinnanjohtajan esityksestä päättää, ettei esitutkintaa toimiteta ollenkaan tai että se lopetetaan kesken. Edellytyksenä päätökselle on, että syyttäjä tulisi joka tapauksessa jättämään syytteen nostamatta ROL 1:7 tai 1:8:n nojalla. Rajoittamispäätös voidaan tehdä myös muualla lainsäädännössä olevan, tiettyä rikosta koskevalla syyttämättäjättämissäännöksen perusteella. Esitutinnan rajoittamispäätöstä harkittaessa ei oteta kantaa epäillyn syyllisyyteen tai syyttömyyteen. Näyttö- tai oikeuskysymysten epäselvyys ei myöskään ole este päätöksen teolle.¹⁷³ Rajoittamispäätös voidaan tehdä niin virallisen syytteen alaisissa rikoksissa kuin asianomistajarikoksissa.¹⁷⁴ Asianomistajan syyttämispyyntö ei siis estä rajoituspäätöksen tekemistä.

Nykyisin säädökset seuraamusluontoisesta syyttämättäjättämisperusteisesta rajoittamisesta ovat ETL 3:10.1:ssä ja prosessitaloudellisesta rajoittamisesta tai muiden prosessuaalisten perusteiden käytöstä ETL 3:10.2:ssa. Ensimmäisen kerran rajoittamisen mahdollistava säännös tuli ETL:ään rikosprosessiuudistuksen yhteydessä vuonna 1997¹⁷⁵. Mahdollisuus esitutinnan rajoittamiseen prosessitaloudellisilla tai muilla prosessuaalisilla perusteilla tuli voimaan vuoden 2006 rikosprosessiuudistuksessa¹⁷⁶. Kun säädös lisättiin ensimmäisen kerran ETL:ään, oli sen tavoitteena esitutkintaresurssien tarkoituksenmukaisempi ja tehokkaampi hyödyntäminen. Uudistus prosessitaloudellisesta perusteesta puolestaan merkitsi aikaisemman tutkintakulttuurin muutosta, koska se mahdollisti ensimmäisen kerran selvittämistavoitteesta luopumisen taloudellisella perusteella¹⁷⁷. Esitutinnan rajoittamispäätöksellä pyritään järkevöittämään poliisin työtä etenkin turhissa ja resursseja paljon kuluttavissa tapauksissa¹⁷⁸.

¹⁷² Virolainen & Pölönen 2003, 27.

¹⁷³ Helminen ym. 2012, 287; Jokela 2008, 155–156; Virolainen & Pölönen 2003, 241.

¹⁷⁴ Helminen ym. 2012, 323.

¹⁷⁵ Lehtelä 2009, 23.

¹⁷⁶ Jokela 2008, 156.

¹⁷⁷ mp.; Lehtelä 2009, 25.

¹⁷⁸ Jokela 2002, 143.

Nykyoloihin nähden uudistus on ollut tarpeen, mutta valtakunnallinen tasapuolisuus edellyttää asiassa viranomaisilta huolellista harkintaa ja pyrkimystä yhtenäiseen käytäntöön. Vaarana on helposti lainkäytön yhtenäisyyden, ratkaisujen ennustettavuuden, sanktiovarmuuden ja rikoslain yleisestävän vaikutuksen heikkeneminen. Tämä puolestaan heikentää kansalaisten yhdenvertaisuutta ja saattaa alentaa rikosten uusimiskynnystä.¹⁷⁹ Tämän vuoksi VKSV on antanut ohjeistuksensa VSK:2007:2 yhtenäisestä linjasta liittyen esitutinnan rajoittamisiin.

Vuonna 2013 syyttäjänvirastoissa tehtiin yhteensä 10 974 esitutinnan rajoittamispäätöstä. Seuraamusluonteisia rajoittamispäätöksiä ETL 3:10.1:n mukaisesti oli 5 864 kappaletta ja prosessuaalisella rajoittamisperusteella (ETL 3:10.2) perusteltiin 2 495 päätöstä. Kustannuksiin vedoten esitutinnan rajoittamispäätöksiä tehtiin yhteensä 2 615 kappaletta.¹⁸⁰

4.2 Päätöksen soveltamismahdollisuudet

Esitutinnan rajoittaminen voidaan tehdä kolmesta syystä. Ensimmäinen rajoittamisperuste on se, että asiassa olisi odotettavissa seuraamusluonteinen syyttämättäjättämispäätös, toinen rajoittamisperuste on prosessiekonomia ja kolmas vaihtoehto on muu prosessuaalinen rajoittaminen.¹⁸¹ Prosessiekonomian ja muilla prosessuaalisen rajoittamisen perusteilla ei voida määrätä esitutinnan aloittamatta jättämistä. Nämä tulevat kysymykseen siis vain silloin, kun määrätään lopetettavaksi jo aloitettua esitutkintaa.¹⁸²

Ensimmäisessä vaihtoehdossa eli ETL 3:10.1:n mukaisessa rajoittamisessa odotettavissa olisi syyttäjän seuraamusluonteinen syyttämättäjättämispäätös ROL 1:7:n tai 1:8:n tai muun syyttämättäjättämissäännöksen nojalla, eikä yleinen tai yksityinen etu vaadi syytettä. Esitutinnan rajoittamisen ja seuraamusluonteisen syyttämättäjättämisen välillä on kuitenkin yksi ratkaiseva ero. Jälkimmäinen edellyttää rikoksen ja sen tekijän selvittämistä, kun taas esitutinnan rajoittamispäätöksessä sitä ei edellytetä. Tämä johtuu siitä, ettei esitutinnan rajoittamispäätöksessä oteta kantaa syyllisyydestä tai syyttömyydestä.

¹⁷⁹ Jokela 2008, 156.

¹⁸⁰ Syyttäjälaitos lukuina 2014.

¹⁸¹ Jokela 2008, 155.

¹⁸² mts. 158.

Poikkeuksen esitutinnan rajoittamiseen kuitenkin tekevät nuoruusperuste ja oikeudenkäynnin ja rangaistuksen kohtuuttomuuden tai tarkoituksettomuuden peruste. Tällöin esitutkinta yleensä toimitetaan.¹⁸³ Syyttäjä voi kuitenkin määrätä esitutinnan päätettäväksi joka tapauksessa, jos rikoksen tekijä on esimerkiksi vakavasti loukkaantunut tai laitoshoidossa¹⁸⁴.

Prosessitaloudellisella perusteella ETL 3:10.2:n mukaisesti esitutkinta voidaan päättää silloin, kun tutkinnan jatkumisesta aiheutuvat kustannukset olisivat selvästi suhteettomat tutkittavaan asiaan ja mahdollisesti odotettavaan seuraamukseen nähden¹⁸⁵. Säännöstä sovelletaan silloin, kun esitutkinta on jo aloitettu. Rajoittamispäätöksen tekeminen vaatii suhteellisuusperustaista arviointia rikosprosessin lopputuloksen ja sen vaatimien resurssien välillä. Vaikka esitutkinnasta olisi tehty rajoittamispäätös, se on aloitettava uudestaan, jos asiassa ilmenee sellaisia uusia seikkoja, joiden vuoksi esitutkinta tulisi suorittaa.¹⁸⁶ Prosessitaloudellista rajoittamisperustetta voidaan käyttää esimerkiksi tapaukseen, jossa henkilöltä on varastettu matkapuhelin laivalla. Tällöin tutkinnanjohtaja voi esittää rajoittamista vedoten teon vähäisyyteen sekä sen selvittämisestä aiheutuvien kustannusten suuruuteen, jotka muodostuisivat esimerkiksi paikannusjärjestelmän hauista. Tutkinnanjohtaja voi perustella rajoittamisesitystään myös epäilyksellä selvittämisen todennäköisyydestä.

ETL 3:10.2:ssa säädetään myös prosessuaalisesta perusteesta. Perustetta voidaan käyttää silloin, kun syyttäjä tulisi suoritetujen tutkintatoimenpiteiden perusteella jättämään varsin todennäköisesti syytteen nostamatta muulla kuin seuraamusluontoisilla perusteilla.¹⁸⁷ Perusteita on neljä. Ensinnäkin on mahdollista, ettei teko ole syyttäjän mielestä rikos. Toisekseen syyttäjä voi arvioida, ettei esitutkinnassa tulisi kertymään tarpeeksi näyttöä syytteen nostamista varten. Kolmanneksi syyttäjä voi katsoa, ettei hänellä ole syyteoikeutta asiassa esimerkiksi asianomistajan syytepyynnön puuttumisen vuoksi. Lisäksi syyttäjän syyteoikeus voi olla vanhentunut.¹⁸⁸ Tutkinta on myös tällöin aloitettava uudelleen, jos siihen on perusteltua syytä esimerkiksi uusien seikkojen vuoksi¹⁸⁹.

¹⁸³ Jokela 2008, 155–156.

¹⁸⁴ Jokela 2002, 143.

¹⁸⁵ Helminen ym. 2012, 326; Jokela 2008, 157.

¹⁸⁶ Jokela 2008, 157.

¹⁸⁷ mp.; Lehtelä 2009, 24.

¹⁸⁸ Jokela 2008, 157–158.

¹⁸⁹ mts. 157.

Kaikissa edellä mainituissa tilanteissa rajoittaminen edellyttää, ettei tärkeä yleinen tai yksityinen etu vaadi esitutinnan toimittamista loppuun asti. Yleinen etu tässä tapauksessa tarkoittaa esimerkiksi sitä, että asiasta on tärkeää saada oikeudellinen ratkaisu, kun asia on herättänyt julkista huomiota tai kun epäilty on yhteiskunnallisesti merkittävässä asemassa. Yhteiskunnallisesti menettelyn moitittavuuden osoittaminen ja tätä kautta ennalta ehkäisevän vaikutuksen lisääminen voi myös edellyttää esitutinnan suorittamista loppuun.¹⁹⁰ Jos tapauksessa on kyse esimerkiksi menettämisseuraamuksen tuomitsemisesta, epäselvästä oikeuskysymyksestä tai teko kuuluu isompaan rikoskokonaisuuteen, on esitutinnan suorittaminen tärkeää. Myös rikosvahinkojen korvaaminen ja sovittelu edellyttävät esitutkintaa.¹⁹¹ Lisäksi nuorten epäiltyjen kohdalla tulisi pidättäytyä esitutinnan rajoittamisesta, jos rikos on laadultaan sellainen, että ROL 1:9.2 mukaisen huomautuksen antaminen saattaisi olla tehokkaampaa. Tärkeä yksityinen etu on puolestaan kysymyksessä silloin, kun asianomistajan oikeus vahingonkorvaukseen edellyttää rikoksen tutkimista. Lisäksi epäilty voi vaatia esitutinnan suorittamista hälventääkseen itseensä kohdistuneet aiheettomat epäilyt.¹⁹²

Esitutinnan rajoittamispäätös voidaan tehdä missä tahansa esitutinnan vaiheessa. Seuraamusluonteisella perusteella esitutkinta voidaan jättää kokonaan toimittamatta, jos rajoittamisen edellytykset ovat olemassa ennen tutkinnan aloittamista. Taloudellisesti järkevintä on tehdä päätös mahdollisimman aikaisessa vaiheessa. Asiaa tulee kuitenkin selvittää niin paljon, että asiassa pystytään yksilöimään epäilty rikos ja sen tekijät, sekä arvioimaan syyttämättä jättämisen edellytyksiä kertyneen aineiston perusteella. Käytettävä syyttämättä jättämisen peruste saattaakin tällöin vaikuttaa käytännössä siihen, kuinka pitkälle esitutkintaa on tarvetta suorittaa ennen sen päättämistä.¹⁹³

Tämän vuoksi onkin tärkeää, että esitutkintaviranomainen ilmoittaa syyttäjälle mahdollisimman aikaisessa vaiheessa kaikki sellaiset rikokset, joissa esitutkinnan aloittamatta jättäminen tai lopettaminen saattaa olla mahdollinen¹⁹⁴. Joissain tilanteissa syyttäjä voi päättää esitutkinnan rajoittamisesta suppeankin tutkinnan jälkeen¹⁹⁵. Tarvittaessa syyttäjä voi lähettää asian lisätutkintaan ennen ratkaisunsa tekemistä. Syyttäjä voi lähettää

¹⁹⁰ Jokela 2008, 158.

¹⁹¹ Helminen ym. 2012, 324.

¹⁹² Jokela 2008, 158–159.

¹⁹³ mts. 159.

¹⁹⁴ Helminen ym. 2012, 288.

¹⁹⁵ Tolvanen 2003, 349.

asian myös sovitteluun, jos tämä on tapauksessa mahdollinen ja vasta lopputuloksen jälkeen tehdä esitutkinnan rajoittamispäätöksen.¹⁹⁶

4.3 Päätöksen antaminen konkretiassa

Esitutkinnan rajoittamispäätös voidaan antaa rikosilmoituksen kirjaamisen jälkeen, jos tutkinnanjohtajan mielestä esitutkintaa ei kannata aloittaa tai suorittaa loppuun jonkin rajoitusperusteen vuoksi. Ennen esitutkinnan rajoittamisesityksen tekemistä syyttäjä ja tutkinnanjohtaja voivat neuvotella esitutkinnan toimittamisesta¹⁹⁷. Tällöin huomiota voidaan kiinnittää epäillyn rikoksen vanhentumisen vaaraan ja syyttäjän syyteoikeuteen. Tämä on tärkeää etenkin niissä tapauksissa, joissa asianomistaja ei esitä asianomistajarikoksesta syyttämispyyntöä, mutta yleisen edun kannalta se olisi mahdollisuus nostaa.¹⁹⁸ Jos tutkinnanjohtaja on edelleen rajoittamisen kannalla, hän tekee rajoittamisesityksen syyttäjänvirastoon. Esitys on perusteltava ja sen yhteyteen on liitettävä asiasta tehty rikosilmoitus ja muu mahdollinen selvitys¹⁹⁹.

Esityksen saapuessa syyttäjänvirastoon, viraston päälliköt jakavat asian ratkaistavaksi syyttäjälle ja asialle nimetty syyttäjä ilmoitetaan tutkinnanjohtajalle. Syyttäjän tulee ottaa esitys käsittelyynsä ilman aiheetonta viivytystä²⁰⁰. Rajoittamispäätös tehdään silloin, jos esitutkinnan rajoittaminen on syyttäjän mielestä perusteltua. Päätös on tehtävä kirjallisesti ETL 1:11.1:n mukaisesti. Jos esitutkintaa ei rajoiteta esityksestä huolimatta, palaa se takaisin esitutkintaan ja aikanaan syyttäjänvirastoon uudelleen syyteharkintaa varten. Tällöin tutkinnanjohtajan esitys muutetaan Sakari-järjestelmässä ennakoilmoitukseksi tai jos esitys on jo muodostettu omaksi asiaksi, siirretään se keskeytystilaan odottamaan esitutkinnan valmistumista²⁰¹. Näin asia ei kasvata asia vireilläoloaikaa turhaan, vaan asia siirretään esitutkinnan valmistumisen jälkeen takaisin aktiivitilaan.

Esitutkinnan rajoittamispäätös on perusteltava asianmukaisesti muiden päätösten tapaan²⁰². Rajoittamispäätöstä ei tarvitse kuitenkaan perustella samalla tavalla kuin

¹⁹⁶ Jokela 2008, 159.

¹⁹⁷ Esitutkintayhteistyötä koskeva ohje 2013, 19.

¹⁹⁸ Helminen ym. 2012, 167.

¹⁹⁹ mts. 322.

²⁰⁰ Esitutkintayhteistyötä koskeva ohje 2013, 19.

²⁰¹ VKS:2006:5:n liite, 2.

²⁰² Helminen ym. 2012, 322.

syyttämättäjättämispäätöstä. Tämä johtuu siitä, että näyttöön ei voida ottaa kantaa samalla tavalla, vaan syyttäjä voi pohtia lähinnä sitä, kuinka vaikeasti toteennäytettävä teko on. Syyttäjä voi kuitenkin arvioida perusteluissaan näytön riittävyyttä, jos hän pitää esitutkintaa riittävän kattavana. Perusteltava on kuitenkin se, miksi syyttäjä tulisi jättämään jutun syyttämättä, jos tutkinta saatettaisiin loppuun.²⁰³

Syyttäjän tehdessä esitutkinnan rajoittamispäätöksen, tulee siitä viipymättä ilmoittaa asianomistajalle sekä niille, joita on kuulusteltu asianosaisina²⁰⁴. Päätös lähetetään asianosaisille postitse tiedossa oleviin osoitteisiin²⁰⁵. Ratkaisun yhteydessä asianosaisille lähetetään Ohjeita asianosaisille -sivu, jossa on ohjeistusta asianosaisen jatkotoimenpiteille. Tälle sivulle olisi hyvä lisätä ETL:n sovellettava pykälä ja momentti, jotta asianosaiset tietävät ratkaisun lainsäädännölliset perusteet.²⁰⁶ Lisäksi päätös lähetetään sitä esittäneelle tutkinnanjohtajalle. Ilmoitusvelvollisuudesta voidaan poiketa, jos sitä voidaan pitää tarpeettomana²⁰⁷. Kun päätös on tehty ja annettu tiedoksi asianosaisille, asian käsittely päättyy, ellei mitään muutoksenhaun keinoja käytetä.

4.4 Muutoksenhaku

Kun esitutkinnan rajoittamispäätös tehdään, on epäilylle tärkeää, että asiaa voidaan pitää loppuun käsiteltynä. Syyttäjän seuraamusluonteisella perusteella tekemä rajoittamispäätös onkin tarkoitettu lopulliseksi ratkaisuksi. Tapauksessa on otettava kuitenkin huomioon se, että ratkaisu perustuu seuraamusluonteiseen syyttämättä jättämiseen. Tämä tarkoittaa, että esitutkinnan rajoittamispäätös voidaan peruuttaa ainakin niillä perusteilla, joilla seuraamusluonteinen syyttämättäjättämispäätös voidaan peruuttaa ROL 1:11.1:n mukaisesti. Syyttäjä voi siis määrätä tutkinnan jatkumisesta esimerkiksi silloin, kun uusi selvitys osoittaa päätöksen perustuneen selkeästi virheellisiin tai puutteellisiin tietoihin. Lisäksi ylempi syyttäjä voi päättää esitutkinnan jatkamisesta.²⁰⁸

Jos syyttäjä peruuttaa tekemänsä rajoittamispäätöksen, tehdään siitä omat merkinnät Sakari-järjestelmään. Peruutettu ratkaisu mitätöidään ja peruutus sekä asian uudelleen-

²⁰³ Tolvanen 2003, 350.

²⁰⁴ Helminen ym. 2012, 322; Jokela 2008, 159.

²⁰⁵ Helminen ym. 2012, 322.

²⁰⁶ VKS:2006:5:n liite, 1.

²⁰⁷ Jokela 2008, 159.

²⁰⁸ mts. 160.

käynnistäminen kirjataan asian Huomautukset -kenttään tiedoksi. Mitätöity päätös arkistoidaan normaalisti syyttäjänvirastossa. Vireille tulleesta asiasta kirjataan uusi ennakoilmoitus, joka jaetaan rajoittamispäätöksen peruuttaneelle syyttäjälle.²⁰⁹

Asianomistajan ROL 1:14:n mukainen toissijainen syyteoikeus koskee myös tapauksia, joissa syyttäjä on tehnyt esitutkinnan rajoittamispäätöksen. Esitutkinnan rajoittamispäätös ei ole syyttäjän ratkaisu olla nostamatta syytettä, vaan syytteen nostaminen on edelleen mahdollista. Asianomistaja voi siis oman syyteoikeutensa kautta saattaa asia uudelleen tutkittavaksi ja syyttäjän ratkaistavaksi. Esitutkinta on aloitettava uudelleen rajoittamispäätöksestä huolimatta myös, jos siihen on perusteltua syytä asiassa ilmenneiden seikkojen vuoksi.²¹⁰

Jos rikoksessa on useampia asianomistajia tai usealla henkilöllä on syyteoikeus, jokaisella on oikeus käyttää toissijaista syyteoikeutta. Edellytyksenä syyteoikeuden käyttämiselle virallisen syytteen alaisissa tapauksissa ei ole asianomistajan syyttämispyyntö. Lisäksi asianomistajarikoksissa riittää, että joku asianomistajista on ilmoittanut rikoksen syytteeseen pantavaksi. Myös henkilö, joka ei ole ilmoittanut syytteeseen panosta, voi siis käyttää toissijaista syyteoikeuttaan. Toissijaiselle syyteoikeudelle ei ole myöskään säädetty erityistä vanhenemisaikaa, joten takarajana syytteen nostolle on kyseisen rikoksen vanhentumisaika.²¹¹

²⁰⁹ VKS:2006:5:n liite, 2.

²¹⁰ Helminen ym. 2012, 322–323.

²¹¹ Jokela 2008, 239–240.

5 PÄÄTÖS SYYTTÄMÄTTÄ JÄTTÄMISESTÄ

5.1 Syyttämättäjättämispäätös ja sitä koskeva lainsäädäntö

Tietyissä tilanteissa syyttäjä voi jättää syytepakosta huolimatta syytteen nostamatta. Syyttämättä jättämisen mahdollisuudesta säädetään ROL 1:7:ssa ja 1:8:ssa. Syytettä ei tarvitse nostaa kyseisissä tapauksissa, vaikka syyttämisen edellytykset täytyisivätkin.²¹² Seuraamusluonteisessa eli syyksi lukevassa syyttämättä jättämisessä syyttäjä katsoo epäillyn syyllistyneen kyseiseen rikokseen, vaikkei nostakaan syytettä. Syyttämättäjättämispäätös voidaan tehdä myös prosessuaalisten perusteiden puuttuessa. Lisäksi näistä tulee erottaa syytteen noston jälkeen mahdolliset syytteen peruuttaminen tai syytteestä luopuminen.²¹³ Etenkin seuraamusluonteista syyttämättäjättämispäätöstä pidetään hyvänä esimerkkinä normaalin menettelyn kritisoinnin perusteella syntyneistä uudistuksista. Päätöksellä mahdollistetaan ylimääräisistä toimenpiteistä, kuten tuomioistuinkäsittelystä luopuminen ja yksinkertaistettu käsittely.²¹⁴

Syyttämättäjättäminen ja toimenpiteistä luopuminen on mahdollistettu yhteiskunnan resurssien säästämiseksi. Tarkoitus on välttää tarkoituksettomia oikeudenkäyntejä etenkin vähäisissä rikoksissa ja suunnata resursseja vakavampien rikoksien käsittelyyn. Lisäksi tietyissä tapauksissa vaihtoehtoiset tavat saattavat olla tuomiota toimivampia ja tuloksellisempia asianosaisen kannalta. Syyttämättäjättämispäätös ei kuitenkaan saa muodostua tiettyjen rikosten tavanomaiseksi ratkaisuksi, vaan sen tulee aina perustua kunkin tapauksen yksittäisiin erityispiirteisiin.²¹⁵

Esimerkiksi Virolaisen ja Pölösen mielestä syyttämättäjättämispäätös ei ole tuomiovalan käyttöä termin oikeassa merkityksessä. Tätä he perustelevat sillä, että syyttäjä on kokonaisuudessa ennemminkin tutkintaviranomainen, ei tuomiovaltaa käyttävä viranomainen. Heidän mielestään syyttämättäjättämispäätöksessä on enemmän kyse konfliktinratkaisumallista, jossa rikosasia halutaan saada pois päiväjärjestyksestä prosessiekonomian kannalta järkevällä ja asianosaisten kannalta kivuttomalla tavalla.²¹⁶

²¹² Linna 2012, 132.

²¹³ Jokela 2008, 223.

²¹⁴ Virolainen & Pölönen 2003, 239.

²¹⁵ Jokela 2002, 213.

²¹⁶ Virolainen & Pölönen 2003, 36.

Ensimmäiset seuraamusluonteista syyttämättä jättämistä koskevat säädökset olivat vuoden 1940 laissa nuorista rikoksen tekijöistä (262/1940) ja periaatteessa kaikkia rikosentekijäryhmiä suppea-alainen syyttämättä jättäminen laajennettiin koskemaan vuonna 1966. Ensimmäisen kerran nykymuotoinen seuraamusluonteinen syyttämättä jättäminen tuli suomalaiseen lainsäädäntöön, kun syyteharkintaperiaatteen käyttöalaa laajennettiin olennaisesti vuonna 1990. Kun rikosprosessia uudistettiin vuonna 1997, ei asiallisia muutoksia tähän kohtaan enää tehty. Uudistuksessa lainkohdat siirrettiin ROL:iin ja niihin tehtiin vain vähäisiä sanamuutoksia. Uudistuksen perusteluista ilmenee, että säännöksiä on vuoden 1997 jälkeen tarkoitettu sovellettavan samalla tavalla kuin aikaisemmin voimaan tulleita säädöksiä.²¹⁷ ROL:n säädösten ohella myös muissa laeissa on erityissäännöksiä tilanteista, jolloin syyte voidaan jättää nostamatta. Tällaisiin lakeihin lukeutuu muun muassa tieliikennelaki (267/1981)²¹⁸. Myös RL:n vahingontekoon ja huumausaineisiin liittyvissä kohdissa on erityissäännöksiä syytteistä luopumisesta²¹⁹.

Ennen vuoden 1990 lainmuutosta seuraamusluontoisia syyttämättäjättämispäätöksiä tehtiin noin 2000 tapauksessa vuosittain, joka tarkoitti 2–3 % kaikista syyteharkintaan tulleista rikoksista²²⁰. Lain muuttumisen jälkeen, esimerkiksi vuonna 1998 syyttämättäjättämispäätöksiä tehtiin yhteensä 24 202 kappaletta. Näistä seuraamusluonteisia oli 8 518 eli 35 % kaikista syyttämättäjättämispäätöksistä.²²¹ Aikaisempaan verrattuna syyttämättäjättämispäätöksiä tehdään nykyisin vähemmän. Vuonna 2013 syyttämättäjättämispäätöksiä tehtiin 9 898 kappaletta. Seuraamusluontoisia syyttämättäjättämisiä tehtiin yhteensä 4 102 kappaletta eli 5,24 % kaikista käräjäoikeuden ratkaisuksista. Prosessuaalisia syyttämättäjättämisiä puolestaan tehtiin vuoden 2013 aikana 5 796 kappaletta eli 7,4 % kaikista ratkaisuksista.²²² Kuviossa 3 näkyy hyvin syyttämättäjättämispäätösten määrän lasku vuodesta 1998 vuoteen 2013. Yhtenä syynä muutokseen on esimerkiksi esitutinnan rajoittamispäätösten määrän kasvu sellaisissa tapauksissa, jolloin syytteestä olisi kuitenkin myöhemmin luovuttu²²³.

²¹⁷ Jokela 2008, 212, 223.

²¹⁸ Linna 2012, 133.

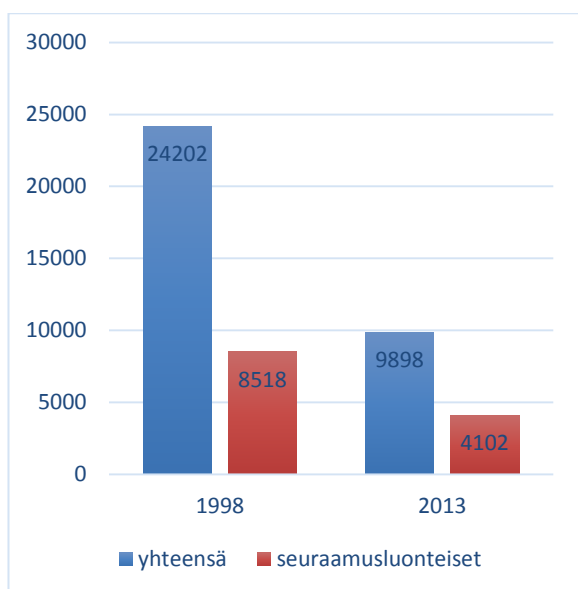
²¹⁹ Jokela 2008, 223.

²²⁰ mp.

²²¹ Valtakunnansyyttäjänviraston vuosikertomus 1998 1999, 53.

²²² Syyttäjälaitos lukuina 2014.

²²³ Jokela 2008, 224.

KUVIO 3. Syyttämättäjättämispäätösten ja seuraamusluonteisten syyttämättäjättämispäätösten määrän vertailua vuosilta 1998 ja 2013.

Myös muissa Pohjoismaissa on syyttäjällä mahdollisuus jättää syyte nostamatta. Suomen järjestelmä on pääpiirteittäin Ruotsin järjestelmän kaltainen, mutta sen perusteet ovat muotoiltu eri tavalla. Ruotsissa syyttäjä saa tehdä syyttämättäjättämispäätöksen sakkoasioissa ja erityisestä syystä sellaisista rikoksista, joista voidaan olettaa seuraavan ehdollinen tuomio. Lisäksi syyttämättäjättämispäätös voidaan tehdä rikosten yhtymistapauksessa sekä tapauksessa, jossa psykiatriset tai muut erityishoidot tulevat kysymykseen. Ehtona kuitenkin on, ettei yleistä tai yksityistä intressiä ei loukata. Syyttämättä voidaan jättää myös silloin, jos jostain erityisestä syystä on ilmeistä, etteivät seuraamukset ole tarpeen epäillyn rikollisen toiminnan jatkamisen ehkäisemiseksi. Lisäksi muut syyt eivät saa vaatia syytteen nostamista.²²⁴

Norjan lainsäädännössä säännös on soveltamisalaltaan avoin. Sen nojalla voidaan jättää syyttämättä, jos tekijän syyllisyys katsotaan todistetuksi, mutta syyttäjän kokonaisharkinnan perusteella ilman syytettä jättäminen on perusteltua. Päätös on mahdollinen myös konkurrenssiperusteella ja lastensuojelulain nojalla alle 18-vuotiaiden tekemien rikosten kohdalla. Tanskassa säädökset ovat Norjaan verrattuna vieläkin avoimempia. Syyttämättäjättämispäätös voidaan tehdä Tanskassa erityisten lieventävien asiahaarojen vallitessa tai muista erityisistä syistä aina, kun siitä ei ole haittaa yleiselle edulle. Päätöksen tosin Tanskassa tekee toimivaltaista syyttäjää ylempi syyttäjä ja epäselvissä tapauksissa asia siirretään oikeusministeriölle. Toisin kuin Suomessa ja Ruotsissa,

²²⁴ Jokela 2008, 224.

syyttämättäjättämispäätös voidaan tehdä ehdollisena Norjassa ja Tanskassa. Ehtoina voivat olla esimerkiksi rikoksista pidättäytyminen tai vahingonkorvauksen suorittaminen.²²⁵

5.2 Päätöksen soveltamisvaihtoehdot

ROL:n säännösten perusteella syyte voidaan jättää nostamatta neljästä eri perusteesta. Ensinnäkin syyttämättä jättämisen perusteena voi olla kokonaisuutena arvioiden vähäinen rikos (ROL 1:7.1). Tällaisesta rikoksesta on vakiintuneen oikeuskäytännön mukaisesti odotettavissa vain sakkorangaistus²²⁶. Vähäisyyttä verrataan kyseisen rikoslajin normaalitapaukseen. Teko voidaan ajatella vähäiseksi, mikäli teko poikkeaa tietyn rikoksen tyypillisestä tapauksesta lievempään suuntaan²²⁷. Rikoksen vähäisyyttä arvioitaessa otetaan huomioon myös sen haitallisuus sekä siitä ilmenevä syyllisyys. Haitallisuutta arvioidessa syyttäjä ottaa kantaa teon vahingollisuuteen, vaarallisuuteen ja sen aiheuttamaan, ennalta arvioitavissa olleeseen vahinkoon. Syyllisyys otetaan huomioon vähäisyyttä arvioidessa sellaisena kuin se ilmenee itse rikoksesta ja sen arviointiin vaikuttavat esimerkiksi syyksiluettavuuden eli tahallisuuden asteet. Molempien ehtojen täyttyminen ei kuitenkaan ole välttämätöntä, koska päätös perustuu kokonaisarviointiin.²²⁸

Toinen peruste on nuoren tekijän suhteellisen lievä teko, josta säädetään ROL 1:7.2:ssa. Tällöin kyse on alle 18-vuotiaan tekemästä rikoksesta, eikä siitä ole odotettavissa ankarampaa rangaistusta kuin sakkoa tai enintään kuusi kuukautta vankeutta. Lisäksi teon tulee johtua ymmärtämättömyydestä tai harkitsemattomuudesta, eikä piittaamattomuudesta lakia, sen kieltoja ja käskyjä kohtaan.²²⁹ Rangaistusta ja käyttäytymistä arvioidaan vakiintuneen tuomitsemiskäytännön mukaisesti²³⁰. Poikkeuksen edellä mainituista kuitenkin muodostavat sotilasoikeudenkäyntiasiat, joissa syyttäjä ei voi luopua syytteestä ROL 1:7 §:n vähäisyys- tai nuoruusperusteella (SOL 4.2 §).

²²⁵ Jokela 2008, 224–225.

²²⁶ Jokela 2002, 215; Linna 2012, 132.

²²⁷ Helminen ym. 2012, 324.

²²⁸ Jokela 2008, 226.

²²⁹ Helminen ym. 2012, 324; Linna 2012, 132.

²³⁰ Helminen ym. 2012, 324

Kolmas peruste on ROL 1:8.1:n mukainen kohtuusperuste. Syyttämättäjättämispäätös voidaan tehdä tällä perusteella, jos syyttäjä pitää oikeudenkäyntiä ja rangaistuista kyseisessä tapauksessa kohtuuttomana tai tarkoituksettomana²³¹. Kohtuus ja kohtuuttomuus ratkaistaan syyttäjän kokonaisarvioinnilla, jossa otetaan huomioon esimerkiksi rikosentekijän ja asianomistajan välillä tehty mahdollinen sovinto, muut tekijän toimet rikoksen vaikutusten lieventämiseksi, tekijän henkilökohtaiset olot ja muut rikoksesta aiheutuvat seuraukset²³². Lisäksi arvioinnissa otetaan huomioon teon vakavuus. Mitä vakavampi teko on kyseessä, sitä painavammasta vapauttamista puoltavien olosuhteiden on oltava²³³. Puoltavia olosuhteita voivat olla esimerkiksi tekijän korkea ikä, vaikea sairaus tai loukkaantuminen, jo aiheutunut kurinpitörangaistus tai työpaikan menetys tai rikoksen tietoon tulo pitkähkö vanhentumisajan loppupuolella²³⁴. Kohtuuttomuusperusteinen syyttämättäjättämispäätös voidaan antaa myös muissa kuin lievissä rikoksissa²³⁵.

Kohtuusperusteisen syyttämättä jättämisen edellytyksenä on, ettei tärkeä yleinen tai yksityinen etu vaadi syytteen nostamista. Yleistä etua pohdittaessa tulee huomioida rikoksen vakavuus, tekijän varallisuus, ihmisten yhdenvertainen kohtelu ja rikosoikeudelliseen järjestelmään olevan luottamuksen säilyminen. Ratkaisulla ei saa loukata yleistä oikeustajua tai luottamusta oikeuslaitoksen toimintaa kohtaan. Tärkeä yksityinen etu puolestaan liittyy asianomistajan oikeuteen saada korvaus kärsimästään vahingosta. Huomiota on kiinnitettävä korvauksen suuruuteen, osapuolten taloudellisiin oloihin ja asianomistajan mahdollisuuksiin saada vahingonkorvausta. Oikeutta yhtyä syyttäjän syytteeseen ei kuitenkaan pidetä tällöin asianomistajalle tärkeänä etuna. Lisäksi täytyy muistaa, ettei asianomistajan suostumus ole edellytys syyttämättäjättämispäätökselle.²³⁶ Syyttäjä voi siis tehdä päätöksen, vaikka asianomistaja vaatisikin syytteen nostamista. Vaikka ROL:ssa yleinen ja yksityinen etu mainitaan ainoastaan kohtuuttomuusperusteen kohdalla 8 §:ssä, tulee se ottaa huomioon myös muita perusteita sovellettaessa²³⁷.

Neljänneksi syytteen voi jättää nostamatta, jos teosta annettava rangaistus ei olennaisesti vaikuta useasta teosta tuomittavaan yhteisrangaistukseen. Lisäksi tuomio voi olla

²³¹ Jokela 2008, 228.

²³² Jokela 2002, 217; Linna 2012, 132.

²³³ Jokela 2002, 217; Linna 2012, 133.

²³⁴ Jokela 2002, 217.

²³⁵ Jokela 2008, 228.

²³⁶ mts. 228–229.

²³⁷ mts. 229.

vaikuttamatta kokonaisrangaistusaikaan otettaessa huomioon aikaisemmin tuomittu rangaistus.²³⁸ Kyseessä on silloin ROL 1:8.2:n mukainen yhtymis- eli konkurrenssiperuste. Tällöin henkilön katsotaan syyllistyneen rikokseen, mutta syyte jätetään nostamatta laissa säädetyillä perusteilla.²³⁹ Säädestä perustellaan etenkin prosessitaloudellisilla ja kriminaalipoliittisilla syillä. Sitä voidaan soveltaa myös muihin kuin vähäisiin rikoksiin.²⁴⁰ Konkurrenssiperuste soveltuu siis kiisteltyihin tapauksiin, koska näin voidaan välttää turhaa työtä ja kustannuksia karsimalla lopputuloksen kannalta epäolennaiset asiat pääkäsittelystä²⁴¹.

Tieliikennelain 104 §:n säännöksen perusteella liikenne rikkomuksesta voidaan jättää syyte ajamatta ja rangaistus tuomitsematta, jos olosuhteet huomioon ottaen rikkomus on vähäinen. Tuomio voidaan korvata tällöin poliisin antamalla huomautuksella.²⁴² Huumausainerikoksissa syyttämättäjättämispäätös voidaan tehdä RL 50 luvun mukaisissa rikoksissa, kuten huumausaineen käytöstä tai muihin käyttöön liittyvistä rikoksista. Tilanteessa kuitenkin arvioidaan huumausaineen laatu ja määrä, käyttötilanne ja olosuhteet, joiden tulee olla kokonaisuutena arvostellen vähäisiä. Myös henkilön oma aktiivinen hakeutuminen sosiaali- ja terveysministeriön hyväksymään hoitoon riittää perusteeksi.²⁴³ Pääasiassa syyttämättäjättämispäätöstä on pidetty perusteltuna tapauksissa, joissa kyse on vähäisistä ja omaan käyttöön rajoittuvissa tapauksissa. Ongelmaksi on kuitenkin muodostunut syyttämättäjättämispäätöksen yleisyys vähäisten huumausainerikosten yhteydessä, jolloin tekoa ei todellisuudessa mielletä enää rangaistavaksi.²⁴⁴

Syyttäjä voi tehdä syyttämättäjättämispäätöksen myös silloin, kun syytteen nostamiselle ei ole prosessuaalisia edellytyksiä. Prosessuaalisia perusteita ovat: ei rikosta, ei näyttöä, vanhentunut syyteoikeus tai ei syyteoikeutta. Ei rikosta -peruste tulee kyseeseen silloin, kun kaikki asian oikeudelliselle harkinnalle merkitykselliset seikat ovat tulleet riittävästi selvitettyiksi, mutta tunnusmerkistötekijä, syyllisyys tai oikeudenvastaisuus jää täytty-mättä. Perusteluissa on tällöin kerrottava, mikä tunnusmerkistötekijä ei täyty tai mistä rakenneosan puutteesta on kysymys. Ei näyttöä -perusteessa näyttö voi puuttua ylipää-tään rikoksesta tai epäilyn osallisuudesta tekoon. Syyttäjän tulee tällöin perustella oma

²³⁸ Helminen ym. 2012, 325; Jokela 2008, 229.

²³⁹ Linna 2012, 133.

²⁴⁰ Jokela 2008, 230.

²⁴¹ Tolvanen 2003, 357.

²⁴² Linna 2012, 133.

²⁴³ Jokela 2008, 230.

²⁴⁴ Jokela 2002, 220.

päätöksensä niiden riidanalaisten kysymysten kautta, jotka ovat vaikuttaneet olennaisesti syyttäjän johtopäätöksiin. Punninnasta tulee käydä ilmi, miksi teon tai syyllisyyden tueksi esitetty näyttö ei riitäkään syytteen nostamiseen.²⁴⁵

Kolmas peruste on syyteoikeuden vanhentuminen. Tällöin perusteluihin kirjataan se RL 8 luvun säännös, jonka perusteella syyteoikeus on vanhentunut sekä vanhentumisen ajankohta. Perusteluissa ei kuitenkaan saa ottaa kantaa epäillyn syyllisyyteen, vaikka asiasta olisi tietoa. Lisäksi syyttämättäjättämispäätös voidaan tehdä silloin, kun syyttäjällä ei ole syyteoikeutta eli asianomistaja ei ole esittänyt syytepyyntöä asianomistajarikoksessa. Perusteluissa tulee myös mainita, miksi rikos on syyttäjän mielestä asianomistajarikos. Lisäksi perusteluissa tulee mainita, jos asianomistaja on peruuttanut tai luopunut syyteoikeudestaan.²⁴⁶

5.3 Päätöksen antaminen konkretiassa

Syyttäjä voi tehdä syyttämättäjättämispäätöksen syyteharkintansa aikana, jos se hänen mielestään on perusteltua. Pääsääntöisesti kullekin syyttämättä jätetylle tehdään oma päätöksensä. Riippuen syyttämättäjättämispäätöksen perusteista käytetään asiakirjassa tiettyä asiakirjapohjaa, jossa on tietyt muodolliset tekstit valmiina ja johon syyttäjä täyttää omat päätöstietonsa. Tämän vuoksi seuraamusluonteiset ja prosessuaaliset syyttämättäjättämispäätökset tehdään usein omina päätöksinään, vaikka ne koskisivat saman henkilön eri rikoksia. Poikkeuksellisesti yksittäistapauksissa voidaan perustellusta syystä tehdä vain yksi ratkaisu, jos se olennaisesti helpottaa päätöksen ymmärtämistä.²⁴⁷

Syyttämättäjättämispäätös tulee yksilöidä kunkin asian kohdalla. Siihen tulee merkitä ratkaissut syyttäjäyksikkö yhteystietoineen, päätöksen ratkaisunumero, päätöksen allekirjoitus- eli julkitulopäivä, sekä syyttäjän diaarinumero asialle. Syyttämättä jätetyn luonnollisen henkilön tiedoista päätöksessä tulee olla nimitiedot sekä syntymäaika. Oikeushenkilöltä tulee merkitä sen täydelliset nimitiedot. Lisäksi päätökseen merkitään asianomistajien nimet. Myös tutkittu tai epäilty rikos tulee yksilöidä rikosnimikkeellä, tekoajalla ja -paikalla sekä esitutkintapöytäkirjan numerolla ja siihen tulee liittää

²⁴⁵ VKS:2007:4, 3–4.

²⁴⁶ mts. 4.

²⁴⁷ mts. 1–2.

sovellettavat lainkohdat.²⁴⁸ Tämä on tärkeää silloin, kun henkilöä epäillään useasta teosta ja ainoastaan osasta tehdään syyttämättäjättämispäätökset. Tapahtumatiedoista päätöksessä kerrotaan, mitä asiassa on tapahtunut tai epäillään tapahtuneen ja samalla selostetaan syyttämättä jätetyn yhteys näihin tapahtumiin. Tapahtumatietoja ei kuitenkaan saa kirjoittaa syyksilukevaan muotoon. Tietojen tulee olla selkeät ja keskittyä olennaisiin seikkoihin. Myös syyttäjän päätöksen tulee olla suorasanaista ja selkeä.²⁴⁹

Syyttämättäjättämispäätös tulee perustella. Perustelut tulee olla yleiskielellä, eikä niissä tulisi olla hankalaa sanastoa. Mitä lievempi epäilty rikos on, sitä suppeammat perustelut voivat olla. Laajoissa tai epäselvissä ja monimutkaisissa rikoksissa puolestaan tarkemmat perustelut ovat aina paremmat.²⁵⁰ Jos syyttämättäjättämispäätös perustuu seuraamusluonteiseen perusteeseen, päätökseen on kirjattava selkeästi, että asiassa on ylitetty syytekynnys näytön osalta²⁵¹. Lisäksi päätöksessä on yksilöitävä relevantit oikeustosisemat. Syyksilukevassa päätöksessä tämä tapahtuu kuten haastehakemuksessa. Päätöksessä onkin hyvä selostaa tunnusmerkistön täyttävä tapahtumakuvaus.²⁵² Samalla päätöksessä on kerrottava, miksi syytettä ei nostettu kuitenkaan epäiltyä vastaan. Myöskään perusteluissa sanamuodot eivät saa olla syyksilukevia, vaikka kyseessä olisi seuraamusluonteinen syyttämättäjättämispäätös²⁵³.

Jos päätös perustellaan vähäisyydellä, kohtuuttomuudella tai nuoren tekijän ymmärtämättömyydellä, tulee se perustella. Pelkkä viittaus lakitekstiin ei riitä. Perustelut toimivat päätöksessä varoittavassa roolissa, jonka takia niissä on myös hyvä korostaa päätöksen sidonnaisuutta tiettyyn kyseessä olevaan asiaan.²⁵⁴ Prosessuaalisessa päätöksessä syyttäjän tulee yksilöidä ne tunnusmerkistötekijät, joiden puolesta ei ole riittävästi näyttöä tai jonka puuttuessa menettely ei ole rikos. Jos kuitenkin tosiasiallinen tapahtumankulku on jäänyt epäselväksi, voidaan perusteluissa tyytyä rajoitetumpaan yksilöintiin.²⁵⁵

Syyttämättäjättämispäätökseen liittyen näyttövaatimuksesta on keskusteltu paljon etenkin seuraamusluonteisen syyttämättä jättämisen osalta. Koska päätös tehdään pelkän kirjallisen esitutkintamateriaalin perusteella, ei todisteiden näyttöarvosta saada yhtä

²⁴⁸ VKS:2007:4, 2.

²⁴⁹ mts. 2–3.

²⁵⁰ mts. 3.

²⁵¹ Tolvanen 2003, 358; VKS:2007:4, 6.

²⁵² VKS:2007:3, 3, 5.

²⁵³ VKS:2007:4, 3.

²⁵⁴ Tolvanen 2003, 358.

²⁵⁵ VKS:2007:3, 3–4.

hyvää kuvaa kuin pääkäsittelyn perusteella. Tämä osittain johtaa siihen edellytykseen, että syyttämättäjättämispäätöksen johtopäätökset perustellaan avoimesti ja vakuuttavasti huomioon ottaen myös asian laatu. Jos syyttämättäjättämispäätös joudutaan tekemään näytön riittämättömyyden vuoksi, tulee päätöksessä todeta kaikki tärkeimmät todistus-tosioiseikat ja syyttäjän tulee perustella näytön arviointia ja näytöstä vedettyjä johtopäätöksiä. Loppujen lopuksi ratkaisun tulee antaa vastaus siihen, kuinka syytettä puoltavien ja sitä vastaan olevien seikkojen punninnassa on päästy lopulliseen ratkaisuun.²⁵⁶

Antti Jokelan mielestä täyden näytön vaatimus on paras ratkaisu syyttämiskynnyksen ja tuomitsemiskynnyksen tasoissa näyttövaatimuksissa. Hänen mielestään on parempi, että asia ratkaistaan epävarmassa tapauksessa mieluiten tuomioistuimen käsittelyssä, kuin syyttäjän tekemällä syyttämättäjättämispäätöksellä, joka perustuu syyttäjän arviointiin ja vahvistaa epäillyn syyllisyyden. Riittävänä on kuitenkin pidettävä, että syyttäjä tulee esitutkintamateriaalin perusteella vakuuttuneeksi asiasta.²⁵⁷ Syyttäjä tekee tällöin päätöksensä virkavastuullaan.

Syyttäjä voi tehostaa syyttämättäjättämispäätöstään ROL 1:9.2 mukaisella suullisella huomautuksella. Puhuttelu toimii varoituksena ja huomautusta voidaankin pitää tarvittaessa syyttämättä jättämisen edellytyksenä. Puhuttelussa täytyy kuitenkin muistaa, ettei vastaajan saamisessa puhuttelutilaisuuteen voida käyttää minkäänlaisia pakotteita. Lisäksi nuoren osalta voi olla tarkoituksenmukaisinta, että hänen huoltajansa kutsutaan myös puhuttelutilaisuuteen.²⁵⁸

Kun syyttäjä tekee syyttämättäjättämispäätöksen, tulee se antaa tiedoksi syyttämättä jätetylle sekä asianomistajalle hyvissä ajoin. Tämä mahdollistaa, että asianomistajalle jää riittävästi aikaa oman syytteen valmisteluun ja ajamiseen, mikäli hän haluaa käyttää syyteoikeuttaan. Tiedoksianto voidaan toimittaa postitse tai rikosasioiden tiedoksiantosta OK 11 luvussa säädetyllä tavalla. Päätöksestä tiedottaminen on tehtävä riippumatta syyttämättäjättämisen perusteesta. Lisäksi päätös lähetetään tiedoksi esitutkintaviranomaiselle ja mahdollisesti rikosilmoituksen tehneelle ja asiassa kuullulle valvontaviranomaiselle.²⁵⁹ Jos syyttäjä tekee päätöksen nuoruusperusteella, tulee päätös lähettää tiedoksi myös päätöksessä syyttämättä jätetyn huoltajille sekä asianomaiselle

²⁵⁶ VKS:2007:3, 1, 4.

²⁵⁷ Jokela 2002, 215.

²⁵⁸ Jokela 2008, 232.

²⁵⁹ mp.; VKS:2007:4, 5.

sosiaaliviranomaiselle mahdollisia jatkotoimenpiteitä varten²⁶⁰. Lisäksi tiedoksiantoon liitetään oma ohjesivunsa riippuen syyttämättäjättämisen perusteesta.²⁶¹

5.4 Vaikutukset asian jatkokäsittelyyn

Jos syyttäjä tekee asiassa syyttämättäjättämispäätöksen, on asianomistajalla vielä toissijainen syyteoikeus. Asianomistaja voi siis nostaa syytteen tai vahingonkorvauskanteen vastaajaa kohtaan. Epäillyn saadessa syyttämättäjättämispäätöksen, on hän vapautunut kokonaan rikosepäilyistä tai syyttäjä on katsonut hänen syyllistyneen rikokseen riippuen syyttäjän syyttämättäjättämisperusteesta. Osittain epäillyn oikeudet voivat ulottua syyttämättäjättämispäätöksen jälkeiseen aikaan. Erityisesti rikoksesta syytetyn vaitiolo-oikeuden ja itsekriminointisuojaan katsotaan jatkuvan päätöksestä huolimatta.²⁶²

Jatkokäsittelyyn edellä mainituilla oikeuksilla on vaikutusta etenkin, kun epäiltynä on ollut useampi henkilö. OK 17:18.2:ssa säädetään rikoskumppanin kelpaamattomuudesta todistamaan oikeudenkäynnissä. OK 17:18.2,3:n mukaisesti todistajana ei saa kuulla henkilöä, jonka teosta syyttäjä on päättänyt jättää syytteen nostamatta. Tätä perustellaan etenkin sillä, että kohdassa mainitun henkilön ja syytetyn edut ovat ristiriidassa keskenään ja koska syytettyä ei voida kuulla valan nojalla, asettaa tämä kumppanit eriarvoiseen asemaan²⁶³. Virolainen ja Pölönen (2004, 261) ovat puolestaan katsoneet, että seuraamusluonteisesti syyttämättä jätettyjä saa kuulla todistelutarkoituksessa, mutta säännöstä tulee tulkita siten, että rikoskumppani rinnastetaan rikosprosessissa asianosaiseen, eikä kuultavalla ole tällöin totuusvelvollisuutta. Tulkinta perustuu etenkin siihen, että todistelun luotettavuuden ja menettelyn oikeudenmukaisuuden kannalta ei ole järkevää olettaa, että kukaan todistaisi avoimesti omaan rikokseen liittyvistä kysymyksistä.²⁶⁴

²⁶⁰ Jokela 2008, 227, 232.

²⁶¹ VKS:2007:4, 5, 11.

²⁶² Virolainen & Pölönen 2004, 260–261.

²⁶³ Jokela 2004, 190.

²⁶⁴ Virolainen & Pölönen 2004, 261.

5.5 Muutoksenhaku

Seuraamusluonteisesti syyttämättä jätetyllä on mahdollisuus saattaa päätöksen syyllisyyskysymys tuomioistuimen ratkaistavaksi²⁶⁵. Kyseisessä tapauksessa syyttämättä jätetty kyseenalaistaa syyttäjän tekemän syyllisyysarvioinnin. Tämä osoittaa hyvin sen, etteivät syyttäjän tekemät ratkaisut ja päätökset ole samalla tavalla lopullisia, kuin tuomioistuimen ratkaisut ja päätökset²⁶⁶. Mahdollisuudesta säädetään ROL 1:10 §:ssä. Pykälä on otettu aikoinaan lakiin kansainvälisten ihmisoikeussopimusten velvoittamana ja nykyisin velvoittavuus löytyy myös PL 21 §:stä. Nykyisin ROL 1:10 koskee kaikkia seuraamusluonteisia syyttämättäjäättämispäätöksiä, vaikka pykälässä rajataan säädös koskemaan nimenomaisesti ROL 1:7:n ja 1:8:n nojalla annettuja päätöksiä.²⁶⁷

Vaatus syyllisyyskysymyksen käsittelystä tuomioistuimessa on toimitettava kirjallisesti asiasta päättäneelle syyttäjälle 30 päivän kuluessa tiedoksiannosta (ROL 1:10:1). Syyttäjän on toimitettava asia tämän jälkeen tuomioistuimelle käsiteltäväksi. Syyllisyyskysymyksen kyseenalaistaneelle on myös lähetettävä tieto käsittelyn ajankohdasta, paikasta ja siitä, että asia voidaan käsitellä ilman hänen läsnäoloaan. (ROL 1:10.2.) Tapauksessa on kyseessä normaali syyte, jonka yhteydessä syyttäjä ei kuitenkaan esitä rangaistusvaatimusta. Syytteen kohteena on ainoastaan epäillyn mahdollinen syyllisyys, eikä tuomioistuin saa tuomita teosta rangaistusta, vaan ainoastaan vahvistaa syyllisyys tai hylätä syyte. Vaikka määräaika olisi päättynyt, voi syyttämättä jätetty kannella asiasta vielä ylemmälle syyttäjälle tai muille valvontaviranomaisille.²⁶⁸

Päätös syyttämättäjäättämisestä ei itsessään saa oikeusvoimaa. Oikeutta päätöksen muuttamiseen on rajoitettu, mutta tarpeen vaatiessa syyttämättäjäättämispäätökset voidaan peruuttaa syyttäjän toimesta. Syyttäjällä on lupa tähän silloin, kun asiassa saatu uusi selvitys osoittaa päätöksen perustuneen olennaisesti puutteellisiin tai virheellisiin tietoihin.²⁶⁹ Tällöin syyttäjä voi ottaa asian uudelleen ratkaistavakseen ROL 1:11.1:n nojalla. Lain perusteluissa on kuitenkin korostettu, että asian on tultava niin sanotusti kokonaan

²⁶⁵ Jokela 2008, 226.

²⁶⁶ Tolvanen 2003, 349.

²⁶⁷ Jokela 2008, 233.

²⁶⁸ mts. 233–234.

²⁶⁹ Jokela 2002, 223; VKS:2007:3, 4.

uuteen valoon esiin tulleiden seikkojen perusteella²⁷⁰. Tietojen vähäinen puutteellisuus tai virheellisyys ei oikeuta syyttämättäjättämispäätöksen purkamiseen.

Lisäksi syyte voidaan nostaa aikaisemmasta päätöksestä huolimatta silloin, kun ilmenee, että syyttämättä jätetty oli ennen päätöstä syyllistynyt muihin rikoksiin ja rikosten yhteys edellyttäisi yhteistä syyteharkintaa. Moitittava menettely päätöksen tekemisen jälkeen ei kuitenkaan oikeuta päätöksen purkamiseen, vaan asia täytyy käsitellä silloin omana tapauksenaan.²⁷¹ ROL 1:11:n säännös soveltuu myös muiden kuin seuraamusluonteisen syyttämättäjättämispäätöksen peruutukseen. Säännöstä sovelletaan aina uuden selvityksen ylittäessä syytekynnyksen.²⁷²

²⁷⁰ Jokela 2002, 223.

²⁷¹ Jokela 2008, 234.

²⁷² Jokela 2002, 224.

6 RANGAISTUSMÄÄRÄYSMENETTELY

6.1 Rangaistusmääräysmenettely ja sitä koskeva lainsäädäntö

Rangaistusmääräysmenettely on vaihtoehtoinen rikosasian käsittelykeino oikeudenkäyntiin ja tuomitsemiseen nähden²⁷³. Vuonna 1993 voimaan tullut rangaistusmääräysmenettely ja sitä säätelevä RML edustavat rikosprosessin spesiaalimuotoa, summaarista erikoisprosessia. Tämä on tavalliseen prosessiin verrattuna nopeutettua ja yksinkertaistettua.²⁷⁴ Menettelyn piiriin kuuluvat vähäiset ja selvät rikosasiat, jotka syyttäjä voi ratkaista kirjallisessa menettelyssä viemättä asiaa käräjäoikeuteen²⁷⁵. Näissä asioissa syyttäjä voi antaa omalla ratkaisuvallalla rangaistusmääräysmenettelyn mukaisen rangaistusvaatimuksen. Rangaistusvaatimus voidaan antaa suorittamatta laajempaa esitutkintaa, eikä asia siirry tuomioistuimen käsittelyyn, ellei epäilty vastusta sen antamista.²⁷⁶ Menettely säästää niin asianosaisten, poliisin, syyttäjän kuin tuomioistuimen resursseja, koska ylimääräisiä kuluja vältetään joka tasolta.

Rangaistusmääräysmenettely kuului vuoteen 1994 asti alioikeustuomarin tehtäviin²⁷⁷. Vuoden 1994 alusta se on ollut osa syyttäjän tehtäviä. Tuomioistuimen tuomiovaltaa on siis delegoitu rangaistusvaatimusmenettelyssä muille toimijoille, jonka vuoksi RML on säädetty perustuslainsäätämisyksikössä.²⁷⁸ Lähinnä tämä tarkoitti tuomiovallan siirtoa syyttäjälle lähinnä marginaalisissa kysymyksissä. Käytännössä syyttäjän tehtävät eivät ole perinteistä tuomitsemista, vaan ainoastaan poliisin antaman rangaistusvaatimuksen vahvistamisen edellytysten tarkistamista. Tämän vuoksi esimerkiksi Virolainen ja Pölönen kuvailevat menettelyä suodattimeksi tuomioistuimeen meneville jutuille.²⁷⁹

Rangaistusmääräysmenettelyä on keuhuttu hyvänä vaihtoehtona raskaana pidetyille käräjäoikeuden normaalimenettelylle. Sitä on kuvailtu hyväksi keinoksi vähentää ylimääräisiä toimenpiteitä ja yksinkertaistaa rikosprosessia syyttämättäjäyttämispäätösten ohella. Riskinä kuitenkin on oikeusvarmuuden kärsiminen kirjallisen ja niukan materiaalin

²⁷³ Virolainen & Pölönen 2003, 415.

²⁷⁴ Havansi 2007, 16; Lappalainen ym. 2003, 1049.

²⁷⁵ Lappalainen ym. 2003, 1049.

²⁷⁶ Virolainen & Pölönen 2003, 27.

²⁷⁷ Frände ym. 2012, Rangaistusmääräys- ja rikesakkomenettely.

²⁷⁸ Virolainen & Pölönen 2003, 415.

²⁷⁹ Virolainen & Pölönen 2004, 35–36.

vuoksi, jotka saattavat aiheuttaa vääriä johtopäätöksiä.²⁸⁰ Menettelyä on myös kritisoitu ehkä liiankin tehokkaana prosessin varmuusvaatimuksia ajatellen. Koska rangaistusmääräysmenettely edellyttää asianomistajan suostumusta, saatetaan joissain lievissä rikoksissa, kuten näpistyksissä, tehdä syyttämättäjättämispäätös, jos suostumusta ei ole saatu ja asiaa ei haluta viedä oikeudenkäyntiin.²⁸¹ Tämä vääristää helposti rangaistuskäytäntöä ja heikentää niin ihmisten yhdenvertaisuutta kuin prosessin ennaltaehkäisevää vaikutusta.

Loppujen lopuksi syyttäjät eivät juuri käytä rangaistusmääräysmenettelyä tai asiat eivät etene syyttäjälle asti. Vuonna 2013 VKSV:n tilastojen mukaan Suomessa annettiin rangaistusmääräyksiä 648 kappaletta. Tämä on 0,83 % kaikista syyttäjänvirastoissa ratkaistuista asioista.²⁸² Vuosien aikana annettujen rangaistusmääräysten määrä on laskenut selkeästi. Vuonna 1998 syyttäjät antoivat yhteensä 2 737 kappaletta, joka oli 2,52 % kaikista ratkaisuksista²⁸³. Vertaillessa lukuja täytyy kuitenkin muistaa, että poliisit antavat suurimman osan rangaistusvaatimuksista. Lisäksi mahdollinen syy tälle saattaa olla muutokset sakkojen muuntorangaistuksia koskevat lakiuudistukset. Rangaistusmääräysmenettelyllä annettuja sakkoja ei ole pystynyt enää vuoden 2008 jälkeen muuttamaan vankeudeksi, vaikka sakkoja ei olisi maksanut²⁸⁴. Tämän vuoksi sakon maksamatta jättäminen ei ole aiheuttanut mitään sanktiota henkilölle, jos sitä ei ole saatu perittyä edes ulosoton kautta.

6.2 Menettelyn soveltamismahdollisuudet

Menettelyä voidaan soveltaa lain terminologian mukaan rikkomuksiin, joita ovat rikokset, joista ei ole säädetty ankarampaa rangaistusta kuin sakko tai enintään kuusi kuukautta vankeutta. Menetelmässä ei kuitenkaan voi käsitellä esimerkiksi meriasiaa, virkarikosasiaa, sotilaskurinpitoasiaa tai sotilasrikosasiaa. Samalla rangaistusmääräyksellä voidaan kuitenkin tuomita henkilö useammastakin rikkomuksesta, jos ne vain kuuluvat menettelyn soveltamisalaan.²⁸⁵

²⁸⁰ Lappalainen ym. 2003, 1049.

²⁸¹ Virolainen & Pölönen 2003, 239.

²⁸² Syyttäjälaitos lukuina 2014.

²⁸³ Valtakunnansyyttäjänviraston vuosikertomus 1998 1999, 52.

²⁸⁴ Tietoa sakonmuunnoista 2014.

²⁸⁵ Lappalainen ym. 2003, 1051.

Rangaistusmääräysmenettelyä voidaan käyttää niin asianomistajarikoksissa kuin virallisen syytteen alaisissa rikoksissa²⁸⁶. Menettelyn käyttäminen edellyttää suostumusta asianomistajalta (RML 2 §). Epäillyltä ei tarvita suostumusta menettelyyn. Rangaistusmääräysmenettelystä annetun asetuksen 4 §:n 1 momentti osoittaa rangaistusvaatimuksen mahdolliseksi myös epäillyn kiistäessä teon. Silloin rangaistusvaatimukseen tai siihen liitettävään erilliseen asiakirjaan on kuitenkin merkittävä kiistämisen peruste.²⁸⁷

Erityisinä rangaistusmääräysmenettelyn kohteina on nostettu huumausaineiden hallussapitoa ja omaa käyttöä koskevat rikokset sekä alkoholin välittämistä koskevat rikkomukset. Aikaisemmin huumausaineiden hallussapidon ja omaa käyttöä koskevien tapausten rangaistus oli niin korkea, ettei asiaa voitu käsitellä rangaistusmääräysmenettelyssä. Tuomio oli aina määrättävä tuomioistuinkäsittelyssä, joka aiheutti epäyhtenäistä syyttämiskäytäntöä edellä olevan kritiikin mukaisesti. Muutos rangaistusasteikkoon tehtiin vuoden 2001 RL:n uudistuksessa.²⁸⁸

RL:n 50 luvussa on nykyisin säännös huumausaineen käyttörikoksesta RL 50:2a §:ssä. Sen mukaan henkilölle, joka käyttää laittomasti, pitää hallussaan omaa käyttöä varten tai yrittää hankkia vähäisen määrän huumausainetta, voidaan tuomita huumausaineen käyttörikoksesta sakkoja tai enintään kuusi kuukautta vankeutta. Käytössä oleva asteikko mahdollistaa rangaistusmääräysmenettelyn käyttämisen kyseisessä rikoksessa.²⁸⁹ Asia voidaan ratkaista poliisin antamalla ja syyttäjän vahvistamalla rangaistusmääräyksellä, jolloin asiassa riittää suppea esitutkinta, eikä syyteharkintaa tarvita²⁹⁰. Rangaistusmääräysmenettely on mahdollinen myös alkoholipitoisen aineen välittämisrikkomuksista alkoholilain (941/1999) 85 §:n mukaisesti²⁹¹.

6.3 Rangaistusmääräysmenettely konkretiassa

Rangaistusmääräysmenettely voidaan jakaa kahteen vaiheeseen: rangaistusvaatimuksen antamiseen ja rangaistusmääräyksen antamiseen. Rangaistusvaatimuksen antaminen kuuluu poliisin, tullimiehen tai muun valvontaa suorittavan viranomaisen tehtäviin

²⁸⁶ Lappalainen ym. 2003, 1052.

²⁸⁷ Helminen ym. 2012, 42.

²⁸⁸ Virolainen & Pölönen 2003, 240.

²⁸⁹ Jokela 2008, 230.

²⁹⁰ Virolainen & Pölönen 2003, 240.

²⁹¹ mts. 240.

RML 3 §:n nojalla ja rangaistusmääräys syyttäjän tehtäviin RML 9 §:n nojalla. Valtaosa rangaistusmääräysmenettelyssä käsiteltävistä asioista saa alkunsa, kun poliisi havaitsee valvontansa aikana rikoksen tai saa rikoksen tekijän, kuten näpistelijän, kiinni veroksel-tään. Tällöin poliisi tutkii asian ja todetessaan rikoksen tapahtuneeksi, antaa tekijälle rangaistusvaatimuksen. Rangaistusvaatimusta voidaan verrata syyttäjän antamaan syyt-teeseen. Rangaistusvaatimus annetaan kirjallisena sen antajan allekirjoituksin käyttäen rangaistusvaatimusilmoitusta. Rangaistusvaatimuksesta tulee ilmetä epäilty, rikkomus ja sen teko aika sekä -paikka, sovellettavat lainkohdat, vaadittu rangaistus ja menettämis-seuraamus sekä rangaistusvaatimuksen vastustamisohjeet. Vaatimuksesta tulee täsmälli-sesti selvittää vaaditut seuraamukset. Rangaistusvaatimus on annettava tiedoksi heti esi-tutkinnan päätyttyä, jolloin sen vanhentuminen katkeaa.²⁹²

Jos menettelyä käytetään, asiassa toimitetaan RML 5 §:n mukaisesti suppea esitutkinta ennen rangaistusvaatimuksen antamista. Suppeasta esitutkinnasta säädetään tarkemmin ETL 11:2:ssa. Tällöin esitutkinnassa selvitetään ainoastaan ne asiat, jotka ovat välttä-mättömiä seuraamuksen määrittämiseksi menettelyssä. Käytännössä tämä tarkoittaa esi-merkiksi sitä, että todistajien osalta tietoon merkitään vain henkilö- ja yhteystiedot.²⁹³

Menettelyn käyttäminen kuitenkin edellyttää asianomaisen suostumusta²⁹⁴. Tämä suos-tumus on lähtökohta menettelyn käyttämiselle. Suostumus voidaan antaa esitutkintavi-ranomaiselle taikka rangaistusvaatimuksen tai rangaistusmääräyksen antajalle, kuten syyttäjälle. Suostumuksen peruuttaminen ei estä asian käsittelyn loppuun viemistä ran-gaistusmääräysmenettelyn piirissä. (RML 2 §.)

Poliisi toimittaa rangaistusvaatimuksen syyttäjälle. Jos syyttäjä katsoo asiakirjat tutkit-tuaan selvityksen riittävän rikoksen täyttymiseksi, voi hän antaa rangaistusmääräyksen, joka on rinnastettavissa rikostuomioon. Määräyksessä vahvistetaan epäillyn syyllisyys kyseiseen rikokseen ja määrätään sakkorangaistus. Jos syyttäjä kuitenkin katsoo, ettei rangaistusvaatimus ole sopiva tai se on esimerkiksi virheellinen tai puutteellinen, voi hän peruuttaa alkuperäisen vaatimuksen ja antaa uuden. Tarvittaessa asiasta voidaan suorittaa myös lisätutkintaa. Uuden rangaistusvaatimuksen voi antaa valvontaviran-omainen tai syyttäjä itse. Tällöin syyttäjä voi antaa samassa rangaistusmääräyksen.

²⁹² Lappalainen ym. 2003, 1050–1052.

²⁹³ Helminen ym. 2012, 42; Lappalainen ym. 2003, 1051–1052.

²⁹⁴ Virolainen & Pölönen 2003, 239.

Samalla tavalla voidaan toimia myös silloin, jos syyttäjä katsoo syyteharkinnan aikana, että asia voitaisiin ratkaista rangaistusmääräysmenettelyn avulla. Jos kuitenkin asiassa ilmenee jokin RML 11.1-2 §:ssä esiintyvä peruste, jonka mukaan asiasta ei voi antaa rangaistusmääräystä, se jätetään antamatta kokonaan.²⁹⁵

Rangaistusmääräyksellä voidaan määrätä seuraamukseksi vain sakkoa, jonka suhteen noudatetaan RL 2a luvun säännöksiä. Jos rangaistus annetaan useammasta teosta, määrätään niistä yhtenäinen sakkorangaistus RL 7 luvun mukaisesti. Lisäksi päätöksen yhteydessä voidaan määrätä enintään 1000 euron menettämisseuraamuksesta. Muita rajoituksia, kuten ajokieltoa tai vahingonkorvausta ei voida tuomita menettelyssä.²⁹⁶

6.4 Vaikutukset asian myöhempään käsittelyyn

Yleisin lopputulos rangaistusmääräyksen antamisessa on sen antaminen rangaistusvaatimuksen mukaisena. Syyttäjä voi antaa määräyksen lievempänä kuin vaatimuksessa on ehdotettu. Tämä ei vaadi vaatimuksen antajan tai epäillyn kuulemista. Jos rangaistusmääräys annetaan vaaditun suuruisena tai lievempänä, tulee se lain- ja oikeusvoimaiseksi antamishetkellään. Siihen ei voi siis hakea muutosta valittamalla. (RML 17 §.)

Rangaistusmääräyksen antamatta jättämisestä oleva päätös ei puolestaan saavuta lain- tai oikeusvoimaa, joten se rinnastuu syyttämättäjättämispäätökseen. Tällöin syyttäjä voi nostaa syytteen, jos se on aiheellista asiassa ilmenneen uuden selvityksen perusteella. Lainvoiman estämättä syyttäjän on myös korjattava lasku-, kirjoitus- tai muu näihin rinnastettava virhe. Tarvittaessa tuomitulle on varattava tilaisuus tulla kuulluksi. Yleensä tähän ei kuitenkaan ole tarvetta, koska virhettä ei saa korjata tuomitun haitaksi.²⁹⁷

Rangaistusmääräyksen tai rikesakon saanut henkilö rinnastuu syyttämättäjättämispäätöksen saaneeseen henkilöön todistelutilanteessa oikeudenkäynnissä. Henkilöä ei siis voida kuulla OK 17:18.2,2:n nojalla oikeudenkäynnissä, jos hänelle on annettu

²⁹⁵ Lappalainen ym. 2003, 1050–1051, 1054.

²⁹⁶ mts. 1051.

²⁹⁷ mts. 1055–1056.

rangaistusmääräys tai rikesakko samasta teosta, josta vastaajaa syytetään. Tämän taustalla on myös rikoskumppanuussuhde ja sen tuomat eriarvoistavat tilanteet.²⁹⁸

6.5 Muutoksenhaku

Koska käytössä on vaihtoehtoinen rikosprosessin muoto, tulee asiassa painottaa epäillyn oikeusturvaa. Tämän vuoksi tapauksessa, jossa kyse on syyttömyysolettaman kumoamista koskevasta vaatimuksesta ja lopullisen ratkaisun tekee joku muu kuin tuomioistuim, tulee tapauksessa huolehtia asianosaisten mahdollisuudesta saada asia ratkaistuksi tuomioistuimessa niin halutessaan. Tätä perustellaan sillä, että tuomioistuimella on muita paremmat edellytykset asianmukaiseen ratkaisuun selvityksensä pohjalta.²⁹⁹

Rangaistusmääräykseen ei voi hakea muutosta varsinaisin muutoksenhakekeinoin³⁰⁰. Rangaistusvaatimukseen muutosta voidaan hakea vastustamalla sitä. Vastustaminen siirtää asian syyttäjän harkintaan, joka voi antaa uuden rangaistusmääräyksen tai käynnistää normaalintyyppisen rikosprosessin syyteharkinnassa nostetu. Vastustamisen perusteella ei ole tällöin merkitystä. Lisäksi vastustamisen laajuudella koko vaatimukseen tai osaan siitä ei ole vaikutusta. Jos rangaistusvaatimusta on vastustettu vain päiväsakon rahamäärän osalta, voi syyttäjä ratkaista tämän rangaistusmääräyksellä hyväksyessään vastaajan esittämän päiväsakon rahamäärän.³⁰¹

Vaatimusta on vastustettava viikon kuluessa sen tiedoksi saannista. Vastustus toimitetaan siihen syyttäjäyksikköön, jonka ratkaistavaksi asia kuuluu. (RML 8.1 §.) Asiaa käsittelevä syyttäjäyksikkö sekä viimeinen vastustamispäivä on ilmoitettava rangaistusvaatimuksessa. Vaatimusta vastustetaan vastustamisilmoituksella, jonka yhteyteen liitetään rangaistusvaatimuksen kopio. Alkuperäinen vaatimus palautetaan vastaajalle vastustamista koskevin merkinnöin.³⁰²

Rangaistusmääräykseen voidaan hakea muutosta RML 18 §:ssä säädetyin perustein ylimääräisillä muutoksenhakekeinoilla. Rangaistusmääräyksestä voidaan kannella

²⁹⁸ Jokela 2004, 190–191.

²⁹⁹ Virolainen & Pölönen 2003, 415.

³⁰⁰ Lappalainen ym. 2003, 1050.

³⁰¹ mts. 57, 1053.

³⁰² mts. 1053.

tuomioistuimeen tai vaatia sen purkua KKO:lta. Jos muutoksenhaussa on kyse tuomionpurusta syytetyn eduksi tai vahingoksi taikka henkilöerehdyksestä, tulee noudattaa OK 31 luvun yleissäännöksiä. Asiassa sovelletaan myös OK 31:1:n kanteluperusteita. Lisäksi kanteluperusteena on lain soveltaminen väärin RML 18.1 §:n mukaisesti. Tällöin rangaistusmääräys voidaan purkaa syytetyn eduksi. Kantelu kuitenkin kohdistetaan käräjäoikeuteen, eikä perinteisesti HO:hon tai KKO:hon. Purkuinstanssina puolestaan toimii KKO.³⁰³

Toimivaltainen käräjäoikeus kanteluasiassa on se, joka olisi ollut toimivaltainen käsittelemään asia nostettaessa syyte rangaistusvaatimuksen vastustamisen jälkeen. Käräjäoikeus on päätösvaltainen yhden tuomarin kokoonpanossa. Kantelu- ja purkuoikeus on rangaistusmääräyksen saaneella, asianomistajalla silloin, jos rangaistusmääräys on annettu ilman hänen suostumustaan menettelyyn, rangaistusmääräyksen antaneella syyttäjällä, hänen esimiehellään sekä laillisuusvalvojilla.³⁰⁴ Kantelulle on omat aikarajansa. RML 18.1 §:ään perustuva kantelu on tehtävä vuoden sisällä rangaistusmääräyksellä määrätyn sakon määräämisestä. Määräaika alkaa kulua sakon täytäntöönpanosta tai siitä, kun sakko on kokonaan maksettu. (RML 18.2 §.)

Kantelun käsittelystä käräjäoikeudessa ei ole omia säännöksiä, joten soveltuvin osin noudatetaan OK 31 lukua. Asia voidaan käsitellä joko kirjallisella menettelyllä tai istun tokäsittelyssä. Tarvittaessa rangaistusmääräyksen antaneelta syyttäjältä voidaan pyytää selitys ja hakijan vastapuolelta, kuten vaatimuksen antaneelta poliisilta, lausuma. Tehtäessä purkuhakemusta KKO:hon, noudatetaan myös OK 31 luvun säännöksiä.³⁰⁵

Jos rangaistusmääräys poistetaan tai puretaan, ei vastaajalle saa samasta asiasta tämän jälkeen enää tuomita tai määrätä aikaisemmassa rangaistusmääräyksessä ollutta rangaistusta ankarampaa sanktiota. Kun käräjäoikeus on antanut päätöksensä RML 18.1 §:n mukaisesta kantelusta, voidaan siihen hakea muutosta HO:hon valittamalla. Muutoksenhakua tähän päätökseen ei ole siis erikseen kielletty. Lisäksi muutosta voi hakea vielä valituslupateitse KKO:sta.³⁰⁶

³⁰³ Lappalainen ym. 2003, 1056.

³⁰⁴ mts. 1057.

³⁰⁵ mts. 1058.

³⁰⁶ mts. 1058–1059.

6.6 Uuden lain vaikutukset

Menettelyä koskeva lainsäädäntö on muuttumassa. Eduskunta on hyväksynyt lain sakon ja rikesakon määräämisestä (754/2010), mutta uudistuksen voimaantulosta säädetään myöhemmin. Uudistuksessa korvataan RML ja rikesakkomenettelystä annettu laki. Lisäksi muutoksen yhteydessä tulee muitakin muutoksia esimerkiksi RL:ään, ROL:iin sekä sakon täytäntöönpanosta annettuun lakiin.³⁰⁷

Kun uusi laki rangaistusmenettelystä tulee voimaan sisältää se joitain uusia määritelmiä, jotka tulevat muuttamaan menettelyn kulkua. Uuden lain 3 §:n rangaistusmääräyksen antaa syyttäjä. Poliisi puolestaan voi antaa sakkomääräyksen, jonka seuraamukseksi voidaan määrätä tietyissä rikkomuksissa enintään 20 päiväsakon suuruinen sakkorangaistus ja menettämisseuraamus. Säännöksessä mainitut rikkomukset koskevat pääasiassa liikenne rikkomuksia ja näpistyksiä.³⁰⁸

Rangaistusmääräys, joka annetaan ilman syyttäjälle lähetettävää rangaistusvaatimusta, voidaan tulevaisuudessa käsitellä ja ratkaista, jos sille on saatu uuden lain 4 ja 5 §:n mukaisesti sekä asianomistajan että epäillyn suostumus. Jos epäilty ei anna omaa suostumustaan rangaistusmääräykselle, annetaan hänelle rangaistusvaatimus, joka koskee sakkoa tai rikesakkoa. Suostumus voidaan antaa myös erikseen maksamalla sakko tai rikesakko 30 päivän kuluessa rangaistusvaatimuksen antamisesta.³⁰⁹

Muista rikkomuksista ja yli 20 päiväsakon kokoiset sakkorangaistukset voidaan jatkossa määrätä syyttäjän antamalla rangaistusmääräyksellä, jota ennen epäillylle on annettu virkamiehen antama rangaistusvaatimus. Lisäksi sakkomääräyksellä muutoin ratkaistavat asiat menevät syyttäjälle puolestaan siinä vaiheessa, jos rikkomuksesta epäilty on pyytänyt päiväsakon rahamäärän määräytymisperusteiden tarkistamista.³¹⁰

³⁰⁷ Helminen ym. 2012, 43.

³⁰⁸ mts. 43.

³⁰⁹ mts. 44.

³¹⁰ mp.

7 SOVITTELU

7.1 Sovittelu rikosasiassa ja sitä koskeva lainsäädäntö

Sovittelu on vaihtoehtoinen riidan tai muun konfliktin ratkaisutapa. Pääasiassa sovittelumenettelyä käytetään siviiliprosessissa, mutta myös tiettyjä rikosasioita voidaan sovittella³¹¹. Sovittelu voi olla rikosprosessin kokonaan korvaava tai sitä täydentävä menettely riippuen sovitteltavasta asiasta³¹². Rikosasioiden sovittelusta säädetään RikosSovL:ssä, joka on ollut voimassa vuoden 2006 alusta lähtien.

Rikosasiaa soviteltaessa annetaan epäilylle ja rikoksen uhrille mahdollisuus löytää ratkaisu ja keinot rikoksen aiheuttamien vahinkojen hyvittämiseksi puolueettoman sovittelijan avustuksella³¹³. Sovittelu käydään aina asianosaisten välillä, eikä syyttäjää tai muut viranomaiset ole mukana tekemässä sovintoa. Sovittelussa voidaan sopia niin rikokseen perustuvasta yksityisoikeudellisesta vaatimuksesta, kuten vahingonkorvauksesta, sekä rangaistusvaatimuksesta. Oikeudellisessa merkityksessä sovinnolla tarkoitetaan sopimusta, jossa asian osapuolet ratkaisevat välillään olevan oikeudellisen ongelman.³¹⁴

Käytännössä Erkki Havansin mukaan sovittelu on vaihtoehtoinen tapa rikosprosessin, syytteen ja tuomioistuinkäsittelyn välttämiseen³¹⁵. Tuomioistuimen ulkopuolella tapahtuva sovittelu korvaakin onnistuessaan tuomioistuinprosessin. Lisäksi se on joustavampaa ja nopeampaa kuin tuomioistuinmenettely. RikosSovL:n mukaisesti voidaan sovittella myös tiettyjä riita-asioita, jos ne koskevat rikokseen perustuvia vahingonkorvausvaatimuksia. Tällaiseen korvausvaatimukseen liittyvä rikosasian sovittelun lopputulos voidaan myös vahvistaa riita-asioden sovittelusta annetun lain (394/2011) mukaisesti.³¹⁶

Sovittelun mahdollisuus on syntynyt Suomessa kritiikkinä rikosprosessille. Kritiikin lähtökohtana oli näkemys, että rikos ei ole loukkaus valtiota, vaan toista ihmistä kohtaan.³¹⁷ Tuomioistuinprosessi ei kritisoi jien mielestä parantanut osapuolten välejä, vaan

³¹¹ Linna 2012, 8–9.

³¹² Flinck 2013, 12.

³¹³ Linna 2012, 9.

³¹⁴ Virolainen & Pölönen 2003, 416.

³¹⁵ Havansi 2007, 52.

³¹⁶ Linna 2012, 121.

³¹⁷ Virolainen & Pölönen 2003, 417.

hyödytti enemmän yhteiskuntaa ehkäisevällä ja nuhtelevalla vaikutuksellaan. Konkreettinen sovittelutoiminta otettiin käyttöön 1983 Vantaalla tutkimusprojektin kautta, jonne se myös vakiintui varsinaiseksi työmuodoksi ensimmäisten joukossa³¹⁸. Nykyisin sovittelu nähdään aatteellisesti niin sanotusti palauttavana oikeutena, joka pyrkii palauttamaan rikoksen osapuolten väliseksi asiaksi. Tämä myös kannustaa osapuolia osallistumaan ongelman ratkaisuun.³¹⁹ Tom Tylerin empiiristen tutkimusten mukaan sovintoratkaisu koetaan oikeudenmukaisempaan ja tyydyttävämpänä kuin tuomioistuimen tuomio ja niitä noudatetaan myös paremmin³²⁰. Tämä on syynä sille, että sekä rikos- että siviili-prosessin puolelle on vahvistuvan sovintoon pyrkivän trendin mukaisesti säädetty lait vapaaehtoisista sovitteluista³²¹.

Suomalainen prosessioikeus ja RikosSovL eivät koske niin sanottua syytteestä sopimista, joka kansainvälisesti tunnetaan termillä *plea bargaining*³²². Suomalaista sovittelujärjestelmää ei myöskään saa sekoittaa tähän. Tällä hetkellä syyttäjällä ei ole käytössä järjestelmää, jossa hän voisi sopia rikoksentekijän kanssa rangaistuksen lajista tai määrästä. Oikeusministeriön työryhmä on kuitenkin antanut asiasta oman ehdotuksensa.³²³

7.2 Sovittelutoiminta prosessina

Sovittelutoimintaa johtaa, ohjaa ja valvoo valtakunnan tasolla Sosiaali- ja terveysministeriö. Paikallisen tason palveluntarjonnasta vastaa Aluehallintovirastot, joiden tehtävänä on varmistaa, että sovittelutoimintaa on palveluna saatavissa kaikkialla sen toimialueella. Konkreettisen sovittelutoiminnan järjestää kunta tai muu palveluntuottaja paikallisen aluehallintoviranomaisen tilaamana.³²⁴ Sovittelu tapahtuu asianosaisten kotikunnassa tai rikoksen tekokunnassa³²⁵.

Sovittelijana toimii tehtävään koulutettu henkilö, joka toimii sovittelutoimiston alaisuudessa³²⁶. Sovittelijalta vaaditaan sovittelijan peruskoulutuksen lisäksi myös sellaista

³¹⁸ Flinck 2013, 15.

³¹⁹ Virolainen & Pölönen 2003, 417.

³²⁰ Frände ym. 2012, Rikossovittelu.

³²¹ Havansi 2007, 16.

³²² Linna 2012, 121.

³²³ mp.

³²⁴ Flinck 2013, 28; Helminen ym. 2012, 142.

³²⁵ Tampereen kaupunki 2009.

³²⁶ Linna 2012, 9.

koulutusta, taitoa ja kokemusta, joita tehtävän asianmukainen hoitaminen edellyttää³²⁷. Asiasta säädetään RikosSovL 16 §:ssä. Yleensä asialle määrätään kaksi sovittelijaa³²⁸. Sovittelijoille on myös omat esteellisyyssäännökset. Sovittelija ei saa olla esteellinen hallintolain (434/2003, HL) 28 §:n mukaisella tavalla. Jos sovittelija on esteellinen, ei hän saa olla paikalla asiasta soviteltaessa tai sovinnosta tai muista sovitteluun liittyvistä seikoista päättäessä. Esteellisyyteen riittää sovittelutapauksessa, että esteellisyys saattaisi vaarantaa asian hoitamisen ja ratkaisemisen.³²⁹

Sovitteluun ohjataan ainoastaan siihen soveltuvia tekoja. Tällaisia rikoksia ovat yleisimmin omaisuus- ja väkivaltarikokset, kuten vahingonteot, pahoinpitelyt, ilkivaltaa koskevat tapaukset, kotirauhanrikkomistapaukset, kunnianloukkaukset sekä varkaukset.³³⁰ Yhteistä näille on tietty vähäisyys. Niin sanottuja merkittäviä rikoksia, kuten henkirikoksia tai törkeitä rikoksia, ei voida ohjata sovittelun piiriin.

Aloitteen sovittelulle voi tehdä esimerkiksi poliisi, syyttäväviranomainen, muu viranomainen tai jompikumpi asianosaisista itse. Lähisuhdeväkivaltarikoksen voi kuitenkin ohjata sovitteluun vain poliisi tai syyttäväviranomainen. Jotta asia voidaan käsitellä sovittelutoiminnan piirissä, tarvitaan siihen asianosaisten erillinen suostumus. Suostumuksesta vaaditaan myös alaikäiseltä sekä hänen huoltajaltaan sekä tarvittaessa hänen muilta laillisilta edustajilta.³³¹ Suostumus voidaan antaa jokaisessa rikosprosessin vaiheessa, eli sen voi antaa niin esitutkinnan, syyteharkinnan kuin tuomioistuimen käsittelyn aikana. Ennen sovittelusuostumuksen antamista, osapuolille on selvitettävä hänen oikeutensa ja asemansa sovittelussa³³².

Sovittelutoiminta tapahtuu luottamuksellisesti ja tavoitteena siinä on sopia uhrin henkisten ja aineellisten haittojen hyvittämisestä. Sovittelu on maksutonta ja perustuu asianosaisten vapaaehtoisuuteen.³³³ Ensimmäinen askel sovittelussa on sovittelualoitteen toimittaminen sovittelutoimistoon. Tämän jälkeen toimiston ammattihenkilökunta selvittää asian soveltuvuuden sovittelutoimenpiteisiin. Sovittelu etenee sovittelutoimiston yhteydenotolla osapuoliin, jolloin heille kerrotaan sovittelusta, osapuolten asemasta

³²⁷ Tampereen kaupunki 2009.

³²⁸ Flinck 2013, 94.

³²⁹ mts. 57

³³⁰ Tampereen kaupunki 2009.

³³¹ Pirkanmaan sovittelutoimiston esite 2013, Rikosten ja riitojen sovittelua on saatavilla kaikkialla Suomessa, Sovittelua voi ehdottaa.

³³² Flinck 2013, 38.

³³³ mts. 13, 18; Linna 2012, 120–121.

sovittelussa sekä mahdollisista tukipalveluista sovittelun aikana ja sen jälkeen.³³⁴ Jos osapuolet eivät suostu sovitteluun tai asia ei sovittelutoimiston mielestä sovi sovitteluun, palautuu asia takaisin perinteiseen käsittelyyn. Osapuolet voivat peruuttaa oman suostumuksensa sovitteluun missä tahansa vaiheessa³³⁵. Tällöin asia palautuu myös normaaliin käsittelyyn.

Jos sovittelu aloitetaan, sopivat osapuolet sovittelutapaamisista sovittelutoimiston kanssa³³⁶. Ennen tapaamista sovittelutoimisto ja sovittelijat perehtyvät asiaan sekä sen taustoihin ja huolehtivat muista käytännönjärjestelyistä. Lisäksi he selvittävät mahdollisten vakuutusten olemassa olon ja selvittävät osallisille heidän oikeutensa vakuutusyhtiön korvauksiin. Sovittelijat varautuvat myös mahdollisiin erityisjärjestelyihin, kuten videoneuvottelulaitteiston tai puhelimen kautta käytäviin sovittelutapaamisiin. Sovittelijat voivat järjestää osapuolille myös erillistapaamiset, joissa voidaan esimerkiksi valmistella sovittelutilaisuutta tai keskustella vastuusta ja korvausten suorittamisesta.³³⁷

Lähtökohtana sovittelussa ovat osapuolten näkökulmat, tarpeet, toiveet ja tavoitteet. Sovittelutapaamisia voidaan järjestää joko yksi tai useampia riippuen asian laadusta sekä sovittelun osapuolista.³³⁸ Tapaamisessa osapuolet ovat aktiivisessa roolissa. Neuvottelu käydään rakentavassa hengessä ja vastapuolta kuunnellen.³³⁹ Sovittelijoiden rooli on lähinnä vuoropuhelun mahdollistaminen. He eivät siis toimi ratkaisun sisällön luojina, vaan seuraavat keskustelua taka-alalta.³⁴⁰ Näin taataan, että sovittelutulos on osapuolten välinen, yhdessä sopima ja molempia tyydyttävä ratkaisu, eikä ulkopuolisen henkilön sanelema. Sovittelutilanteessa voi olla paikalla myös tulkki, huoltaja tai edunvalvoja. Lisäksi sovittelussa voidaan käyttää avustajaa tai tukihenkilöä.³⁴¹ Osapuolten on kuitenkin osallistuttava sovitteluun henkilökohtaisesti³⁴².

Sovittelutilanteessa osallisilla on mahdollisuus tiedonsaantiin sopimuksen kohtuullisuudesta ja merkityksestä. Neuvottelun aikana voidaan pitää taukoja ja päätöksen harkinta

³³⁴ Flinck 2013, 91–92; Pirkanmaan sovittelutoimiston esite 2013, Sovittelua voi ehdottaa, Sovittelun eteneminen.

³³⁵ Flinck 2013, 38.

³³⁶ Pirkanmaan sovittelutoimiston esite 2013, Sovittelun eteneminen.

³³⁷ Flinck 2013, 94, 96.

³³⁸ mts. 24, 98.

³³⁹ Pirkanmaan sovittelutoimiston esite 2013, Rikosten ja riitojen sovittelua on saatavilla kaikkialla Suomessa.

³⁴⁰ Flinck 2013, 24.

³⁴¹ mts. 38; Pirkanmaan sovittelutoimiston esite 2013, Sovittelun eteneminen.

³⁴² Flinck 2013, 39.

on mahdollista pidemmälläkin neuvottelutauoilla. Sovittelussa osapuolet ovat vastuussa omasta käyttäytymisestään. Sovittelijat puuttuvat tilanteeseen vain, jos käyttäytyminen on epäasiallista tai se loukkaa toista osapuolta.³⁴³

Jos osapuolet pääsevät asiassa sovintoon, laaditaan siitä sopimusasiakirja, joka varmennetaan sovittelijoiden allekirjoituksilla. Tarpeen vaatiessa sovittelutoimisto voi neuvoa osapuolia mahdollisissa korvausasioissa.³⁴⁴ Sovittelijoiden tehtävänä on varmistaa, etteivät osapuolet tee kiireisiä tai kohtuuttomia päätöksiä. Lisäksi osapuolten tulee ymmärtää tekemänsä sopimuksen sisältö. Sopimuksen tulee perustua oikeaan tietoon, siihen liittyvään lainsäädäntöön ja ohjeistuksiin sekä vapaaehtoisuuteen. Sopimus voidaan tehdä myös ehdollisena, jolloin asianomistaja voi esimerkiksi vaatia rangaistusta, jos sopimusta ei noudateta.³⁴⁵ Sovittelun jälkeen myös sovittelutoimisto voi seurata sovittelusopimuksen noudattamista³⁴⁶. Tämän tarkoituksena on muun muassa varmistaa sopimuksen noudattaminen ja mahdollisten korvauksien maksaminen. Sovittelutoimiston ammattihenkilökunta seuraa sopimuksen noudattamista. Lisäksi sovittelutoimisto varmistaa, että asianosaiset ymmärtävät, mitä sopimuksen noudattamatta jättäminen merkitsee ja mitkä ovat tällöin mahdolliset seuraukset.³⁴⁷

Sovittelutoimisto ilmoittaa sovittelun lopputuloksesta aloitteen tehneeseen viranomaiseen. Viranomaisille on tärkeää tietää, onko sopimus syntynyt, miten se on syntynyt ja millaisiin tosiseikkoihin perustuen.³⁴⁸ Tehty sopimus ei kuitenkaan sido viranomaisia, mutta se voi vaikuttaa viranomaisten harkintaan. Sovittelusopimus on itsessään yksityisoikeudellisesti velvoittava sopimus, joten syyteharkinnan tulos tai tekijälle määrätty rangaistus ei vaikuta sovittelusopimukseen tai sen noudattamiseen. Jos sopimuksessa sovitaan rikosasiasta sovitusta vahingonkorvauksesta, voidaan se vahvistaa rikosasian oikeuskäsittelyn yhteydessä, jolloin se on myös täytäntöönpanokelpoinen.³⁴⁹

Osapuolet ja tarpeen vaatiessa sovittelijat voivat keskeyttää sovittelun missä tahansa vaiheessa³⁵⁰. Sovittelijan tehtävänä on keskeyttää sovittelu, jos osapuoli peruuttaa oman suostumuksensa sovitteluun tai sovittelija epäilee suostumuksen vapaaehtoisuutta.

³⁴³ Flinck 2013, 39.

³⁴⁴ Pirkanmaan sovittelutoimiston esite 2013, Sovittelun eteneminen.

³⁴⁵ Flinck 2013, 113.

³⁴⁶ Pirkanmaan sovittelutoimiston esite 2013, Sovittelun jälkeen.

³⁴⁷ Flinck 2013, 119.

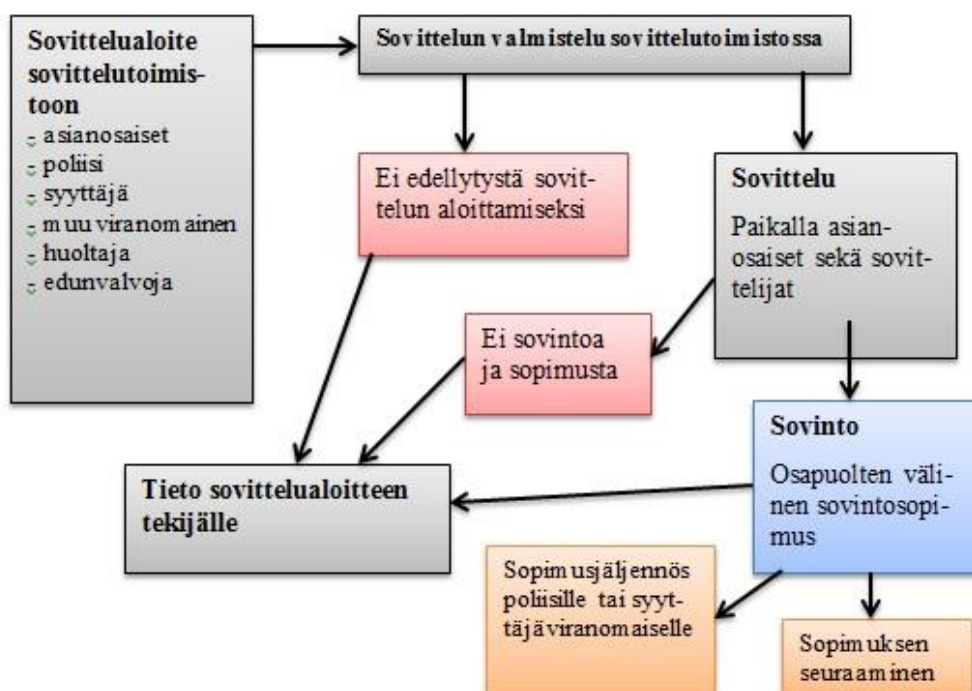
³⁴⁸ mts. 117–118.

³⁴⁹ mts. 114, 116.

³⁵⁰ Pirkanmaan sovittelutoimiston esite 2013, Sovittelun eteneminen.

Tapaaminen on keskeytettävä myös silloin, jos sovittelijalla on syytä epäillä, ettei joku osapuolista ymmärrä sovittelun merkitystä. Sovittelun keskeytyessä sovittelun vastuuhenkilö tekee saamiensa tietojen perusteella ratkaisun sovittelun jatkamisen edellytyksistä. Jos edellytyksiä ei ole, asia lähetetään takaisin sovittelualoitteen tehneelle viranomaiselle. Lisäksi osapuolille annetaan ratkaisua koskeva hallintopäätös tiedoksi.³⁵¹

Jos osapuolet ovat tyytymättömiä johonkin sovittelutoimiston tekemään päätökseen, kuten sovittelun lopettamispäätökseen, voivat he hakea muutosta siihen. Jos sovittelu-toimisto ja sovittelutoiminnan vastuuhenkilö ratkaisevat jonkin sovitteluun liittyvän asian päätöksellään, annetaan se tiedoksi HL mukaisesti asianosaisille (RikosSovL 15 §). Päätös tehdään noudattamalla RikosSovL:n ja HL:n säännöksiä. Sellaisella asianosaisella, jonka etua, oikeutta tai velvollisuutta päätös koskee, on oikeus valittaa hallintolainkäyttölain (586/1996) perusteella päätöksestä hallinto-oikeuteen.³⁵²

KUVIO 4. Sovitteluprosessin kuvaus rikosasiassa³⁵³

³⁵¹ Flinck 2013, 57–58, 93.

³⁵² mts. 92.

³⁵³ mts. 14 mukailten.

7.3 Vaikutukset asian myöhempään käsittelyyn

Sovittelu itsessään ei ole lainkäyttöä vaan oikeusprosessista erillinen menettely. Tämän vuoksia sovittelutilaisuudessa ei oteta kantaa mahdolliseen syyllisyyteen tai syyttömyyteen, eikä se siinä arvioida mahdollista syytteen nostamista tai rangaistuksen määräämistä. Tietyissä tapauksissa tehdyillä sovinnolla voi olla merkittävää vaikutusta asian jatkokäsittelyyn, mutta tietyissä tilanteissa asian alistaminen tuomioistuimen päätöksen alaisuuteen voi olla parempi vaihtoehto myös asianosaisille itselleen.³⁵⁴ Virallisen syytteen alaisissa rikoksissa päätösvalta on aina syyttäjällä, joka voi nostaa asiasta syytteen asianomistajan kannasta ja sovinnosta huolimatta.³⁵⁵ Tällainen tilanne on esimerkiksi lähisuhdeväkivaltaa koskevat tapaukset, jolloin syyttäjä voi nostaa syytteen esimerkiksi avioparin välisestä lievästä pahoinpitelystä.

Onnistunut sovittelutulos voi kuitenkin vaikuttaa asian käsittelyyn. Se voi olla peruste esimerkiksi esitutinnan rajoittamis- tai syyttämättäjättämispäätökselle³⁵⁶. Asianomistajarikoksissa sovinnossa voidaan sopia syyttämispyyntö peruttamisesta, jolloin syyttäjä ei voi nostaa asiasta syytettä. Jos asianomistaja puolestaan peruuttaa rangaistusvaatimuksen, tutkinnanjohtaja voi tehdä esitutinnanrajoittamisesityksen syyttäjälle. Esitys voidaan tehdä myös ilman vaatimuksen peruuttamista.³⁵⁷

Jos kyseessä on vähäinen virallisen syytteen alainen rikos, voi syyttäjä nostaa asiasta syytteen tai tehdä syyttämättäjättämispäätöksen oman harkintansa mukaan³⁵⁸. Perusteet syyttämättäjättämiselle ovat samat kuin muissakin tilanteissa. Vaikka virallisen syytteen alaisissa rikoksissa sovinto ei vaikuta syytteen nostamiseen, eikä syyttäjä voi sopia asianosaisten kanssa syytteen nostamisesta, voi heidän keskinäinen sovinto kuitenkin antaa syyttäjälle laillisen syyn jättää syyte nostamatta³⁵⁹. Koska syyttäjä ei voi antaa asiassa ehdollista syyttämättäjättämispäätöstä, tulee syyttäjän päättää syyttämättä jättämisestä mieluummin vasta, kun asiassa ollaan varmistuneita tekijän sitoutumisesta sopimukseen ja siinä olevien velvoitteiden täyttämiseen³⁶⁰.

³⁵⁴ Flinck 2013, 22, 34.

³⁵⁵ mts. 34; Virolainen & Pölönen. 2003, 416.

³⁵⁶ Flinck 2013, 34–35.

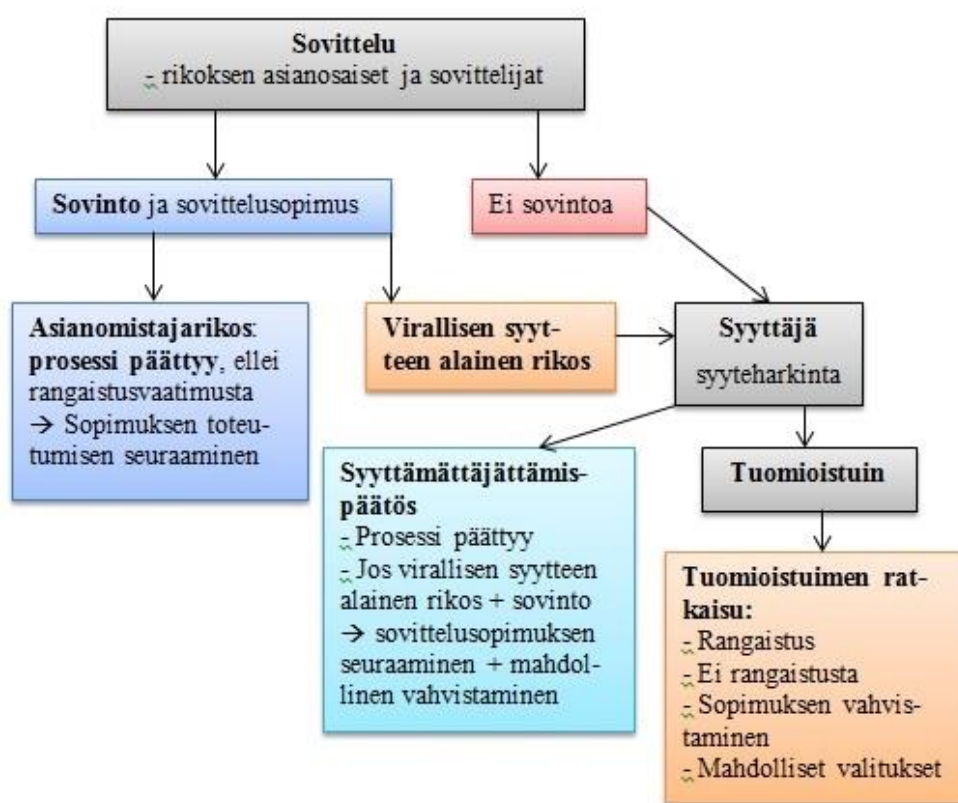
³⁵⁷ mts. 35.

³⁵⁸ mp.

³⁵⁹ Tolvanen 2003, 347.

³⁶⁰ Jokela 2008, 235.

Sovittelutulos voidaan ottaa huomioon myös tuomiosta ja rangaistuksesta päätettäessä³⁶¹. Se voi vaikuttaa rangaistuksen tuomitsematta jättämisenä tai vaihtoehtoisesti sen lieventäjänä. Jokaisella viranomaisella on kuitenkin oma harkintavaltansa, eikä onnistunut sovittelutulos takaa lievempää käsittelyä asian käsittelyssä. Lisäksi epäonnistunut sovittelu ei vaikuta käsittelyyn, vaan se jatkuu normaaliin tapaan.³⁶²

KUVIO 5. Sovittelun vaikutus oikeusprosessiin³⁶³

Osapuolten rooliin sovittelu puolestaan vaikuttaa tietojen hankkimiseen liittyen. Rikos-SovL 21 §:ssä säädetyn vetoamiskiellon nojalla osapuolet eivät saa vedota asian myöhemmässä käsittelyssä sellaisiin seikkoihin, joita toinen sovittelun osapuoli on antanut sovintoon päästäkseen ilman toisen osapuolen suostumusta. Tähän perusteena on luottamuksen säilyminen prosessin aikana. Onnistuneeseen sovittelutulokseen ja sen perusteella laadittuun sovintoasiakirjaan osapuolet voivat kuitenkin vedota asian myöhemmässä käsittelyssä.³⁶⁴

³⁶¹ Pirkanmaan sovittelutoimiston esite 2013, Sovittelun jälkeen.

³⁶² Flinck 2013, 35.

³⁶³ mts. 36 mukailleen.

³⁶⁴ mts. 39–40.

8 LAINSÄÄDÄNTÖUUDISTUKSET

Suomessa on parhaillaan käynnissä lakiuudistus liittyen syyteneuvottelua koskevaksi lainsäädännöksi sekä syyttämättä jättämistä koskevien säännösten uudistamiseksi. Uudistuksen tavoitteena on ottaa käyttöön syyteneuvottelujärjestelmä, joka tunnetaan myös termillä *plea bargaining*. OMTR 26/2012 perusteella on esitetty, että jatkossa syyttäjä voisi rajata osan teoista esitutinnan ulkopuolelle tunnustamista vastaan.³⁶⁵ Tarkoituksena olisi, että resursseja voitaisiin tulevaisuudessa keskittää päätekona pidettävään tekkoon ja vähäisemmät jätettäisiin prosessin ulkopuolelle. Samassa yhteydessä on tarkoitettu myös muuttaa ROL:n lisäksi muita lakeja. Muutoksia on tulossa ainakin OK:hon, ETL:ään, RL:ään sekä lakeihin eduskunnan oikeusasiamiehestä ja valtioneuvoston oikeuskanslerista.³⁶⁶

Plea bargain -järjestelmä on käytössä anglosaksisissa maissa. Tällöin syyttäjä voi käydä epäillyn kanssa niin sanotusti kauppaa syytteen sisällöstä esimerkiksi luopumalla esitutinnan toimittamisesta osasta rikoksista. Syyttäjä voi myös tyytyä vaatimaan rangaistusta lievemmältä asteikolta, jos epäilty vastaavasti tunnustaa teon tai osan teoistaan. Ongelmana tässä on nähty esimerkiksi epäiltyjen eriarvoisen kohtelun mahdollisuus sekä epäyhtenäinen käytäntö eri syyttäjien kesken.³⁶⁷ Käytännössä Suomessa mahdollisuuden on suhtauduttu hyvin varauksellisesti. Aikaisemmin syytteestä sopimista on pidetty niin suurena muutoksena rikosprosessuaaliseen legaliteettiperiaatteeseen ja virallisiperiaatteeseen, ettei sen ole katsottu sopivan rikosprosessiimme³⁶⁸.

Lisäksi OMTR 26/2012 ehdottaa samassa uudistuksessa, että jatkossa seuraamusluonteisessa syyttämättäjättämispäätöksessä ei todettaisi enää epäillyn syyllistyneen rikokseen. Tulevaisuudessa syyttäjä katsoisi näytön riittävän, mutta syytettä ei nostettaisi jollain syyttämättäjättämisen mahdollistavalla perusteella. Muutoksen jälkeen syyttämättä jättäminen olisi paremmin sopusoinnussa syyttömyysolettaman kanssa.³⁶⁹ Lisäksi uusina perusteina syyttämättäjättämiselle tulisi usean rikoksen tapauksessa jonkin rikoksen tunnustaminen sekä kustannusperusteinen syyttämättäjättäminen, jolloin syyte

³⁶⁵ HE 58/2013, 1; Linna 2012, 133.

³⁶⁶ HE 58/2013.

³⁶⁷ Jokela 2002, 214–215.

³⁶⁸ Virolainen & Pölönen 2004, 61.

³⁶⁹ HE 58/2013, 1; Linna 2012, 133.

voitaisiin jättää nostamatta, jos käsittelystä aiheutuvat kustannukset olisivat selkeässä epäsuhteessa mahdollisesti tuomittaviin seuraamuksiin. Lisäksi lakiin tulisi uusi velvoite syyttäjälle perustella antamansa syyttämättäjättämispäätös.³⁷⁰

Lisäksi VKSV:n ja poliisin esitutkintayhteistyötä pohtiva ryhmä on ottanut kantaa raportissaan ilmoitusvelvollisuuteen, jos syyteneuvottelua koskevat säädökset tulevat toimeen. Esitutinnan rajoittamispäätöksen yhteydessä tutkinnanjohtajan harkittava rajoittamispäätöstä, jos rikosta käsittelevästä aineistosta tulee peruste esitutinnan rajoittamiselle tunnustuksen perusteella myöhemmin voimaan tulevan ETL 3:10a:n nojalla.³⁷¹

Lisäksi jatkossa syyttäjä voi tehdä epäillyn kanssa uudistuksessa päivittyvän ROL 1:10:n perusteella tuomioesityksen, jos hän tunnustaa teon ja suostuu ROL 6b luvussa säädettyyn menettelyjärjestelyyn. Tällöin tuomio voidaan antaa lievemältä rangaistusasteikolta.³⁷² Asia itsessään käsiteltäisiin normaalia keveämmässä tunnustamisoikeudenkäynnissä. Syyteneuvottelua ei ole tulevaisuudessa mahdollista käyttää törkeissä rikoksissa, joista voidaan tuomita vähintään 6 vuotta vankeutta. Lisäksi henkeen ja terveyteen kohdistuvat rikokset ja eräät seksuaalirikokset ovat rajattu neuvottelumahdollisuuden ulkopuolelle.³⁷³ Ennen neuvottelun järjestämistä syyttäjän on kuitenkin keskustella asiasta tutkinnanjohtajan kanssa, joka voi tehdä aloitteen syyteneuvottelun aloittamisesta. Epäillyn tehdessä menetelmän käytöstä ehdotuksen tutkinnanjohtajalle, tulee tieto välittää syyttäjälle, jonka velvollisuutena on kannanottaminen aloitteeseen.³⁷⁴

³⁷⁰ HE 58/2013, 1.

³⁷¹ Esitutkintayhteistyötä koskeva ohje 2013, 19.

³⁷² mp.

³⁷³ mp.; HE 58/2013, 1; Linna 2012, 133–134.

³⁷⁴ Esitutkintayhteistyötä koskeva ohje 2013, 19.

9 POHDINTA

Edellinen käsittely osoittaa, että syyttäjällä on useita vaihtoehtoja asian ratkaisemiseksi ja siirtämiseksi eteenpäin. Ne sijoittuvat rikosprosessin eri vaiheisiin ja niiden perusteet riippuvat aina käsillä olevasta tapauksesta sekä kyseessä olevasta päätöksestä. Selkeästi yleisin ratkaisuvaihtoehto on syytteen nostaminen, joka on myös pääasiallinen ratkaisutapa syyttäjälle. Seuraavaksi yleisimmät ratkaisuvaihtoehdot ovat esitutinnan rajoittamis- ja syyttämättäjäättämisspäätökset, joita molempia tehdään suurin piirtein saman verran vuosittain.

Selkeästi pääsääntönä useiden vaihtoehtoisten ratkaisumallien synnylle on ollut kritiikki rikosprosessia ja oikeusjärjestelmää vastaan. Lisäksi kannustimena ratkaisumallien kehittämiseksi on ollut huoli oikeuslaitoksen resurssien riittävyydestä sekä kaikkien osallisten kulujen kasvamisesta. Rikollisuus on kehittymässä ja laajentumassa, joten resursseja tulee keskittää selkeästi vaativiin rikoksiin. Syyttäjän tulee pohtia omassa päätöksenteossaan, mikä on oikeasti järkevää resurssien käyttämistä kyseessä olevaan tekkoon nähden. Järkevillä ratkaisuilla viranomaistaho pystyy paremmin vastaamaan muutuvaan rikoskulttuuriin ja tarpeisiin.

On kuitenkin tärkeää huomata useammankin kerran esitetyt huolet käytännön toteutumiselle. Kenenkään oikeuksia ei saa syrjiä, vaan kaikilla tulee olla mahdollisuus saada asiansa käsiteltyä objektiivisesti, joutuisasti ja taloudellisesti. Syyttäjälaitoksen jakautuminen useaan virastoon ja vielä useamman syyttäjän harteille saattaa pahimmassa tapauksessa aiheuttaa ongelmia syyttäjän toimintaa ohjaavien periaatteiden toteutumiseen sekä kaikkien ihmisten tasapuoliseen kohteluun. Tärkeänä ratkaisuna tälle on erilaiset ohjeistukset, vaatimustasot sekä seurannat. Lisäksi on hyvä pohtia mahdollisia seuraamuksia tavoitetasojen ylittämisestä. Näiden tulee kuitenkin olla riittävän tehokkaita, jotta ne vaikuttavat todellisuudessa, eivätkä ainoastaan jää puheiden tasolle.

Ratkaisuvaihtoehtojen käytännön toteuttaminen ei saa heikentää rikosprosessin preventiivistä eli ennaltaehkäisevää vaikutusta. Kansalaisille ei saa jäädä vaihtoehtoista ratkaisusta sellaista mielikuvaa, että kaikkia tietyn tyyppisiä rikoksia katsotaan läpi sormien. Jokaisen poikkeuksellisen päätöksen tulee olla yksittäiselle tapaukselle tietyin perustein annettu päätös tai ratkaisu. Lisäksi päätöksen osapuolille tulee antaa riittävän

selkeät ohjeet siitä, kuinka he voivat hakea päätökseen muutosta niin halutessaan. Muutoksenhaku mahdollisuudet tulee siten turvata aina silloin, kun käytetään vaihtoehtoisia ratkaisumuotoja ja oikeusturvan loukkaaminen on mahdollista tekemällä päätöksiä, jotka perustuvat vääriin päätöksiin tai virheellisiin tulkintoihin.

Lisäksi uudelleen käsittelyn mahdollisuus on turvattava aina silloin, kun syyttäjä tekee jonkin sellaisen ratkaisun, joka ei johda asian tuomioistuimien käsittelyyn ja jonka perusteella asia ei saa lopullista lainvoimaa. On tärkeää, että aina silloin, kun asiassa selviää jotain selkeästi asian uuteen valoon tuovia seikkoja, asia voidaan ottaa uudelleen käsittelyyn syyttäjän tai muiden viranomaisten toimesta. Uuden käsittelyn rajaaminen sellaisiin päätöksiin, jotka eivät ole saaneet lainvoimaa, on kuitenkin tärkeää, jotta varmuus lainvoiman saaneiden päätösten lopullisuudesta turvataan.

Mielestäni opinnäytetyö vastaa hyvin sille asetettua tarkoitusta kattavana oppaana eri vaihtoehtoista. Opinnäytetyössä vastataan hyvin niihin kysymyksiin, joita syyttäjänsihteereiden työssä saattaa herätä ja se sisältää syyttäjänsihteereille olennaiset tiedot. Lisäksi se kokoaa hyvin oikeuskirjallisuuden eri teokset yksien kansien sisään. Uskon, että työni onkin helpompi tapa perehtyä aiheeseen, kuin useat oikeuskirjallisuuden laajat teokset.

LÄHTEET

Esitutkintayhteistyötä koskeva ohje. 2013. Työryhmän raportti. Valtakunnansyyttäjänviraston julkaisusarja. Nro 7. Saatavissa:

<http://www.vksv.oikeus.fi/fi/index/julkaisutjaohjeet.html>

Flinck, A. 2013. Rakennamme sovintoa. Opas rikosten ja riitojen sovitteluun. Terveysten ja hyvinvoinnin laitos. Opas 23. Saatavissa: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-245-623-6>

Frände, D. & Havansi, E. & Helenius, D. & Koulu, R. & Lappalainen, J. & Lindfors, H. & Niemi, J. & Rautio, J. & Virolainen, J. 2012. Prosessioikeus. Helsinki: Sanoma Pro Oy. Saatavissa: fokus.sanomapro.fi

Havansi, E. 2007. Oikeudenkäynti ja pakkotäytäntö. Helsingin yliopiston oikeustieteellisen tiedekunnan julkaisuja

HE 286/2010 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle syyttäjälaitosta koskevan lainsäädännön uudistamiseksi. Saatavissa: <http://www.finlex.fi/fi/esitykset/he/2010/20100286.pdf>

HE 58/2013 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle syyteneuvottelua koskevaksi lainsäädännöksi ja syyttämättä jättämistä koskevien säännösten uudistamiseksi. Saatavissa: <http://www.finlex.fi/fi/esitykset/he/2013/20130058.pdf>

Helminen, K & Fredman, M. & Kanerva, J. & Tolvanen, M. & Viitanen, M. 2012. Esitutkinta ja pakkokeinot. Helsinki: Talentum

Jokela, A. 2002. Oikeudenkäynti II. Helsinki: Talentum

Jokela, A. 2004. Oikeudenkäynti III. Helsinki: Talentum

Jokela, A. 2008. Rikosprosessi. 4. uudistettu painos. Helsinki: Talentum

Lappalainen, J. & Frände, D. & Koulu, R. & Niemi-Kiesiläinen, J. & Rautio, J. & Sihto, J. & Virolainen, J. 2003. Prosessioikeus. Oikeuden perusteokset. Helsinki: WSOY Lakitieto

Lehtelä, J. 2009. Syyttäjän asema esitutkinnassa. Helsingin yliopisto. Oikeustieteellinen tiedekunta. Pro gradu -tutkielma. Saatavissa:

<https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/21539/syyttaja.pdf>

Linna, T. 2012. Prosessioikeuden oppikirja. Helsinki: Talentum. Saatavissa:

www.suomenlaki.com

Pirkanmaan sovittelutoimiston esite. 2013. Pirkanmaan sovittelutoimisto. Viitattu: 16.3.2014. Saatavissa:

http://www.tampere.fi/material/attachments/p/5lQ84iKz6/sovittelutoimiston_esite.pdf

Rikesakko- ja rangaistusmääräysmenettelyn kehittäminen. 2013. Oikeusministeriö. Julkaistu: 23.9.2013. Luettu: 16.2.2014. Saatavissa: <http://oikeusministerio.fi/fi/index/valmisteilla/lakihankkeet/oikeudenkayntijaoikeuslaitos/rikesakko-jarangaistusmaaraysmenettelynkehittaminen.html>

Syyttäjälaitos lukuina. 2014. Valtakunnansyyttäjänvirasto. Julkaistu: 7.2.2014. Tulostettu: 4.3.2014. Saatavissa: <http://www.vksv.oikeus.fi/fi/index/julkaisutjaohjeet/syyttajalaitoslukuina.html>

Tampereen kaupunki. 2009. Rikos- ja riita-asioiden sovittelu. Päivitetty: 4.12.2013. Viitattu: 16.3.2014. Saatavissa: <http://www.tampere.fi/perhejasosiaalipalvelut/sovittelupalvelut.html>

Tietoa sakonmuunnoista. 2014. Oikeusministeriö. Päivitetty: 17.3.2014. Viitattu: 11.5.2014. Saatavissa: <http://oikeusministerio.fi/fi/index/toimintajatavoitteet/kriminaalipolitiikka/seuraamusjarjestelma/tietosasakonmuunnoista.html>

Tolvanen, M. 2003. Syyttäjän ratkaisut, asiaesittely ja todistusteemat. Defensor Legis 3/2003, 347–362. Saatavissa: www.edilex.fi

Valtakunnansyyttäjänviraston vuosikertomus 1998. 1999. Valtakunnansyyttäjänvirasto. Helsinki. Viitattu: 5.3.2014. Saatavissa: <http://www.vksv.oikeus.fi/fi/index/julkaisutjaohjeet.html>

Virolainen, J. & Pölönen, P. 2003. Rikosprosessin perusteet. Rikosprosessioikeus I. Helsinki: WSOY

Virolainen, J. & Pölönen, P. 2004. Rikosprosessin osalliset. Rikosprosessioikeus II. Helsinki: WSOY

VKS:2006:5. 2007. Esitutkinnan rajoittamispäätöksen teknisestä laatisemisesta. Yleinen ohje syyttäjille. Dnro 39/31/06. Valtakunnansyyttäjä. Tulostettu: 5.3.2014. Saatavissa: <http://www.vksv.oikeus.fi/fi/index/julkaisutjaohjeet.html>

VKS:2007:3. 2007. Syyteharkintaratkaisun perusteleminen. Yleinen ohje syyttäjille. Dnro 3/31/07. Valtakunnansyyttäjä. Tulostettu: 5.3.2014. Saatavissa: <http://www.vksv.oikeus.fi/fi/index/julkaisutjaohjeet.html>

VKS:2007:4. 2007. Syyttämättäjäättämispäätöksen laatiminen ja sisältö. Yleinen ohje syyttäjille. Dnro 4/31/0. Valtakunnansyyttäjä. Tulostettu: 5.3.2014. Saatavissa: <http://www.vksv.oikeus.fi/fi/index/julkaisutjaohjeet.html>

VKS:2007:5. 2007. Esitutkintayhteistyön tehostaminen. Yleinen ohje syyttäjille. Dnro 22/31/07. Valtakunnansyyttäjä. Tulostettu: 5.3.2014. Saatavissa: <http://www.vksv.oikeus.fi/fi/index/julkaisutjaohjeet.html>

VKS:2013:4. 2013. Syyttäjälle ilmoitettavat rikosasiat, ilmoitusmenettely ja syyttäjän toimenpiteet. Yleinen ohje syyttäjille. Dnro 14/31/13. Valtakunnansyyttäjä. Tulostettu: 5.3.2014. Saatavissa: <http://www.vksv.oikeus.fi/fi/index/julkaisutjaohjeet.html>